

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ
ΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

**Η ΨΥΧΙΚΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΩΝ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ**

Διπλωματική εργασία

της Δήμητρας Λάμπρου

Τριμελής επιτροπή:

Επιβλέπουσα: Μορφίδη Ελένη, Επίκουρη Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Παν/μίου Ιωαννίνων

Μέλος: Σούλης Σπυρίδων-Γεώργιος, Επίκουρος Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Παν/μίου Ιωαννίνων

Μέλος: Φύκαρης Ιωάννης, Επίκουρος Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Παν/μίου Ιωαννίνων

Ιωάννινα 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	4
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΘΕΩΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ	
1.1 Ορισμός της προσωπικότητας.....	9
1.2 Η Θεωρία της προσωπικότητας του Freud, του Carl Rogers, του Cattell.....	12
1.3 Το μοντέλο των πέντε παραγόντων της προσωπικότητας.....	16
1.4 Η θεωρία προσωπικότητας του Eysenck.....	17
1.4.1 Εξωστρέφεια – Εσωστρέφεια.....	18
1.4.2 Νευρωτισμός – Αστάθεια – Συναισθηματική Σταθερότητα.....	18
1.4.3 Ψυχωτισμός.....	19
1.5 Η προσωπικότητα των εκπαιδευτικών.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΨΥΧΙΚΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
2.1 Ορισμός της ψυχικής ανθεκτικότητας	23
2.2 Εκφάνσεις και ανάπτυξη ψυχικής ανθεκτικότητας	26
2.3 Ψυχική ανθεκτικότητα και εκπαιδευτικοί.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ	
3.1 Προσωπικότητα και ψυχική ανθεκτικότητα.....	32
Β' ΜΕΡΟΣ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	
4.1 Σκοπός - Ερευνητικές υποθέσεις	37
4.2 Δείγμα.....	38
4.3 Ερευνητικά εργαλεία	40
4.4 Διαδικασία χορήγησης του ερωτηματολογίου.....	42
4.5 Αξιοπιστία και εγκυρότητα της κλίμακας-Εσωτερική συνάφεια κλιμάκων.....	43
4.6 Στατιστική ανάλυση.....	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

5.1 Τα αποτελέσματα της έρευνας –Αναλυτική διερεύνηση των χαρακτηριστικών του δείγματος με την προσωπικότητα και τη κλίμακα ψυχικής ανθεκτικότητας.....	45
5.2 Διαφοροποίηση στα χαρακτηριστικά της Προσωπικότητας (διαστάσεις L, P, N ,E) ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς Ειδικής και Γενικής Αγωγής.....	70
5.3 Διαφοροποίηση ως προς την Ψυχική Ανθεκτικότητα μεταξύ των εκπαιδευτικών Ειδικής και Γενικής Αγωγής.....	75
5.4 Χαρακτηριστικά του δείγματος που συνδέονται με τις διαστάσεις της Προσωπικότητας (P, N, E,L) των δασκάλων ειδικής και γενικής αγωγής.....	77
5.4.1 Αποτελέσματα Δασκάλων Ειδικής Αγωγής.....	77
5.4.2 Αποτελέσματα Δασκάλων Γενικής Αγωγής.....	79
5.5. Χαρακτηριστικά του δείγματος που συνδέονται με την κλίμακα Ψυχικής Ανθεκτικότητας των δασκάλων Ειδικής , των δασκάλων Γενικής.....	82
5.5.1. Αποτελέσματα δασκάλων ειδικής.....	82
5.5.2. Αποτελέσματα δασκάλων γενικής.....	83
5.6 Συνάφεια μεταξύ της Ψυχικής Ανθεκτικότητας και των διαστάσεων της Προσωπικότητας στο συνολικό δείγμα και ανάμεσα στις δυο κατηγορίες εκπαιδευτικών.....	85
5.6.1 Συσχέτιση κλιμάκων δασκάλων ειδικής αγωγής.....	85
5.6.2 Συσχέτιση κλιμάκων δασκάλων γενικής αγωγής.....	86
5.6.3 Συσχέτιση κλιμάκων δασκάλων ειδικής και γενικής αγωγής.....	87
5.7 Αποτελέσματα Παλινδρόμησης στο συνολικό δείγμα , στους εκπαιδευτικούς Ειδικής, στους εκπαιδευτικούς Γενικής.....	90
5.7.1 Παλινδρόμηση δασκάλων ειδικής αγωγής.....	90
5.7.2 Παλινδρόμηση δασκάλων γενικής αγωγής.....	91
5.7.3 Παλινδρόμηση δασκάλων ειδικής και γενικής αγωγής.....	92

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1 Συμπεράσματα – Συζήτηση	94
6.2 Περιορισμοί της έρευνας.....	108

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....

109

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....

120

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εκπαίδευση αποτελεί το μέσο ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι της κοινωνίας και να δημιουργηθούν αξίες, πρότυπα, δεξιότητες και γνώσεις. Ωστόσο το σημαντικότερο ρόλο μέσα σε αυτό το εκπαιδευτικό σύστημα, παίζει η προσωπικότητα του εκπαιδευτικού αλλά και το επίπεδο ψυχικής ανθεκτικότητας του, καθώς αυτός έρχεται σε καθημερινή επαφή και επικοινωνία με τον μαθητή και είναι αυτός που έχει την μεγαλύτερη ευθύνη για την επιτυχία ή αποτυχία στην πρόοδο του μαθητή. Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να διερευνήσει ποια διάσταση προσωπικότητας, ποιο επίπεδο ψυχικής ανθεκτικότητας παρουσιάζουν οι εκπαιδευτικοί ειδικής και γενικής αγωγής και εάν υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ τους και τέλος εάν υπάρχει σχέση μεταξύ της προσωπικότητας και της ψυχικής ανθεκτικότητας. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 200 εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (98 ειδικής και 102 γενικής) και για την διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν δυο ερωτηματολόγια. Από τα αποτελέσματα βρέθηκαν διαφοροποιήσεις στα χαρακτηριστικά του δείγματος με τις διαστάσεις προσωπικότητας και της ψυχικής ανθεκτικότητας, προέκυψε πως η διάσταση προσωπικότητας που επικρατεί και στις δυο κατηγορίες εκπαιδευτικών είναι η διάσταση του Ψυχωτισμού, με μεγαλύτερη βαθμολογία στους εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής. Η ψυχική ανθεκτικότητα παρουσιάζεται σε υψηλά επίπεδα και στις δυο κατηγορίες με τους γενικής να εμφανίζουν υψηλότερη χωρίς να υπάρχει κάποιο στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα. Τέλος, βρέθηκε πως η Συναισθηματική σταθερότητα και η Εσωστρέφεια αποτελούν προβλεπτικούς παράγοντες της Ψυχικής Ανθεκτικότητας. Τα αποτελέσματα της έρευνας μας συζητούνται με βάση την προϋπάρχουσα βιβλιογραφία.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαιδευτικοί ειδικής και γενικής αγωγής, προσωπικότητα, ψυχωτισμός, συναισθηματική σταθερότητα, εσωστρέφεια, ψυχική ανθεκτικότητα

ABSTRACT

Education is the means to achieve society's goals and to create values, role models, skills and knowledge. However, the teacher's personality and mental resilience plays the most significant role in the educational system as he/she contacts and communicates with the student in a daily basis. Consequently, he/she is mostly responsible for the students' success or failure to make progress. The aim of the

present research is to investigate what personality features ,what level of mental resilience are exhibited by teachers of special and general education, whether there is differentiation between them and whether there is a correlation between personality and mental resilience. The research sample consisted of 200 teachers of Primary Education (98 special education teachers and 102 general education teachers) and were used two questionnaires for the prosecution of the research. The results indicated that there are differentiations of the characteristics of the sample between dimensions of personality and mental resilience, psychoticism is the aspect that dominates at a greater rate among special education teachers. Mental resilience is highly evident in both teacher categories, though general education teachers exhibit higher rates, without a statistically significant result between them. Finally, emotional Stability and Introversion reveal the correlation between personality and mental resilience. The results are being discussed.

Key-words: special and general education teachers, personality, psychoticism, emotional stability, introversion, mental resilience.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους εκείνους με στήριξαν και με ενίσχυσαν με διάφορους τρόπους είτε άμεσα είτε έμμεσα, προκειμένου να ανταποκριθώ στις απαιτήσεις της εργασίας και την δυσκολία του θέματος που επέλεξα. Καταρχάς θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους δύο επιβλέποντες καθηγητές της διπλωματικής εργασίας μου, την κυρία Ελένη Μορφίδη, επίκ. καθηγήτρια του Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και τον επικ. καθηγητή του Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Σπύρο Σούλη, για τις πολύτιμες συμβουλές τους, τις εύστοχες παρατηρήσεις τους, την άριστη καθοδήγησή τους και την εμπιστοσύνη με την οποία με περιέλαβαν, καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας μου, έτσι ώστε να το αποτέλεσμα να ανταποκρίνεται αφ' ενός μεν στις απαιτήσεις μιας διπλωματικής εργασίας και εφ' ετέρου στην ενίσχυση σχετικών βιβλιογραφικών ερευνών για το σημαντικό όσο και επίκαιρο θέμα της ψυχικής ανθεκτικότητας των εκπαιδευτικών Α/θμιας Εκπαίδευσης (Ειδικής και Γενικής Αγωγής) ως παράμετρος της προσωπικότητάς τους. Ευχαριστώ επίσης τον κ. Ιωάννη Φύκαρη, επικ. Καθηγητή Π.Τ.Δ.Ε. Παν. Ιωαννίνων, για την συμμετοχή του στην Τριμελή Επιτροπή εξέτασης της Διπλωματικής μου εργασίας.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους εκείνους τους ανώνυμους εκπαιδευτικούς ειδικής και γενικής που αφιέρωσαν τον πολύτιμο χρόνο τους στην συμπλήρωση ενός τόσο απαιτητικού ερωτηματολογίου που περιελάμβανε πολλά προσωπικά στοιχεία για τους ίδιους όσο και τις οικογένειές τους. Επίσης ένα μεγάλο ευχαριστώ στους εκπαιδευτικούς που με βοήθησαν στην προσπάθειά μου για την προσέγγιση των παιδαγωγών των σχολείων της περιφέρειας Ηπείρου και όλους τους Διευθυντές και τις Διευθύντριες των Δημοτικών Σχολείων και των Σχολείων Ειδικής Αγωγής που με διευκόλυναν στην διανομή των ερωτηματολογίων. Επίσης οφείλω να ευχαριστήσω τους συμφοιτητές μου στο Μεταπτυχιακό τμήμα της Ειδικής Αγωγής, για τη φιλία τους και την συνεργασία τους.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου που ήταν δίπλα μου και με στήριξε και ενίσχυσε όλες τις προσπάθειές μου για την συνεχή εκπαίδευση και επιμόρφωσή μου στον απαιτητικό τομέα της παιδαγωγικής επιστήμης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής Α/θμιας Εκπαίδευσης σε συνάρτηση με την προσωπικότητά τους. Η ψυχική ανθεκτικότητα είναι μια έννοια που παρουσιάστηκε και αναλύθηκε ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια καθώς βρίσκεται στο επίκεντρο των ερευνών ψυχολόγων, ψυχαναλυτών, κοινωνιολόγων, με στόχο να καταδείξουν το ρόλο της ως παράγοντας διατήρησης της ψυχικής υγείας, της ψυχολογικής επάρκειας της ενδυνάμωσης των ατόμων, των οικογενειών, της εκπαιδευτικής κοινότητας, της αντιμετώπισης κοινωνικών δυσλειτουργιών. Οι ψυχικά ανθεκτικοί εκπαιδευτικοί μπορεί να λειτουργήσουν ως θετικοί προστατευτικοί παράγοντες στην ψυχική υγεία των παιδιών, στην προαγωγή των ψυχοκοινωνικών δεξιοτήτων τους και στην ενίσχυση της κοινωνικής τους συμπεριφοράς.

Η σημαντικότητα της παρούσας έρευνας είναι το γεγονός ότι δεν εστίασαμε μόνο στην ψυχική ανθεκτικότητα ως παράμετρος της προσωπικότητας των εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής αλλά και αντιστοίχως στους εκπαιδευτικούς γενικής αγωγής. Η εργασία απαρτίζεται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος της εργασίας αναλύουμε τις έννοιες και τους ορισμούς της προσωπικότητας και της ψυχικής ανθεκτικότητας, ενώ στο δεύτερο μέρος την μεθοδολογία της έρευνας και τα αποτελέσματά της.

Ειδικότερα στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας εξετάσαμε τις θεωρίες για την Προσωπικότητα μέσα από τις αναλύσεις κορυφαίων ψυχολόγων και κοινωνιολόγων όπως του Sigmund Freud, του Karl Rogers του Cattell και του Eysenck. Εξετάσαμε επίσης έννοιες όπως εξωστρέφεια, εσωστρέφεια, ψυχωτισμός, νευρωτισμός, συναισθηματική σταθερότητα. Επίσης εστίασαμε και στην προσωπικότητα των εκπαιδευτικών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύσαμε την έννοια της Ψυχικής Ανθεκτικότητας, τις διάφορες εκφάνσεις της όπως και εστίασαμε στην ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών παράγοντας που είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς οι εκπαιδευτικοί αποτελούν σημαντικοί παράγοντες που συμβάλλουν ιδιαίτερα στην ψυχική υγεία και προαγωγή των παιδιών.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάσαμε την Προσωπικότητα σε σχέση με την Ψυχική Ανθεκτικότητα μέσα από μελέτες και έρευνες οι οποίες εξετάζουν την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών σε σχέση με την προσωπικότητά τους με την

χρησιμοποίηση ερωτηματολογίων που καταγράφουν τις διαφορετικές διαστάσεις της προσωπικότητας των εκπαιδευτικών.

Το τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας μας αναφέρεται στη μέθοδο έρευνας που χρησιμοποιήσαμε και περιγράφει τις λεπτομερείς διαδικασίες που ακολουθήθηκαν. Ειδικά αναφέρουμε το σκοπό και τις ερευνητικές υποθέσεις, το δείγμα της έρευνας, τα ερευνητικά εργαλεία, η χορήγηση του ερωτηματολογίου και τέλος η στατιστική επεξεργασία των ερευνητικών δεδομένων.

Τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο καταγράφουμε τα αποτελέσματα της έρευνας μέσα από τις στατιστικές αναλύσεις, σε σχέση με το φύλο, την ηλικία, την εκπαιδευτική εμπειρία, τη σχέση εργασίας, το εισόδημα, την οικογενειακή κατάσταση, την επιρροή του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος, την αίσθηση του χιούμορ, τα χόμπυ κ.α. Εξετάσαμε επίσης τον βαθμό διαφοροποίησης στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς Ειδικής και Γενικής Αγωγής, την διαφοροποίηση ως προς την ψυχική ανθεκτικότητά τους, τα αποτελέσματα δασκάλων ειδικής αγωγής με σημαντικές στατιστικές διαφορές και αντίστοιχα των δασκάλων Γενικής Αγωγής.

Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο αποτυπώσαμε τα αποτελέσματα της έρευνας και εξετάσαμε την συνάφεια τους με προϋπάρχοντα ερευνητικά δεδομένα και έγινε αναφορά σε ορισμένους μεθοδολογικούς περιορισμούς της έρευνας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

1.1 Εννοιολογικός ορισμός προσωπικότητας

Η καθημερινή ζωή του ανθρώπου βρίσκεται σε μια συνεχή αλληλεπίδραση με άλλους ανθρώπους. Γενικότερα ο άνθρωπος επιζητά την επικοινωνία, αναμένει συγκεκριμένη συμπεριφορά, αποδέχεται την στήριξη, την κατανόηση, την συμπαράσταση από άλλους ανθρώπους. Με άλλα λόγια η ζωή μας περιτριγυρίζεται από ανθρώπους που κατέχουν σημαντικό ρόλο για το σχεδιασμό της συμπεριφοράς μας και της προσωπικότητας μας. Στην καθημερινή ζωή η προσωπικότητα είναι συνδεδεμένη με διάφορα χαρακτηριστικά όπως της ζήλιας, της εξυπνάδας, το χιούμορ, της αποφασιστικότητας. Έτσι λοιπόν διακρίνεται πως η προσωπικότητα διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο και ο καθένας έχει τις δικές του ιδιαιτερότητες. Μερικοί είναι νευρικοί, βιαστικοί, θορυβώδεις, δύστροποι άλλοι είναι ήσυχοι, εσωστρεφείς, απομονωμένοι, κλεισμένοι στον εαυτό τους. Η λειτουργία του κεντρικού νευρικού συστήματος αποτελεί την αιτία για τα διαφορετικά αυτά χαρακτηριστικά που συναντώνται στους ανθρώπους αλλά τη συμπεριφορά που αποκτά (Σερδάρης, 2002). Ακόμη τα διαφορετικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας εμφανίζονται στα κίνητρα, στους σκοπούς που θέτει κανείς στη ζωή του, στον τρόπο με τον οποίο έρχεται σε επαφή με το κοινωνικό περιβάλλον και δρα μέσα σε αυτό, στον τρόπο με τον οποίο ενστερνίζονται τον εαυτό τους.

Η προσωπικότητα πρέπει να κατανοηθεί ως μια *«ψυχολογική ενότητα που πλάθεται κατά την διάρκεια των σχέσεων του ανθρώπου με άλλους ανθρώπους σαν αποτέλεσμα της δραστηριότητάς τους»* (Λεβετίν, 1988:125). Ωστόσο για να συμβεί αυτό, πρέπει να εγκαταλειφτεί τελείως η σκέψη πως η προσωπικότητα είναι αποτέλεσμα της συνδυασμένης δράσης που αποτελούν διαφορετικές δυνάμεις. Σύμφωνα με τον Λεβετίν (1988:126) *«ο άνθρωπος εισέρχεται στην ιστορία έχοντας ορισμένες ιδιότητες και ικανότητες, αλλά η προσωπικότητα αναδύεται αφού ο άνθρωπος έχει συνάψει κοινωνικές σχέσεις με άλλους»*. Γι' αυτό το λόγο η προσωπικότητα του ανθρώπου ξεκινά να δημιουργείται αφού έχουν προηγηθεί οι εμπειρίες και η ανθρώπινη δραστηριότητα (Λεβετίν, 1988).

Τα πολυάριθμα χαρακτηριστικά, η συνθετότητα της προσωπικότητας, οι αντικρουόμενες και διαφορετικές απόψεις περί αυτής δυσκολεύουν την διατύπωση ενός ενιαίου ορισμού. Κατά της διάρκεια της τρίτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα, έγινε προσπάθεια να δοθούν κάποιοι ορισμοί. Σύμφωνα με την διεθνή βιβλιογραφία,

θεωρείται πως υπάρχουν πάνω από πενήντα διαφορετικοί ορισμοί για την προσωπικότητα, κανένας όμως από αυτούς δεν έχει αναγνωριστεί ως ενιαίος ορισμός. Ο Allport το 1937 διέκρινε πενήντα διαφορετικούς ορισμούς τους οποίους και κατηγοριοποίησε σε τέσσερις ομάδες (Παπαπέτρου, 1998:171):

- Οι «βιοκοινωνικοί ορισμοί,» σύμφωνα με τους οποίους η προσωπικότητα ορίζεται με βάση τις πεποιθήσεις κάποιων ατόμων και το άτομο δεν έχει δική του προσωπικότητα.
- Οι «βιοψυχικοί ορισμοί», ορίζουν την προσωπικότητα με βάση την οργανική υπόσταση του ανθρώπου και παρουσιάζεται η άποψη ότι κάποια χαρακτηριστικά του ατόμου επιδέχονται αντικειμενική παρατήρηση και μέτρηση».
- Η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει αυτούς που απλώς «απαριθμούν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ατόμου».
- Τέλος, κάποιοι άλλοι ορισμοί της προσωπικότητας «εστιάζουν στη λειτουργικότητά της και στη συμβολή της στην προσαρμογή του ατόμου στο περιβάλλον»

Κάποιοι πιο σύγχρονοι ορισμοί μετά τον Allport, όπου σκιαγραφούνται οι ιδιαιτερότητες της προσωπικότητας είναι οι παρακάτω. Σύμφωνα με τον Meilli (1975:210) «προσωπικότητα είναι εκείνο το σύνολο των ψυχολογικών ποιοτήτων, το οποίο χαρακτηρίζει τον καθένα ξεχωριστά». Ο επόμενος ορισμός σχετικά με την προσωπικότητα είναι του Reef (1987) όπου προσωπικότητα χαρακτηρίζεται από το σύνολο των σταθερών ψυχολογικών ιδιαιτεροτήτων του ατόμου ενώ άλλος ορισμός υποστηρίζει πως «προσωπικότητα είναι ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αισθητή η ύπαρξη και η δραστηριοποίηση του ατόμου, ο οποίος εξελίσσεται στον χρόνο και ανάλογα με τις συνθήκες» (Σερδάρης, 2002:270).

Κατά τον Leontiev (1983b :198) η προσωπικότητα «χαρακτηρίζει κάθε σύνολο του ανθρώπου στη ζωή, αντιπροσωπεύει έναν ολοκληρωμένο σχηματισμό, δεν έχει δημιουργηθεί γενετικά δηλαδή δεν γεννιέται αλλά διαμορφώνεται και δημιουργείται κατά τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου». Από την στιγμή που ο άνθρωπος έρχεται στον κόσμο, η προσωπικότητα διαμορφώνεται και εξελίσσεται διαρκώς, κοινωνικοποιείται και συνεχώς εμπλέκεται σε εμπειρίες και σχέσεις μέσα στο το περιβάλλον, στο οποίο ζει. Σχετικά με την έννοια της προσωπικότητας στην ψυχολογία υπάρχουν τέσσερις βασικές αρχές. Κατά την ανθρωπολογική αντίληψη η προσωπικότητα είναι «ο φορέας των γενικών ανθρώπινων ποιοτήτων και σχετίζεται με τον σκεπτόμενο άνθρωπο homo sapiens» (Σερδάρης, 2002:34). Σύμφωνα με την

«κοινωνιολογική άποψη», προσωπικότητα είναι το αποτέλεσμα των κοινωνικών σχέσεων που συνάπτει το άτομο, εκφράζοντας έτσι τον κοινωνικό και όχι τον ψυχολογικό χαρακτήρα. Επίσης, σύμφωνα με την «προσωπο-αναλυτική», το εγώ δρα στην τύχη και η προσωπικότητα έχει άμεση ταύτιση με την ατομικότητα. Τέλος, όσον αφορά την «συνολική αντίληψη», η έννοια της προσωπικότητας πρέπει να εξεταστεί και ως αντικείμενο και ως υποκείμενο, καθώς μέσα στο σύνολο της κοινωνίας απέκτησε τρόπους και αρχές (Σερδάρης, 2002:34). Γι' αυτό άλλωστε διαφέρει από τα ζώα, καθώς ήρθε σε επαφή με άλλους ανθρώπους μέσω της γλώσσας

Η προσωπικότητα είναι ένας ζωντανός οργανισμός, καταλαμβάνει σημαντικές αξίες, πλευρές άλλοτε ισχυρές και άλλοτε δύσκολες που αναπτύσσονται μέσα από τη δράση στο κοινωνικό γίγνεσθαι, μέσα από τη μάθηση. Οι περισσότεροι επιστήμονες συμφωνούν στην άποψη πως η προσωπικότητα αναφέρεται «στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά που συμβάλουν στα σταθερά και ξεχωριστά μοτίβα συναισθημάτων, σκέψης και συμπεριφοράς ενός ανθρώπου» (Μπρούζος, 2013:43). Λέγοντας σταθερά εννοείται πως τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας κατά τη διάρκεια του χρόνου και της ζωής δεν μεταβάλλονται αλλά παραμένουν σταθερά. Επίσης κάθε άνθρωπος έχει διαφορετικά γνωρίσματα από κάποιον άλλον και αυτό τον κάνει να είναι διαφορετικός. Η ψυχολογία της προσωπικότητας είναι αρκετά περιγραφική καθώς οι ερευνητές έχουν ως κύριο στόχο να αναζητούν τις ατομικές διαφορές σε έναν ολόκληρο πληθυσμό σχετικά με την συμπεριφορά του ατόμου και το πώς αναπτύσσεται η κάθε προσωπικότητα ξεχωριστά. Ακόμη αναφερόμενοι στην προσωπικότητα πρέπει να σημειωθεί πως παρουσιάζεται σε όλες τις πτυχές του ατόμου. Στο συναίσθημα που βιώνει, στο ψυχικό του κόσμο και στη συμπεριφορά απέναντι στις κοινωνικές του σχέσεις (Μπρούζος, 2013:44-45) .

Παρακάτω θα αναφέρουμε ακόμη μια σειρά ορισμών για την προσωπικότητα. Ένας ορισμός ο οποίος δίνει μια μοντέρνα διάσταση, προσφέρεται από τους Mc Adams και Pals (2006:212) οι οποίοι ορίζουν την προσωπικότητα σαν μια μεταβολή της ατομικής μοναδικότητας σε ένα γενικό εξελικτικό σχέδιο της ανθρώπινης φύσης, το οποίο εκφράζει την εξέλιξη εκείνων των χαρακτηριστικών που έχουν την προδιάθεση να αναπτυχθούν, των χαρακτηριστικών που προσαρμόζονται και των εμπειριών της ζωής που ενσωματώνονται περίπλοκα και διαφορετικά σε κάθε ανθρώπινο περιβάλλον. Η προσωπικότητα αποτελεί ένα σύστημα πολλών τμημάτων τα οποία οργανώνονται αναπτύσσονται και εκφράζονται μέσα από τις ανθρώπινες πράξεις. Αυτό το σύστημα περιλαμβάνει τόσα συστατικά στοιχεία όπως τα κίνητρα,

τα συναισθήματα, ψυχικά μοντέλα και τον εαυτό κάθε ατόμου. Ο Hilgard (1977) αναφέρει ως προσωπικότητα το σύνολο των χαρακτηριστικών του ατόμου τα οποία είναι υπεύθυνα για την προσαρμογή του ατόμου στο περιβάλλον. Σύμφωνα με την σχετική βιβλιογραφία, η προσωπικότητα αναφέρεται σε χαρακτηριστικά του ατόμου που έχουν να κάνουν με τον τρόπο σκέψης, με το συναίσθημα και τη συμπεριφορά, μαζί με μηχανισμούς της ψυχολογίας, που είναι ή δεν είναι κρυμμένοι (Funder, 2004). Επίσης προσωπικότητα είναι το σύνολο των ψυχολογικών χαρακτηριστικών και μηχανισμών, που είναι οργανωμένοι εντός του ατόμου και επηρεάζουν την αλληλεπίδραση και την προσαρμογή με τα φυσικά και κοινωνικά περιβάλλοντα (Larsen & Buss, 2005). Η προσωπικότητα της ψυχολογίας είναι η επιστημονική μελέτη ολόκληρου του ανθρώπου και γι' αυτό έγινε μια προσπάθεια να κατανοηθεί η ατομικότητα του ανθρώπου σαν ένα περίπλοκο σύνολο (McAdams, 2006). Ακόμη σύμφωνα με τον Mayer (2007) η προσωπικότητα είναι ένα οργανωμένο, αναπτυγμένο σύστημα εντός του ατόμου που αντιπροσωπεύει τη συλλογική δράση του. Τέλος η προσωπικότητα αναφέρεται σε όλα τα χαρακτηριστικά του ανθρώπου που δικαιολογούνται ως σταθερά μοτίβα των συναισθημάτων, της σκέψης και της συμπεριφοράς (Pervin, Cervone & John, 2005:6).

1.2 Θεωρίες προσωπικότητας των Freud, Rogers , Cattell.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναφερθούν κάποιες από τις πιο σημαντικές και ενδιαφέρουσες θεωρίες προσωπικότητας που αναπτύχθηκαν από τρεις κορυφαίους ψυχολόγους και κοινωνιολόγους τον Sigmund Freud, τον Carl Rogers και του Raymond Cattell. Η πρώτη αναφορά θα γίνει στην ψυχαναλυτική θεωρία του Sigmund Freud η οποία αποτελεί την προγενέστερη ιστορικά θεωρία. Η θεωρία του υποστηρίζει πως το ασυνείδητο είναι καθοριστικό για την διαμόρφωση της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς. Είναι μια έννοια που βρίσκεται στο επίκεντρο της θεωρίας του και καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της ψυχικής δραστηριότητας (Σερδάρης, 2002:283). Η σύνδεση των βασικών συναισθημάτων και των ερεθισμάτων με «προσυνειδητές ή ασυνειδητες διεργασίες» αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό (Κουλάκογλου, 1997:20). Σύμφωνα με τον εκπρόσωπο της ψυχαναλυτικής θεωρίας, η ανθρώπινη προσωπικότητα ως προς τη δομή της αποτελείται από τα εξής στοιχεία: το Εκείνο, το Εγώ και το Υπερεγώ. Το Εκείνο είναι «το πρωτόγονο, εγγενές στοιχείο της προσωπικότητας» που εμφανίζεται από

την αρχή της γέννησης του ανθρώπου (Feldman, 2011:45). Αποτελεί το σκοτεινό μέρος της προσωπικότητας, είναι ανίκανο να υπακούσει στους κανόνες της λογικής και δρα σύμφωνα με τις «*αρχές της ηδονής*» που στοχεύει στην μέγιστη ικανοποίηση των αναγκών (Feldman, 2011: 45). Ακόμη το περιεχόμενο του Εκείνο μπορεί να γίνει γνωστό μέσα από τα όνειρα που κατά την ψυχαναλυτική θεωρία περιέχουν τις σεξουαλικές ορμές (Σερδάρης, 2002:284). Από την άλλη πλευρά, το Εγώ περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό λειτουργιών, αποτελεί το λογικό μέρος της προσωπικότητας, έχει την αίσθηση της αυτοσυντήρησης και εμφανίζεται ανάμεσα στο Εκείνο και στα εξωτερικά ερεθίσματα. (Lapsley & Stey, 2011). Το Εγώ το οποίο ξεκινά ενώ είναι ακόμη αδύναμο, αποκτά επίγνωση των αντικειμένων και των ερεθισμάτων και συναινεί ή προσπαθεί να απομακρύνει από το συνειδητό μη επιθυμητά ψυχικά στοιχεία μέσω της διαδικασίας της καταστολής και απόθησης (Freud, 2008). Σκοπός του Εγώ είναι να παρουσιάσει την πραγματικότητα και τα εξωτερικά ερεθίσματα στο Εκείνο, να εκπληρώσει τις επιθυμίες και τις φιλοδοξίες του Εκείνο (Μπρούζος, 2013:137). Το Εγώ υποτάσσεται στην «*αρχή της πραγματικότητας*» στην οποία τα ένστικτα περιορίζονται με αποτέλεσμα το άτομο να διατηρήσει την ασφάλεια του και να προσαρμοστεί στην κοινωνία (Feldman, 2011;45). Το Υπερεγώ εκφράζει την συνείδηση του ανθρώπου, αποτελεί το ηθικό του ψυχικού οργάνου. Είναι σε θέση να διακρίνει το σωστό και το λάθος και αρχίζει να αναπτύσσεται στην ηλικία των 5 με 6 ετών και μέσω του κοινωνικού περιβάλλοντος μπορεί να ενισχυθεί (Feldman, 2011). Αποτελεί έναν αυστηρό κριτή σε περιπτώσεις που το Εγώ παραβιάζει τους κανόνες και την υποδειγματική συμπεριφορά. Βρίσκεται διαρκώς σε ετοιμότητα και προσπαθεί να κατευθύνει στο σωστό δρόμο το Εγώ (Σερδάρης, 2002:284). Το Υπερεγώ, επομένως, αντιπροσωπεύει τους ηθικούς κανόνες, το δίκαιο και τη σωστή κοινωνική συμπεριφορά.

Επίσης, ο μεγάλος θεωρητικός εκτός από την αναφορά διαφόρων στοιχείων της προσωπικότητας, παρουσίασε και τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται η προσωπικότητα κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας. Δηλαδή αναφέρθηκε στα στάδια της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης μέσα από τα οποία παρέχεται ικανοποίηση και ευχαρίστηση από την περιοχή διαφόρων σημείων του σώματος. Τα στάδια αυτά είναι τα εξής (Feldman, 2011:46) :

- Το στοματικό (0- 18 μήνες) και η ικανοποίηση προέρχεται από το πιπίλισμα, το δάγκωμα, την κατάποση.

- Το πρωκτικό (18 μήνες – 3 έτη) και ικανοποίηση προέρχεται από την λειτουργία της αφόδευσης (αποβολή κοπράνων).
- Το φαλλικό (3 - 5,6 έτη) όπου το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στα γεννητικά όργανα (Οιδιπόδειο σύμπλεγμα, ταύτιση με τον γονέα του ίδιου φύλου).
- Λανθάνουσα σεξουαλικότητα (6 ετών) όπου το παιδί έχει σεξουαλικές ανησυχίες, κυρίως ασήμαντες.
- Το γεννητικό (11 -18 ετών) όπου εμφανίζεται το σεξουαλικό ενδιαφέρον και δημιουργούνται οι πρώτες ερωτικές σχέσεις.

Η Θεωρία Προσωπικότητας του Carl Rogers

Άλλη μια θεωρία για την προσωπικότητα είναι η Προσωποκεντρική θεωρία του Carl Rogers. Η θεωρία αυτή προέκυψε από την πεποίθηση ότι οι άνθρωποι έχουν μέσα τους τεράστια δύναμη και πηγές να κατανοήσουν τον εαυτό τους. Ο εαυτός, σύμφωνα με την θεωρία του, είναι ένα σύστημα αντιλήψεων που διατηρεί την αντοχή του στο χρόνο και αποτελεί δομή της προσωπικότητας. Μέσα από αυτό το σύστημα δημιουργείται ένα ολοκληρωμένο άτομο που είναι κύριος υπαίτιος των πράξεων του, διαθέτει ελευθερία επιλογής και νιώθει την ανάγκη να προσφέρει πράξεις καλοσύνης. Επίσης ο C. Rogers θεωρούσε πως ο εαυτός διαθέτει δύο πλευρές, τον πραγματικό και τον ιδανικό. Δηλαδή οι πεποιθήσεις που έχει το κάθε άτομο για τον εαυτό του διαθέτουν δύο χαρακτηριστικά: «τον εαυτό που πιστεύουμε πως είμαστε και τον εαυτό που θέλουμε ιδανικά να αποκτήσουμε στο μέλλον» (Μπρούζος, 2013:236). Παρά το γεγονός πως ο εαυτός αλλάζει, έχει πάντα την ικανότητα να διατηρεί την οργάνωση και την σταθερότητα. Ακόμη, ο C. Rogers αναφέρθηκε στην έννοια της αυτοπραγμάτωσης. Με την αναφορά του στην αυτοπραγμάτωση εννοεί πως «ο οργανισμός επιδιώκει να αγωνίζεται να διατηρήσει και να καλυτερεύσει το σύνολο των εμπειριών του» (Rogers, 1951:487). Η αυτοπραγμάτωση αντανάκλα τη συνολική προσπάθεια του ατόμου να αναπτύξει και να επεκτείνει την εμπειρία του με δημιουργικούς τρόπους, να ενισχύσει την ευχαρίστηση και ικανοποίηση του μέσα από διάφορες δραστηριότητες.

Πολλοί ερευνητές, επειδή ο Rogers δεν διαμόρφωσε κάποια κλίμακα, προσπάθησαν να δημιουργήσουν κλίμακες για την μέτρηση της αυτοπραγμάτωσης που μετρούσαν την αυτοεκτίμηση, την ανεξαρτησία, την αποδοχή της συναισθηματικής ζωής, την εμπιστοσύνη στις διαπροσωπικές σχέσεις (Μπρούζος,

2013:242). Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της Προσωποκεντρικής προσέγγισης είναι επίσης η προσπάθεια να περιγράψει το «*πλήρως λειτουργικό άτομο*». Τα βασικά χαρακτηριστικά δηλαδή του ατόμου είναι να έχει την ικανότητα να βιώνει όλα του τα συναισθήματα χωρίς φόβο, την ικανότητα να είναι ανοιχτός σε νέες εμπειρίες, την ικανότητα να ζει στο παρόν, να έχει εμπιστοσύνη στον εαυτό του, να αισθάνεται ελεύθερος και να διακατέχεται από δημιουργικότητα.

Η Θεωρία Προσωπικότητας του Raymond Cattell

Ένας από τους πιο γνωστούς μελετητές της Προσωπικότητας ήταν ο R. Cattell ο οποίος ανέλυσε τα βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ώστε να εξεταστεί ένας μεγάλος αριθμός χαρακτηριστικών και να βρεθεί μια πλήρης εικόνας της ανθρώπινης δραστηριότητας. Για να βρεθούν αυτά τα χαρακτηριστικά, τα ξεχώρισε σε δύο κατηγορίες: «τα επιφανειακά και πηγαία χαρακτηριστικά». Τα επιφανειακά χαρακτηριστικά αποτελούν χαρακτηριστικά τα οποία βρίσκονται στην επιφάνεια, είναι προφανή και μπορεί κάποιος να παρατηρήσει (Μπρούζος, 2013:329). Αντιθέτως τα πηγαία είναι λιγότερο ορατά στους άλλους, πηγάζουν μέσα από τον εσωτερικό ψυχικό κόσμο και είναι η βάση για πολλές διαφορετικές πτυχές της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Το αξιοσημείωτο στοιχείο του Cattell (1950) έγκειται στο γεγονός, πως για την κατανόηση και συνύπαρξη των χαρακτηριστικών, χρησιμοποίησε την παραγοντική ανάλυση. Δηλαδή για καθένα από τα επιφανειακά χαρακτηριστικά έκανε διάφορες μετρήσεις είτε ζητώντας από άλλους να βαθμολογήσουν τους άλλους επιλέγοντας κάποια επίθετα, είτε με έναν άλλο τρόπο να κάνει μετρήσεις σε πλήθος ανθρώπων, που απαντούσαν σε ερωτήματα σχετικά με τον εαυτό τους (Κουλάκογλου, 1997:25). Μέσα από τον δεύτερο τρόπο, ο Cattell εντόπισε 16 πρωτογενή χαρακτηριστικά. Αυτά τα χαρακτηριστικά συγχωνεύτηκαν στο ερωτηματολόγιο προσωπικότητας του Cattell (Ερωτηματολόγιο προσωπικότητας 16 παραγόντων) όπου περιλαμβάνει 160 ερωτήσεις, με 10 ερωτήσεις να αφορούν τον κάθε παράγοντα προσωπικότητας. Οι 16 παράγοντες προσωπικότητας που διαμορφώθηκαν από τον Cattell είναι οι εξής (Καραμαύρου, 2014:18): συγκρατημένος-εξωστρεφής, λιγότερο έξυπνος - περισσότερο έξυπνος, σταθερός-συναισθηματικός/νευρωτικός, ταπεινός-διεκδικητικός, σοβαρός - εύθυμος, υστερόβουλος - ευσυνείδητος, ντροπαλός - ριψοκίνδυνος, πραγματιστής - ιδεαλιστής, γεμάτος εμπιστοσύνη - καχύποπτος, πρακτικός - επινοητικός, ευθύς - πονηρός, ήρεμος - ανήσυχος, συντηρητικός - τολμηρός, εξαρτημένος από την ομάδα-

αυτάρκης, απείθαρχος - πειθαρχημένος, χαλαρός - σφιγμένος.

1.3 Το μοντέλο των πέντε παραγόντων της προσωπικότητας

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει πολλές μελέτες στο χώρο της προσωπικότητας οι οποίες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα πως η προσωπικότητα ενηλίκων μπορεί να περιγραφεί μέσα από πέντε παράγοντες, το γνωστό μοντέλο Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας. Αυτές οι πέντε καθολικές διαστάσεις καθιερώθηκαν στη Ψυχολογία ως η Μεγάλη Πεντάδα (John & Srivastava, 1999). Το επίθετο Μεγάλη αντιπροσωπεύει κάθε παράγοντα στον οποίο περιλαμβάνονται πολλά ειδικότερα χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με το μοντέλο των πέντε παραγόντων της προσωπικότητας αυτοί οι πέντε παράγοντες είναι οι εξής: ο Νευρωτισμός, η Εξωστρέφεια, η διαθεσιμότητα σε Εμπειρίες, η Συνεργατικότητα, η Ευσυνειδησία.

Οι ορισμοί των παραγόντων είναι βασισμένοι στις αναφορές των Costa & McCrae (1992). Συγκεκριμένα ο Νευρωτισμός δηλώνει τη νευρικότητα, την ανασφάλεια, τη διαρκή συναισθηματική αντίδραση, αναγνωρίζει άτομα με τάση προς την κατάθλιψη, τους ακατανίκητους πόθους και τις ορμές (Pervin & John, 2001). Από την άλλη πλευρά, τα άτομα με χαμηλή βαθμολογία παρουσιάζουν αντίθετα χαρακτηριστικά όπως την ηρεμία, την ασφάλεια, προσωπική ικανοποίηση, απάθεια. Σχετικά με την Εξωστρέφεια πρέπει να αναφερθεί πως περιγράφει εκείνα τα άτομα τα οποία αναπτύσσουν συνεχώς διαπροσωπικές σχέσεις, είναι κοινωνικά, αισιόδοξα, ενεργητικά, δραστήρια, συμμετέχουν σε πολλά δρώμενα. Αντιθέτως τα άτομα με χαμηλή βαθμολογία στην Εξωστρέφεια, είναι αυτά τα οποία είναι εσωστρεφείς, μηχανικά, συνάπτουν ελάχιστες διαπροσωπικές σχέσεις, λιγότερο ομιλητικά, δεν συμμετέχουν σε δραστηριότητες. Στην συνέχεια, ακολουθεί η Διαθεσιμότητα σε εμπειρίες όπου δηλώνεται η τάση του ατόμου να αναζητά και να διερευνά νέες εμπειρίες. Τα άτομα αυτά είναι δημιουργικά, με πολλά ενδιαφέροντα, εφευρετικά, περιπετειώδεις με πολλή φαντασία, με καλή επίγνωση των συναισθημάτων τους. Από την άλλη τα άτομα με χαμηλή βαθμολογία σε αυτό το παράγοντα, παρουσιάζονται με περιορισμένα ενδιαφέροντα, πιο συμβατικά, πιο επιφυλακτικά, με έλλειψη καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος. Η Συνεργατικότητα, ακόμη ένας άλλος παράγοντας, δηλώνει την διάθεση του ατόμου για συνεργασία, επιθυμεί να βοηθά, είναι καλόκαρδο, αναζητά την κοινωνική αρμονία, παρουσιάζει συμπονετική και αλληλέγγυα συμπεριφορά. Αντιθέτως τα άτομα με χαμηλή βαθμολογία

παρουσιάζονται ως αγενή, διαρκώς καχύποπτα, χωρίς διάθεση για συνεργασία, εκδικητικά, βάζουν το προσωπικό συμφέρον πάνω από όλα, δεν δείχνουν συμπόνια, παρουσιάζουν χαμηλή κοινωνική προσαρμογή, είναι άσπλαχνοι (Πούλη & Τριανταφύλλου, 2015). Τελευταίος παράγοντας είναι η Ευσυνειδησία όπου τα άτομα σε αυτό το παράγοντα είναι αξιόπιστα, πειθαρχημένα, φιλόδοξα, εργατικά. Από την άλλη πλευρά, τα άτομα με χαμηλό ποσοστό ευσυνειδησίας παρουσιάζονται δίχως στόχους, αναξιόπιστοι, άβουλοι και έχουν αντικοινωνική συμπεριφορά.

1.4 Η θεωρία προσωπικότητας του Eysenck

Έχουν ήδη αναφερθεί διάφορες θεωρίες σχετικά με την προσωπικότητα, η λεπτομερής έρευνα όμως των βιολογικών θεμελίων της προσωπικότητας πραγματοποιήθηκε από τον Hans Eysenck. Το κοινό του Eysenck με τους άλλους μελετητές ήταν η μέθοδος της παραγοντικής ανάλυσης. Με την μέθοδο της παραγοντικής ανάλυσης, στην αρχή αναγνώρισε δύο διαστάσεις της προσωπικότητας: την εξωστρέφεια – εσωστρέφεια και τον νευρωτισμό - συναισθηματική σταθερότητα. Ο Eysenck διαπίστωσε την ύπαρξη μιας ακόμη διάστασης, στην οποία υπήρχαν γνωρίσματα εκείνα που δεν μπορούσαν να υπάρξουν στις άλλες δύο και την ονόμασε Ψυχωτισμό. Οι διαστάσεις της προσωπικότητας που αναφέρει ο Eysenck, παρουσιάζουν ξεχωριστούς τύπους ανθρώπων, που ο καθένας από αυτούς έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και γνωρίσματα, δικές του συνήθειες και αντιδράσεις. Έτσι λοιπόν κάθε παράγοντας περιλαμβάνει μια κατηγορία χαρακτηριστικών, με τα οποία συμπεραίνεται η συμπεριφορά και ο τύπος προσωπικότητας κάθε ανθρώπου (Παπαπέτρου, 1998). Για την αξιολόγηση των διαφορών μεταξύ των ατόμων, ο Eysenck ανέπτυξε μετρήσεις ερωτηματολογίων διαμορφωμένα με απλά ερωτήματα ώστε να βρεθεί κάθε παράγοντας ξεχωριστά. Ακόμη, στις διαστάσεις του προστέθηκε και μια τέταρτη διάσταση: το Ψεύδος, που μέτρα κατά πόσο οι εξεταζόμενοι απάντησαν αληθινά στις απαντήσεις. Ακόμη ο Eysenck εστίασε το ενδιαφέρον του και στη κληρονομικότητα, δηλαδή ανέφερε πως οι ατομικές διαφορές οφείλονται σε κληρονομικούς παράγοντες. Επίσης τόνισε πως η διαφορετική βιολογική εγκεφαλική ανάπτυξη και η ανάπτυξη του νευρικού συστήματος κάθε ατόμου, είναι μια από τις αιτίες που διαμορφώνονται διαφορετικού είδους προσωπικότητες (Κουτουβίδης, Μηνογιάννη & Βάρσου, 2004). Το 1975 για την αποτύπωση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας δημιουργήθηκε μαζί με

την τέταρτη διάσταση του Ψεύδους, το Eysenck Personality Questionnaire (E.P.Q.). Παλαιότερα είχε σχεδιαστεί το Maudsley Personality Inventory, που αναθεωρήθηκε το 1964 και μετονομάστηκε σε Eysenck Personality Inventory. Και ένα χρόνο αργότερα, κυκλοφόρησε νέα αναθεωρημένη έκδοση, το Junior Eysenck Personality Inventory (Παπαπέτρου, 1998:191).

1.4.1 Εσωστρέφεια- Εξωστρέφεια

Οι διαφορές μεταξύ των ατόμων ανάμεσα στην εσωστρέφεια και την εξωστρέφεια οφείλονται κυρίως στην διαφορετική λειτουργία του εγκεφαλικού φλοιού. Τα εσωστρεφή άτομα παρουσιάζονται πιο ήσυχα, πιο απομονωμένα και απαισιόδοξα. Παρουσιάζουν δυσκολία στη σύναψη σχέσεων με άλλους ανθρώπους, συχνά ασχολούνται μόνο με τον εαυτό τους και τις σκέψεις, η ευαισθησία είναι κύριο χαρακτηριστικό τους, η παρουσία σε πολύ κόσμο μπορεί να τους προκαλέσει δυσφορία και γενικότερα δεν είναι κοινωνικοί. Έχει πολύ λίγους στενούς φίλους και αντιμετωπίζει κάθε πρόβλημα στη ζωή με σοβαρότητα. Αντιθέτως τα εξωστρεφή άτομα παρουσιάζουν κοινωνική συμπεριφορά. Δημιουργούν συνεχώς φιλίες, γνωρίζουν άλλα άτομα, είναι αισιόδοξα για την ζωή, αναζητούν νέες εμπειρίες, αντέχουν την «πληροφοριακή υπερφόρτωση» (Σερδάρης, 2002:317). Είναι αρκετά παρορμητικοί, ανοιχτόμυαλοι, η προσαρμογή σε κάθε αλλαγή είναι εύκολη, είναι γεμάτα ζωντάνια και αναζητούν ή επιδιώκουν την διασκέδαση. Προτιμούν να βρίσκονται διαρκώς σε εγρήγορση, είναι επιθετικά και χάνουν εύκολα την ψυχραιμία τους. Για αυτά τα δύο χαρακτηριστικά έχουν διαπιστωθεί αρκετές διαφορές στην καθημερινή ζωή όπως σύμφωνα με τους Watson & Clark (1997) οι εσωστρεφείς παρουσιάζουν καλύτερη εικόνα και καλύτερους βαθμούς στο σχολείο από τους εξωστρεφείς, οι εξωστρεφείς προτιμούν επαγγέλματα που εστιάζουν στην επαφή με τους άλλους ανθρώπους ενώ οι εσωστρεφείς αναζητούν μοναχικά επαγγέλματα, οι εξωστρεφείς έχουν πιο επιθετικό χιούμορ ενώ οι εσωστρεφείς πιο πνευματώδες και σοβαρό.

1.4.2 Νευρωτισμός – Συναισθηματική Σταθερότητα

Αναφορικά με τον Νευρωτισμό, πρέπει αρχικά να διατυπωθεί πως «δεν σχετίζεται με τον εγκεφαλικό φλοιό αλλά με τον νευρικό σύστημα» (Μπρούζος, 2013:343). Τα άτομα που παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα σε νευρωτισμό είναι κυρίως ασταθή, ανισόρροπα, παρουσιάζουν έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις κάτω από

συνθήκες άγχους, παρουσιάζουν ψυχοσωματικά προβλήματα. Η διάθεση του αλλάζει συνεχώς και κυριαρχεί η ένταση και μια διαρκή ανησυχία (Σερδάρης, 2002:317). Ωστόσο, άτομα με χαμηλή βαθμολογία σε νευρωτισμό, παρουσιάζονται συναισθηματικά σταθερά, ήρεμα, ανταπεξέρχονται σε αγχωτικές καταστάσεις, είναι σίγουρα με έντονη αποφασιστικότητα και γενικότερα παρουσιάζουν σταθερή συμπεριφορά και χαρακτήρα.

1.4.3 Ψυχωτισμός

Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό υπάρχει σε διαφορετικό βαθμό σε κάθε άνθρωπο και γενικότερα είναι λιγότερο γνωστά πράγματα για την συγκεκριμένη διάσταση. Άτομα που εμφανίζουν έντονα τα χαρακτηριστικά του ψυχωτισμού, παρουσιάζονται με έντονα χαρακτηριστικά των ψυχικών διαταραχών, από την μια επιθυμούν τις κοινωνικές συνευρέσεις και την από την άλλη επιθυμούν την μοναξιά τους. Είναι κυρίως επιθετικά, ψυχρά και με έντονη έλλειψη συναισθημάτων.

1.5 Η προσωπικότητα των εκπαιδευτικών

Η εκπαίδευση αποτελεί το μέσο ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι της κοινωνίας και να δημιουργηθούν αξίες, πρότυπα, δεξιότητες και γνώσεις. Μέσω αυτών επιτυγχάνεται η κοινωνική ευημερία σε ένα κράτος και δημιουργείται ένα μοντέλο ανάπτυξης. Ωστόσο το σημαντικότερο ρόλο μέσα σε αυτό το εκπαιδευτικό σύστημα, παίζει ο εκπαιδευτικός καθώς αυτός έρχεται σε καθημερινή επαφή και επικοινωνία με τον μαθητή και αυτός που έχει την μεγαλύτερη ευθύνη για την επιτυχία ή αποτυχία στην πρόοδο του μαθητή. Η προσωπικότητα και τα χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού έχουν γίνει αρκετές φορές το επίκεντρο και αντικείμενο πολλών μελετών. Ο εκπαιδευτικός και ο ρόλος του διαδραματίζει πολύ σημαντικό έργο, καθώς είναι αυτός που λαμβάνει πολλαπλές, ταυτόχρονες αποφάσεις, αναπτύσσει τις σχέσεις των μαθητών, αλληλεπιδρά μαζί τους, προσπαθεί να τους πειθαρχήσει, να κατανοήσει τα συναισθήματά τους. Η προσωπικότητα του εκπαιδευτικού αποτελεί ένα πολύ σημαντικό ζήτημα καθώς υπάρχει άμεση επαφή και αλληλεπίδραση με παιδιά, γεγονός που σημαίνει πως η συμπεριφορά του και τα χαρακτηριστικά μπορούν να επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά την ψυχολογία αλλά και την συμπεριφορά των μαθητών. Σύμφωνα με αρκετές μελέτες, ο Πυργιωτάκης (2009:228) αναφέρει κάποια χαρακτηριστικά τα οποία πρέπει να διακατέχουν έναν παιδαγωγό, όπως :

- Να υπάρχει αγάπη απέναντι στο παιδί.
- Η παιδαγωγική του αποστολή να είναι εντός και εκτός σχολείου.
- Να διακρίνεται από ευαισθησία και να μπορεί να εντοπίσει κάποιο πρόβλημα ενός παιδιού.
- Να έχει δημοκρατικές αξίες και ήθος.
- Να έχει επιμονή , επιμονή , να εκτελεί το διδακτικό του έργο με πάθος.
- Να είναι δίκαιος με όλους και αντικειμενικός.

Σύμφωνα, λοιπόν με τα παραπάνω ο δάσκαλος θα πρέπει να παρουσιάζεται στους μαθητές του ως το ιδανικό πρότυπο και να αναδεικνύει τα θετικά χαρακτηριστικά του, δίνοντας τη δυνατότητα στους μαθητές να ταυτιστούν και να αποκτήσουν κάποια από τα χαρακτηριστικά του.

Επιπροσθέτως, πολλές μελέτες προσπάθησαν να εντοπίσουν τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας που εμφανίζουν οι εκπαιδευτικοί και να τα κατηγοριοποιήσουν. Σύμφωνα με Hubert (1972) καταγράφηκε η εξής τυπολογία για τους εκπαιδευτικούς: οι αγχώδεις, οι αδιάφοροι, οι διαμεσολαβητές και οι συνετοί εκπαιδευτικοί. Οι αγχώδεις εκπαιδευτικοί είναι αυτοί που τους διακατέχει συνεχώς το άγχος, δεν αφήνουν το περιθώριο στο μαθητή να αναπτύξει πρωτοβουλία για να μην υπάρξει περίπτωση λάθους, θέλουν τα πάντα να είναι σωστά και όπως τα έχουν σχεδιάσει. Από την άλλη πλευρά, οι «αδιάφοροι» εκπαιδευτικοί, είναι αυτοί που δεν δείχνουν κανένα ενδιαφέρον για το μαθητή αλλά και για το διδακτικό τους ρόλο, δίνουν στο παιδί τη δυνατότητα να είναι ελεύθερο χωρίς περιορισμούς και το πιο πιθανό είναι να μην αποκτήσει ο μαθητής κανένα όφελος στη ζωή του από αυτόν τον τύπο εκπαιδευτικού. Ο «διαμεσολαβητής» εκπαιδευτικός είναι αυτός, που αποτελεί στήριγμα και πρότυπο για το μαθητή, έχει καθοδηγητικό ρόλο, οι μαθητές του είναι τυχεροί έχοντας τον γιατί αποκτούν πολλά οφέλη (Πυργιωτάκης,2009:230). Τέλος ο «συνετός» εκπαιδευτικός θεωρείται ο καλύτερος τύπος παιδαγωγού και αυτός ο οποίος έχει γεννηθεί για να κάνει αυτό το επάγγελμα. Αυτός ο τύπος δημιουργεί σχέσεις εμπιστοσύνης και ασφάλειας με τους μαθητές, τους δίνει τη δυνατότητα να αναπτύξουν πρωτοβουλία, να είναι δημιουργικοί και να κατακτήσουν αξίες και ήθη ο (Πυργιωτάκης, 2009:230). Αυτού του είδους η τυπολογία αποτελεί μια θεωρητική προσέγγιση όπου έχει ως στόχο να εντοπίσει τις διαφορετικές οπτικές και τη συμπεριφορά κάθε εκπαιδευτικού. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να βρίσκει συνεχώς τρόπους να ανταποκρίνεται στις νέες συνθήκες της κοινωνίας, να εξελίσσεται και να

προσπαθεί να μην είναι στάσιμος βρίσκοντας νέους τρόπους διδασκαλίας, νέους τρόπους προσέγγισης, νέες ιδέες δημιουργικότητας, προκειμένου να υπάρχει πρόοδος και απέναντι στους μαθητές τους και στον ίδιο του τον εαυτό.

Ακόμη, ο σύγχρονος εκπαιδευτικός δεν αναλαμβάνει μόνο το ρόλο του να μεταδίδει την γνώση στους μαθητές του αλλά αναλαμβάνει διάφορους ρόλους όπως συμβουλευτικό, συνεργατικό, παρωθητικό ρόλο (Παπάς, 1994:262-267, Κοσσυβάκη, 1997:263-264). Αυτοί οι ρόλοι αποτελούν απόρροια μια πολύπλοκης κοινωνίας που έχει σοβαρή επίπτωση στους μαθητές, που όλο και περισσότεροι αντιμετωπίζουν και βιώνουν δύσκολες κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες. Έτσι λοιπόν ο εκπαιδευτικός πρέπει να ανακαλύπτει συνεχώς τρόπους να συμπαραστέκεται στο μαθητή, να τον παροτρύνει να αναπτύσσει τα ενδιαφέροντα του, να τον συμβουλεύει για κάθε πρόβλημα του και να βρίσκει τρόπους αντιμετώπισης. Ωστόσο για να γίνουν αυτά, ο μαθητής με τον εκπαιδευτικό πρέπει να αναπτύξουν μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ τους. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να αναπτύσσει τις ίδιες σχέσεις με όλους τους μαθητές, να είναι αμερόληπτος και να μην κάνει διακρίσεις, να δέχεται την διαφορετικότητα της τάξης και να φροντίζει για την καλύτερη εξέλιξη όλων των μαθητών, καθώς πιθανές διακρίσεις σε συγκεκριμένους μαθητές είναι δυνατόν να επηρεάσουν την υπό διαμόρφωση προσωπικότητα των μαθητών. Γενικότερα, το έργο του σε μια κοινωνία συνεχώς εξελισσόμενη είναι αρκετά δύσκολο, με απαιτήσεις που αυξάνονται ολοένα και περισσότερο και με το διαδίκτυο να έχει εισχωρήσει στο χώρο της εκπαίδευσης αποτελώντας απαραίτητο εργαλείο για την εκπαιδευτική διαδικασία.

Ωστόσο, ο εκπαιδευτικός ρόλος δεν περιορίζεται μόνο σε όσα αναφέρθηκαν παραπάνω. Σε ένα πολυμορφικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι λογικό και ο ρόλος του εκπαιδευτικού να αποκτά πολλές μορφές. Το σύγχρονο σχολείο επιτελεί πολλές λειτουργίες με κυρίαρχες τις παιδαγωγικές και κοινωνικές λειτουργίες. Μέσα από αυτές τις λειτουργίες, ο εκπαιδευτικός αποκτά τον ρόλο του παιδαγωγού, τον ρόλο του διδασκάλου, τον ρόλο του αξιολογητή και τον ρόλο του επόπτη (Κωνσταντίνου, 2015:129). Συγκεκριμένα με βάση αυτούς του ρόλους ο εκπαιδευτικός αναλαμβάνει (Κωνσταντίνου, 2000:46-47) :

- να μεταλαμπαδεύσει στους μαθητές όλα τα πολιτιστικά στοιχεία, τις αξίες και τους κανόνες προκειμένου να μπορέσει να ανταποκριθεί στην σημερινή κοινωνική πραγματικότητα,

- την εκπαίδευση του μαθητή παρέχοντας του γνώσεις και δεξιότητες και αναπτύσσοντας ταυτόχρονα τον μαθητή νοητικά και συναισθηματικά,
- αναλαμβάνει την αξιολόγηση του μαθητή ελέγχοντας διαρκώς τις επιδόσεις του και κατά πόσο μπορεί να ανταπεξέλθει στα μαθήματα του σχολείου με συνεχόμενες εξεταστικές διαδικασίες,
- την παρακολούθηση του μαθητή στο προαύλιο χώρο έχοντας συνεχώς την εποπτεία όλων των μαθητών ώστε να μην συμβούν διαπληκτισμοί ή τυχόν ατυχήματα.

Αναμφισβήτητα, οι ρόλοι του είναι τόσοι πολλοί που υπάρχουν πιθανότητες να αποπροσανατολιστεί και να χάσει το παιδαγωγικό του ρόλο σε αυτό το πολυμορφικό παιδαγωγικό σύστημα. Για τον λόγο αυτό, ο εκπαιδευτικός είναι απαραίτητο να διαθέτει ποιοτικά χαρακτηριστικά που αφορούν την προσωπικότητα του αλλά και την επαγγελματική του ιδιότητα. Συνολικά λοιπόν, το σχολείο ως οργανισμός μέσω των εκπαιδευτικών οφείλει όχι μόνο να διδάσκει και να παρέχει γνώσεις στο παιδί αλλά να ανοίγει τους ορίζοντες του, να του μαθαίνει τις αξίες, να συμβάλει στην ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας, να τον κοινωνικοποιήσει, να του μάθει τις δημοκρατικές αξίες ώστε να λειτουργεί στην κοινωνία ώριμα, αυτόνομα και λογικά. Η προσωπικότητα δηλαδή του εκπαιδευτικού οφείλει να μείνει προσηλωμένη στους στόχους της και να επιτελέσει το σημαντικότερο και αποτελεσματικότερο έργο, το έργο του εκπαιδευτικού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΨΥΧΙΚΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ

2.1 Εννοιολογικός ορισμός της Ψυχικής ανθεκτικότητας

Τις τελευταίες δεκαετίες, η προσοχή αρκετών ερευνητών και ψυχολόγων έχει στραφεί στη μελέτη της ψυχικής ανθεκτικότητας. Επισημαίνεται όλο και περισσότερο πως η ψυχική ανθεκτικότητα δεν αποτελεί ένα γενικό χαρακτηριστικό του ατόμου αλλά μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε κάποιους τομείς (Luthar, Doernberg & Zigler, 1993). Αυτοί οι τομείς είναι η Συναισθηματική Ψυχική Ανθεκτικότητα (Emotional resilience) (Denny, Clark, Fleming & Wall, 2004), η Εκπαιδευτική Ψυχική Ανθεκτικότητα (Educational Resilience) (Wang & Gordon, 1994). Οι σύγχρονοι ορισμοί της ψυχικής υγείας στο χώρο του σχολείου σχετίζονται κυρίως με την ανάπτυξη κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων των παιδιών που στη θετική προσαρμογή και την ψυχική τους ευεξία (Henderson & Milstein, 2008). Όσον αφορά τον ορισμό της ψυχικής ανθεκτικότητας, θα μπορούσε να οριστεί ως «ένα πολυμορφικό χαρακτηριστικό του ατόμου αλλά και μια κατάσταση που επικεντρώνεται στη θετική προσαρμογή, ύστερα από κάποιες δύσκολες εμπειρίες που βίωσε» (Ματσόπουλος, 2011:30). Ακόμη πρέπει να γίνει αναφορά σε δυο συστατικά που σχετίζονται με την ψυχική ανθεκτικότητα :

- Στο τραυματικό γεγονός που εκφράζει μια πολύ δυσχερή κατάσταση ή πολλές δύσκολες καταστάσεις μαζί.
- Στην επιτυχή προσαρμογή του ατόμου στα νέα δεδομένα.

Γι' αυτό το λόγο η ψυχική ανθεκτικότητα δεν μπορεί να μετρηθεί άμεσα αλλά έμμεσα, καθώς μπορεί να αποδειχτεί με αυτά τα δυο συστατικά της (Luthar, 2006).

Σύμφωνα με την Masten (1994), η ψυχική ανθεκτικότητα αποτελεί ένα σύνολο χαρακτηριστικών που, μολονότι τις δυσκολίες, τις αντιξοότητες λόγω κάποιων δυσχερών συνθηκών, αναπτύσσουν κίνητρα προσαρμογής. Η Masten (2011) παρουσιάζει την ανθεκτικότητα ως την ικανότητα ενός δυναμικού συστήματος να αντισταθεί ή και να επανέλθει έπειτα από σημαντικές δυσκολίες πίσω στην σταθερότητά του και την ανάπτυξή του. Επίσης σύμφωνα με τους Freitas και Downey (1998), υποστηρίζεται πως για την κατανόηση της ψυχικής ανθεκτικότητας, είναι απαραίτητο να εντοπιστεί κατά πόσο το άτομο έχει τη δύναμη να προσαρμοστεί σε δυσχέρειες και αντίξοες συνθήκες. Η ψυχική ανθεκτικότητα περιβάλλεται από μια πλειάδα παραγόντων. Αυτοί οι παράγοντες είναι βιολογικοί, κοινωνικοί και ψυχολογικοί με το καθένα ξεχωριστά να επιδρά με ποικίλους τρόπους στην

προσωπικότητα του ατόμου (Goldstein & Brooks, 2006). Ακόμη ερευνητές όπως ο Krovetz (1999) στην προσπάθειά του να ορίσει την ψυχική ανθεκτικότητα, υποστηρίζει, πως οι άνθρωποι διαθέτουν χαρακτηριστικά (αυτονομία, αίσθηση σκοπού, ανεπτυγμένες δεξιότητες) που δρουν ως προστατευτικοί παράγοντες για την αντιμετώπιση των δυσχερειών της ζωής. Ωστόσο εκτός από αυτούς τους προστατευτικούς παράγοντες υπάρχουν και άλλοι υποστηρικτικοί παράγοντες όπως η οικογένεια, το σχολείο, η κοινωνία που δρουν με τον ίδιο τρόπο.

Γενικότερα, ο ορισμός της ψυχικής ανθεκτικότητας αναφέρεται *«στην ύπαρξη ατόμων τα οποία είτε γεννιούνται και μεγαλώνουν μέσα σε αντίξοες συνθήκες όπως ανέχεια, οικογενειακό προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον, πόλεμο), είτε βιώνουν απροσδόκητα μια ποικιλία οδυνηρών και ενδεχομένως τραυματικών εμπειριών ζωής (ασθένεια, απώλεια αγαπημένων προσώπων) και αποδεικνύονται αρκετά ικανά να ανταπεξέλθουν ώστε να μην αναπτύξουν κάποια ψυχολογική διαταραχή»* (Δημητριάδου, Σταλίκας & Κουδιγκέλη, 2011:84). Η ψυχική ανθεκτικότητα, αποτελεί μια έννοια διαφορετικών απόψεων και προσεγγίσεων ως προς το κατά πόσο αποτελεί ένα σταθερό χαρακτηριστικό ή ένα χαρακτηριστικό που μεταβάλλεται ανάλογα με τις καταστάσεις και για αυτό το λόγο γίνεται αρκετά συχνά ασαφής χρήση του όρου. Ακόμη ο όρος ψυχική ανθεκτικότητα ορίζεται ως μια *«δυναμική και κατά συνέπεια μεταβλητή στο χρόνο και στις περιστάσεις διαδικασία»* (Σταλίκας, Δημητριάδου & Κουδιγκέλη, 2011:85). Δηλαδή δεν περιγράφει κάποιο σταθερό γνώρισμα της προσωπικότητας κάποιων ατόμων αλλά αντιθέτως μια εν δυνάμει κατάσταση. Έτσι ο βαθμός ανθεκτικότητας εξαρτάται και μεταβάλλεται από το βαθμό δυσχέρειας, αντιξοότητας που βιώνει το άτομο. Σύμφωνα με τον Benard (1991) κάθε άτομο έχει την δυνατότητα να ανακάμψει μετά από μια δυσάρεστη κατάσταση. Η ανάπτυξη της ψυχικής ανθεκτικότητας είναι μια διαδικασία που συμβαίνει στη ζωή όλων των ανθρώπων, αν αναλογιστεί κανείς, πως όλοι κάποια στιγμή της ζωής τους καλούνται να ξεπεράσουν εμπόδια και δυσκολίες. Οι περισσότερες έρευνες που αφορούν την ψυχική ανθεκτικότητα είχαν σχέση με παιδιά, ωστόσο η διαδικασία ανάπτυξης της είναι παρόμοια και για παιδιά και για ενήλικες.

Σχετικά με το μοντέλο Ψυχικής ανθεκτικότητας *«όταν ένα άτομο οποιασδήποτε ηλικίας εκτίθεται σε αγχογόνες καταστάσεις, τότε αναπτύσσει και ατομικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά, τους προστατευτικούς παράγοντες που τον προφυλάσσουν από τις συγκεκριμένες δυσκολίες»* (Χατζηχρήστου, 2008:26) και έτσι το άτομο μπορεί να ανταπεξέλθει στις δυσκολίες του. Επίσης σύμφωνα με τους

Wolin (1993:5) η ψυχική ανθεκτικότητα ορίζεται ως η δυνατότητα του ατόμου να είναι δυνατό στις δυσκολίες και να κατορθώσει να «ξαναχτίσει τα θεμέλια» του εαυτού του. Το ψυχικά ανθεκτικό άτομο αναπτύσσει κάποια χαρακτηριστικά, που αποτελούν γνώμονες για τη ζωή και αυτά είναι το να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, να είναι ανεξάρτητο, δημιουργικό, κοινωνικό, ηθικό και με αξίες. Τα χαρακτηριστικά αυτά διαφέρουν από άτομο σε άτομο και σε συνδυασμό με την ψυχική ανθεκτικότητα μπορούν άλλοτε να μειωθούν κι άλλοτε να αυξηθούν. Επίσης οι Luthar & Cicchetti (2000: 110) αναφέρουν πως ψυχική ανθεκτικότητα ορίζεται ως θετική προσαρμογή του ατόμου και η συμπεριφορά του σε κάποιο ανταγωνιστικό περιβάλλον, σε συγκεκριμένο στάδιο της ζωής του. Το ψυχικά ανθεκτικό άτομο σύμφωνα με τον Higgins (1994) δημιουργεί υγιείς σχέσεις, θέτει στόχους στη ζωή, επιδιώκει κοινωνικές αλλαγές, παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον για τη ζωή, θεωρεί πως μέσα από κάθε δυσκολία στη ζωή του αποκομίζει κάτι θετικό και ξεπερνούν κάθε πρόβλημα βλέποντας τη θετική πλευρά.

Πολλοί συγγραφείς υποστηρίζουν πως πρέπει να δίνεται έμφαση και ενίσχυση όλων των χαρακτηριστικών που διακρίνονται μέσα από την ψυχική ανθεκτικότητα. Κάποιοι ερευνητές, επίσης, υποστηρίζουν πως η ψυχική ανθεκτικότητα είναι μια διαδικασία που παρά το σύνολο χαρακτηριστικών και παρόλο που κάποια άτομα εμφανίζουν έντονα χαρακτηριστικά ανθεκτικότητας, τα περισσότερα απ' αυτά αποτελούν «προϊόν μαθησιακής διαδικασίας» (Χατζηχρήστου, 2008:33). Επίσης η ψυχική ανθεκτικότητα ορίζεται ως η ικανότητα του ατόμου να αντιμετωπίζει το άγχος του και κάθε αντιξοότητα. Η ανθεκτικότητα είναι μια διαδικασία που συνεχώς αναπτύσσεται και μπορεί να διδαχτεί (Patterson & Kelleher, 2005). Η ικανότητα να ξεπερνιέται με αρκετά γρήγορο τρόπο κάθε αποτυχία ή οποιαδήποτε αρνητική μεταβολή στη ζωή (Netuveli, Blane, Wiggins, Montgomery, & Hildon, 2008). Η ανθεκτικότητα είναι αποτέλεσμα θετικών εμπειριών (ευτυχία, χαρά), θετικών ατομικών χαρακτηριστικών και θετικών κοινωνικών σχέσεων (Patterson & Kelleher, 2005). Οι ερευνητές θεωρούν πως η ψυχική ανθεκτικότητα δεν είναι ένα πολύπλοκο σύστημα αλλά μπορεί να ενισχυθεί και καλλιεργηθεί (Pardon, Waxman & Huang, 1999). Το περιβάλλον στο οποίο βιώνει το άτομο είναι ικανό να επιδράσει θετικά στην ψυχολογία του ατόμου. Παρατηρείται λοιπόν πως η έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας είναι μια έννοια που έχει απασχολήσει πολλούς ερευνητές και ψυχολόγους, ωστόσο δεν υπάρχει κάποιος κοινά αποδεκτός ορισμός σε παγκόσμιο

επίπεδο αν και οι περισσότεροι από αυτούς στην βιβλιογραφική ανασκόπηση, παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες και κοινά σημεία μεταξύ τους.

2.2 Ανάπτυξη της ψυχικής ανθεκτικότητας

Η ψυχική ανθεκτικότητα αποτελεί ένα χαρακτηριστικό ύψιστης σημασίας για την εξασφάλιση μιας επιτυχημένης ζωής και διαχείρισης κάθε προβλήματος ή δυσκολίας. Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας αναδεικνύονται κάποιοι τρόποι ή μηχανισμοί με τους οποίους είναι δυνατή η ανάπτυξη της ψυχικής ανθεκτικότητας. Οι μηχανισμοί αυτοί ισχύουν σε παιδιά και εφήβους, καθώς η ανάπτυξη της ψυχικής ανθεκτικότητας ξεκινά από μικρή ηλικία και όσο μεγαλώνει το άτομο, ενσωματώνεται και αναπτύσσεται. Συγκεκριμένα η Masten (2000) ανέφερε πως η ψυχική ανθεκτικότητα είναι συνδεδεμένη με δυο χαρακτηριστικά της ζωής τα διαπροσωπικά (interpersonal) και τα ενδοπροσωπικά (intrapersonal). Όσον αφορά τα διαπροσωπικά χαρακτηριστικά, αυτά συνδέονται με το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον του ατόμου μέσα στο οποίο μπορεί να αναπτυχτεί η ψυχική ανθεκτικότητα (Σταλίκας, Δημητριάδου & Κουδιγκέλη, 2011:87). Η στήριξη μέσα από το κοινωνικό περιβάλλον, η ζεστασιά, η δημιουργία κατάλληλου περιβάλλοντος, η συμμετοχή σε δραστηριότητες, η εκμάθηση κοινωνικών δεξιοτήτων, βοηθά από μικρή ηλικία το άτομο να διαμορφώσει κάποια χαρακτηριστικά που θα τον κάνουν πιο δυνατό στην πορεία της ζωής του. Ακόμη, από μικρή ηλικία πρέπει να νιώθει εμπιστοσύνη για τον εαυτό του και αυτό θα δημιουργηθεί εφόσον καταστεί σαφές από την οικογένεια, το σχολείο, την κοινωνία ότι εμπιστεύονται τις ικανότητες του και μπορεί να προχωρήσει στη ζωή του. Έτσι, λοιπόν, όταν το άτομο έχει εφοδιαστεί και αναπτύξει κάποιες δεξιότητες από το κοινωνικό περιβάλλον που ζει, τότε σε αντίξοες, στρεσογόνες, άβολες, δύσκολες καταστάσεις, θα έχει το σθένος και την δύναμη να επηρεαστεί λιγότερο αρνητικά, να μην αποκτήσει κάποιο τραύμα και να μπορέσει να συνεχίσει ομαλά την ανάπτυξη του (Σταλίκας, Δημητριάδου & Κουδιγκέλη, 2011:88). Το περιβάλλον, δηλαδή, παίζει πολύ σημαντικό και επιβοηθητικό ρόλο για τη διαμόρφωση κατάλληλων ικανοτήτων για την προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά τα ενδοπροσωπικά χαρακτηριστικά, αυτά παραπέμπουν στους γνωστικούς πόρους του ατόμου. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία όταν ένα άτομο έχει αναπτύξει σωστές κοινωνικές, διαπροσωπικές σχέσεις που υπάρχει στήριξη,

ασφάλεια και κατανόηση σε συνδυασμό με την ανάπτυξη γνωστικών χαρακτηριστικών που το βοηθούν να έχει θετική εικόνα για τον εαυτό του, αισιοδοξία, ικανότητα να αντιμετωπίζει προκλήσεις, τότε αυτό το άτομο παρουσιάζει υψηλά επίπεδα ψυχικής ανθεκτικότητας. Ο συνδυασμός δηλαδή όλων αυτών, για την καλύτερη δυνατή ανάπτυξη της ψυχικής ανθεκτικότητας, προέρχεται από τομείς της ψυχολογίας και συγκεκριμένα από το βασικό ρόλο που παίζει η βίωση θετικών συναισθημάτων. Η Fredrickson (1998) διαμόρφωσε μια θεωρία για την χρησιμότητα του να βιώνεις θετικά συναισθήματα, η οποία ονομάζεται Θεωρία της Διεύρυνσης και Δόμησης. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η παρουσία και η ύπαρξη θετικών συναισθημάτων είναι το κλειδί για την ευτυχία και την επιτυχία. Συναισθήματα όπως χαρά, υπερηφάνεια, ικανοποίηση, αγάπη είναι ιδιαίτερα ωφέλιμα για την προστασία ψυχολογικών διαταραχών και την αύξηση του ενδιαφέροντος για την ζωή. Χάρη σε αυτά, τα άτομα αναπτύσσουν καλύτερο τρόπο σκέψης, δημιουργικότητα, αλλαγή συμπεριφοράς απέναντι σε άλλα άτομα, σε καταστάσεις και μπορούν να διαχειριστούν μια οδυνηρή ή δύσκολη κατάσταση διαφορετικά (Fredrickson & Branigan, 2001). Η βίωση θετικών συναισθημάτων αποτελεί την «αιτία ενεργοποίησης της διαδικασίας της διεύρυνσης όπου ένα εύρος σκέψεων και γνωστικών διεργασιών, επιτρέπει την γέννηση ποικίλων και διαφορετικών σκέψεων, ιδεών και πιθανών δράσεων σε πολλούς τομείς» (Σταλίκας, Δημητριάδου & Κουδιγκέλη, 2011 :90).

Άλλοι παράγοντες, ακόμη, που βοηθούν την ανάπτυξη της ανθεκτικότητας είναι η δημιουργία συγκεκριμένων ορίων. Δηλαδή το άτομο πρέπει να έχει αντίληψη των πραγμάτων και των καταστάσεων, η συμπεριφορά να είναι αποδεκτή και να ακολουθεί τους κανόνες και να μην ξεπερνιούνται τα όρια σε οποιοδήποτε τομέα. Επίσης, η συμμετοχή του ατόμου σε διάφορα δρώμενα (από την συμμετοχή σε μια ομάδα μέχρι και την συμμετοχή και δημιουργία μιας εκδήλωσης) παρέχει την ευκαιρία στα άτομα να αποκτήσουν και να αναλάβουν ευθύνες, να γίνουν πιο δυναμικοί, σκληροί, δημιουργικοί, να έχουν προσήλωση σε έναν στόχο, να συνειδητοποιήσουν πως οι καταστάσεις δεν είναι πάντα θετικές και οι επιθυμητές. Αυτός ο παράγοντας είναι πολύ σημαντικός για την προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας και επιδρά με πολύ θετικό τρόπο στην ζωή και εξέλιξη του ατόμου (Χατζηχρήστου:36-37). Τέλος, σύμφωνα με την Benard (1991) ένας άλλος σημαντικός παράγοντας είναι η παρουσία υψηλών προσδοκιών. Οι υψηλές προσδοκίες βοηθούν το άτομο να μείνει προσηλωμένο στους στόχους του, να είναι

πιο δυνατό και να μπορεί να ανταπεξέλθει σε οτιδήποτε αρνητικό προκύψει. Άτομα στα οποία έχουν κολλήσει ετικέτες πως δεν θα καταφέρουν τίποτα στην ζωή τους, που δεν είναι ικανά για κάτι, έχουν έρθει αντιμέτωπα με χαμηλές προσδοκίες, δημιουργώντας χαμηλή αυτοεκτίμηση και ψυχική ανθεκτικότητα, με αποτέλεσμα να τα παρατάνε στις δυσχερείς συνθήκες.

2.3 Ψυχική ανθεκτικότητα και εκπαιδευτικοί

Η ψυχική ανθεκτικότητα και η σχέση της με την εκπαίδευση είναι στενά συνδεδεμένη καθώς ο κλάδος της εκπαίδευσης είναι πολύ σημαντικός για την προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας. Ο εκπαιδευτικός διαδραματίζει πολύ σοβαρό ρόλο στο σχολείο και μέσα από την στάση του και την συμπεριφορά του μπορεί να διαμορφώσει μαθητές που διακρίνονται από στοιχεία ανθεκτικότητας. Οι εκπαιδευτικοί και οι σχολικές κοινότητες γενικότερα αναδεικνύονται ανάμεσα στους περισσότερο εμπλεκόμενους προστατευτικούς παράγοντες για τα παιδιά και συμβάλλουν με την προσωπικότητά τους, στην ανάπτυξη κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων, στην προαγωγή της ψυχικής τους υγείας και ευεξίας (Doll, Zucker & Brehm, 2009). Οι εκπαιδευτικοί εκτός από τους προστατευτικούς παράγοντες (σχολείο, την οικογένεια και την κοινωνία) είναι αυτοί οι οποίοι θα πρέπει να ξεκινήσουν να κατανοούν την ανάγκη για ύπαρξη ψυχικής ανθεκτικότητας στα σχολεία και στην ενίσχυση και δημιουργία υποστηρικτικών σχολικών μονάδων (Henderson & Milstein, 1996). Η ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών αποτελεί μια πολύ σημαντική ποιότητα η οποία βοηθά τους εκπαιδευτικούς να διατηρήσουν το αίσθημα του ηθικού σκοπού και να βοηθήσουν τους μαθητές να μάθουν και να επιτυγχάνουν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους (Gu, 2014). Εκπαιδευτικός που δεν είναι ψυχικά ανθεκτικός, δημιουργεί και ψυχικά μη ανθεκτικούς μαθητές. Όταν ο εκπαιδευτικός διακρίνεται από εμπιστοσύνη και μπορεί να επηρεάσει την ψυχολογία των μαθητών του, τότε μπορεί να επηρεάσει την επίδοσή τους και την αποτελεσματικότητά τους στα μαθήματα (Συγκολλίτου & Γωνίδα, 2005:53). Ένας εκπαιδευτικός για να είναι αποτελεσματικός και πηγή ψυχικής ανθεκτικότητας, θα πρέπει να εργάζεται σε λειτουργικό και αποτελεσματικό περιβάλλον. Ωστόσο, οι συνθήκες κάτω από τις οποίες εργάζονται οι εκπαιδευτικοί αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα ψυχικής ανθεκτικότητας. Αφενός οι εξωτερικοί (περιβαλλοντικοί) παράγοντες, αφετέρου οι παράγοντες που σχετίζονται με την λειτουργία του σχολείου δρουν ανασταλτικά στη διαδικασία ανάπτυξης της ψυχικής ανθεκτικότητας.

Όσον αφορά τους πρώτους παράγοντες, παρατηρείται μια συνεχόμενη αύξηση των προσδοκιών, με την τεχνολογία και τις εφαρμογές της να έχουν διεισδύσει στο χώρο του σχολείου και της εκπαίδευσης. Δημιουργούνται και απαιτούνται δηλαδή διαρκώς νέες απαιτήσεις και γνώσεις, με τις οποίες ο εκπαιδευτικός πρέπει να ανταποκριθεί στις νέες πρωτοποριακές ανάγκες. Επίσης διαπιστώνεται πως η παρουσία των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση δεν συνοδεύεται από τις απαραίτητες αλλαγές των αναλυτικών προγραμμάτων, ώστε να υπάρξουν και οι κατάλληλες προσδοκίες (Χατζηχρήστου, 2008:67). Ακόμη, το σύνολο των μαθητών προέρχεται από εντελώς διαφορετικά κοινωνικά και οικονομικά περιβάλλοντα, από διαφορετικές εθνικότητες, από μεγάλη αύξηση του αριθμού των μαθητών στα σχολεία, με αποτέλεσμα ο εκπαιδευτικός να δυσκολεύεται να αντιμετωπίσει αυτές τις προκλήσεις, να μην είναι σωστά καταρτισμένος με τις απαραίτητες δεξιότητες, με αποτέλεσμα να κυριαρχεί μια κατάσταση άγχους δημιουργώντας χαμηλά επίπεδα ανθεκτικότητας. Ένας άλλος ανασταλτικός παράγοντας είναι το γεγονός πως το επάγγελμα του εκπαιδευτικού δέχεται έντονη κριτική και θεωρείται κατώτερο άλλων από την κοινωνία. Θεωρούν πως το επάγγελμα του εκπαιδευτικού μπορεί να το ασκήσει ο οποιοσδήποτε, το επιδεικνύουν με απαξίωση και το κατατάσσουν στα επαγγέλματα που βρίσκονται στη χαμηλότερη θέση (Χατζηχρήστου, 2008).

Σχετικά με τους ανασταλτικούς παράγοντες που αφορούν την λειτουργία και το εσωτερικό του σχολείου, αυτοί ποικίλουν. Οι εκπαιδευτικοί στο μεγαλύτερο τους μέρος είναι μεγάλης ηλικίας, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει η ίδια διάθεση για εργασία, να είναι πιο ευάλωτοι και κουρασμένοι στον εργασιακό χώρο και το σημαντικότερο υπάρχει χάσμα γενεών με τους μαθητές και δεν υπάρχει η κατάλληλη συνεννόηση ή επικοινωνία. Εκτός από αυτό, οι εκπαιδευτικοί μεγαλύτερης ηλικίας επιμένουν σε παραδοσιακούς τρόπους διδασκαλίας, δεν είναι αρκετά πρόθυμοι να δοκιμάσουν το ‘ καινούριο ή πρωτότυπο’. Η στασιμότητα, η συνήθεια στη ρουτίνα επιφέρουν αρνητικά αποτελέσματα στην εκπαιδευτική διαδικασία αλλά και στην προαγωγή ψυχικής ανθεκτικότητας (Χατζηχρήστου, 2008). Επίσης στο σημερινό σχολείο, επικρατεί ο γραφειοκρατικός χαρακτήρας του, δηλαδή το σχολείο έχει μετατραπεί σε κέντρο εξουσίας όπου οι σχέσεις μεταξύ των ατόμων ρυθμίζονται από νόμους, κανόνες, εγκυκλίους. Ο εκπαιδευτικός βιώνει καταστάσεις άγχους, βιασύνη προκειμένου να διδαχτεί όλη η ύλη η οποία είναι ογκώδης, δεν έχει την δυνατότητα να οργανώσει παιδαγωγικούς τρόπους επικοινωνίας με τους μαθητές του ούτε να τους διαμορφώσει κατάλληλα χαρακτηριστικά γνώρισμα (Κωνσταντίνου, 2015:60). Γι’

αυτό λοιπόν, η πληθώρα διδακτέας ύλης, η πίεση και το άγχος για καλούς βαθμούς, η κόπωση και η έλλειψη χρόνου, η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών (Κωνσταντίνου, 2015), αποτελούν παράγοντες που δεν βοηθούν την ανάπτυξη της ψυχικής ανθεκτικότητας, αλλά την ανάπτυξη άγχους. Γενικότερα, υπάρχει «απουσία κουλτούρας στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου, δεν ακολουθούνται παιδαγωγικές διαδικασίες» (Κωνσταντίνου, 2015:66), δεν διαμορφώνονται σωστές αντιλήψεις και τρόποι συμπεριφοράς και ο ίδιος ο εκπαιδευτικός ξεφεύγει από τον πραγματικό του ρόλο και έργο. Χαρακτηρίζεται από χαμηλή αυτοπεποίθηση, έλλειψη διδακτικών μεθόδων, σχεδιασμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας, έλλειψη αντικειμενικότητας. Το άγχος, τα αισθήματα αμφιβολίας και η αποφυγή καταστάσεων δηλώνουν και την έλλειψη διαχείρισης συναισθημάτων του (Ματσόπουλος, 2011:56.)

Ωστόσο για την προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας στους εκπαιδευτικούς ισχύουν τα όσα έχουν αναφερθεί παραπάνω για την ανάπτυξη της. Συγκεκριμένα οι εκπαιδευτικοί πρέπει να αναπτύσσουν κοινωνικές σχέσεις στο χώρο του σχολείου, να αποκτούν σχέσεις συνεργασίας με συναδέλφους, να επιδιώκουν κάποιες τροποποιήσεις του καθημερινού προγράμματος ώστε να γίνουν πιο αποτελεσματικοί, να υπάρχει καθοδήγηση και βοήθεια μεταξύ τους και να δημιουργούν και να θέτουν κοινούς στόχους. Επίσης, μπορούν να θέτουν τα δικά τους όρια, να αποφασίζουν από κοινού τους κανόνες και να τους τηρούν. Είναι σαφές, ακόμη, πως οι εκπαιδευτικοί πρέπει να εξελίσσονται. Καλό είναι δηλαδή να επιμορφώνονται, να ενημερώνονται για οτιδήποτε καινούριο υπάρχει στην εκπαίδευση και γενικότερα να διευρύνονται οι ορίζοντες τους ώστε να είναι πιο αποτελεσματικοί και με επιπλέον μόρφωση σε ένα τόσο σημαντικό επάγγελμα, όπως το επάγγελμα του εκπαιδευτικού. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να νιώθει την στήριξη και την φροντίδα μέσα στον εργασιακό χώρο, τόσο από τους συναδέλφους όσο και από το διευθυντή, να νιώθει πως το έργο του είναι αποτελεσματικό και παραγωγικό αναπτύσσοντας πραγματικές δεξιότητες στους μαθητές. Η αισιοδοξία, ο θετικός του χαρακτήρας, η εμπιστοσύνη και η αυτοπεποίθηση, η συγκέντρωση στη μάθηση και στην συνεχή βελτίωση, η απόλαυση και η χαρά που του προσφέρει η μαθησιακή διαδικασία, τον βοηθούν να γίνει ακόμη περισσότερο ανθεκτικός (Mansfield, Beltman, Price, & McConney, 2012). Ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει χρόνο να σχεδιάσει το διδακτικό του έργο, να προετοιμάζεται, να δίνει ευκαιρίες τόσο σε μαθητές για δράσεις όσο και στον ίδιο να δημιουργήσει και να συμμετέχει σε δρώμενα προκειμένου να δείξει τι αξίζει.

(Χατζηχρήστου, 2008:73--80). Ακόμη, η εκπαιδευτική βιβλιογραφία δείχνει πως η θετική ανατροφοδότηση από τους γονείς και τους μαθητές, η γενικότερη υποστήριξη για την διαδικασία μάθησης και της διδασκαλίας του αποτελούν το κλειδί για ανάπτυξη ανθεκτικότητας και την δημιουργία κινήτρων (Brunetti, 2006, Castro Kelly, & Shih, 2010) Τέλος ο εκπαιδευτικός οφείλει να έχει υψηλές προσδοκίες, να αφιερώνει το χρόνο και να προσπαθεί με κάθε τρόπο να φτάσει όσο ψηλά γίνεται.

Μετά την επιβράβευση, ακολουθεί και η ανάπτυξη της ψυχικής ανθεκτικότητας. Ευρέως διαδεδομένο είναι πως οι εκπαιδευτικοί πρέπει να γίνουν «εργάτες υψηλού επιπέδου μόρφωσης» οι οποίοι διαρκώς θα εξελίσσουν την γνώση τους σε επαγγελματικό επίπεδο (OECD, 2012a, p. 11). Για αυτό το λόγο η διδασκαλία έχει γίνει πνευματικό, συναισθηματικό, απαιτητικό επάγγελμα, που παρά τις εσωτερικές και εξωτερικές πιέσεις, πρέπει να διατηρήσει την ανθεκτικότητα και το πάθος του στο σχολικό περιβάλλον (Day & Gu, 2010 ;OECD,2005). Είναι σημαντικό λοιπόν να θεσμοθετηθούν στην χώρα μας διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα ή παρεμβάσεις που θα επιφέρουν θετικά αποτελέσματα στον εκπαιδευτικό οργανισμό. Ήδη στο εξωτερικό υπάρχουν και εφαρμόζονται διάφορες δραστηριότητες και προγράμματα για την προαγωγή της ανθεκτικότητας των μαθητών αλλά και των εκπαιδευτικών. Κάθε σχολείο, κάθε εκπαιδευτικός, κάθε μαθητής έχει τις δικές του ανάγκες και χρειάζεται ένα εξιδανικευμένο πρόγραμμα. Έτσι είναι σωστό εκτός από τους μαθητές τα προγράμματα να αφορούν και τους εκπαιδευτικούς του σχολείου και όχι μόνο τους μαθητές. Έτσι λοιπόν η δημιουργία κινήτρων και η ενίσχυση της προσπάθειας για την παρουσία προγραμμάτων και παρεμβάσεων στον ελλαδικό χώρο τίθεται ως ένα μείζον ζήτημα στον εκπαιδευτικό οργανισμό, που θα επιφέρει την δημιουργία ψυχικά ανθεκτικών ατόμων μελλοντικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΨΥΧΙΚΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ

3.1 Προσωπικότητα και η Ψυχική Ανθεκτικότητα

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έντονη κινητικότητα και αύξηση των μελετών που αφορούν την προσωπικότητα αλλά και την ψυχική ανθεκτικότητα είτε εξετάζοντας το ένα από αυτά ξεχωριστά είτε μελετώντας την σχέση και των δυο μαζί. Οι έρευνες εξετάζουν διάφορες διαστάσεις προσωπικότητας του ατόμου και την σχέση του ατόμου με την ψυχική ανθεκτικότητα, δηλαδή κατά πόσο είναι έτοιμος να αντιμετωπίσει κάθε αντιξοότητα και δυσκολία που μπορεί να βρεθεί στη ζωή του. Έρευνες που αφορούν την προσωπικότητα εξετάζουν διαστάσεις της προσωπικότητας μέσω κάποιων ερωτηματολογίων. Αυτά τα ερωτηματολόγια εξετάζουν διαφορετικές διαστάσεις προσωπικότητας και γι' αυτό υπάρχουν έρευνες που χρησιμοποιούν διαφορετικά ερωτηματολόγια με διαφορετικές διαστάσεις, βρίσκοντας στο τομέα αυτό νέα ευρήματα ή διαφορές μεταξύ τους.

Στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, οι έρευνες που αφορούν την προσωπικότητα ή την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών ή και τις δυο μαζί είναι λίγες σε αριθμό. Ανάμεσα στις έρευνες αξίζει να αναφερθεί η έρευνα της Beka και Lazaridou (2015), η οποία επιχείρησε να διερευνήσει την προσωπικότητα και την ψυχική ανθεκτικότητα των διευθυντών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Στην έρευνα συμμετείχαν 105 διευθυντές σχολείων, 51 γυναίκες και 54 άντρες. Το 61% των συμμετεχόντων ήταν ηλικίας μεταξύ 40 με 49 έτη ενώ το μικρότερο 1,9% ήταν ηλικίας 20-29. Για την έρευνα χρησιμοποιήθηκαν η κλίμακα «Leader Resilience Profile» και η κλίμακα προσωπικότητας «The Big Five Inventory» ή αλλιώς το Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων που εξετάζει τις εξής διαστάσεις προσωπικότητας: ο Νευρωτισμός, η Εξωστρέφεια, η διαθεσιμότητα σε Εμπειρίες, Συνεργατικότητα, Ευσυνειδησία. Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι οι διευθυντές δηλώνουν υψηλό επίπεδο στη διαθεσιμότητα σε εμπειρίες και χαμηλό επίπεδο στο Νευρωτισμό. Στατιστικά σημαντική διαφορά σχετικά με την προσωπικότητα δεν υπήρχε στο φύλο ενώ στην ηλικία βρέθηκαν διαφορές μεταξύ της Εξωστρέφειας, της Ευσυνειδησίας και του Νευρωτισμού. Στην Εξωστρέφεια υψηλότερο επίπεδο εμφανίζουν οι μεγαλύτεροι ηλικιακά διευθυντές/ντριες 50 έτη και άνω, μετά ακολουθούν οι 40-49 κι έπειτα οι κάτω των 40 ετών. Το ίδιο συμβαίνει και με την Ευσυνειδησία ενώ στο Νευρωτισμό υψηλότερο επίπεδο εμφανίζουν οι κάτω των 40 και μετά ακολουθούν οι 40-49 και μετά οι άνω των 50.

Σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα εξετάστηκαν οι εξής διαστάσεις: Αισιοδοξία/Ρεαλισμός, Προσωπική δύναμη, Βάση υποστήριξης Προσαρμοστικότητα, Σωματική ευεξία, Πνευματική ευεξία/Πίστη, Προσωπικές αξίες/Ηθη, Θάρρος αποφάσεων, Υπευθυνότητα. Πιο συγκεκριμένα βρέθηκε πως οι άντρες είναι περισσότερο ψυχικά ανθεκτικοί σε σχέση με τις γυναίκες και έχουν υψηλότερο σκορ στην Υπευθυνότητα και χαμηλότερο στην Πνευματική Ευεξία, ενώ οι γυναίκες έχουν το υψηλότερο σκορ στην Υπευθυνότητα και το χαμηλότερο στην Σωματική Ευεξία. Σχετικά με την ηλικία και την ψυχική ανθεκτικότητα δεν βρέθηκε κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά, καθώς ούτε με τα έτη προϋπηρεσίας υπήρχε διαφοροποίηση στις διαστάσεις ανθεκτικότητας παρά μόνο στη Σωματική ευεξία (Lazaridou & Beka, 2015). Όσον αφορά τη σχέση μεταξύ των δυο κλιμάκων βρέθηκε πως υπάρχει θετική σχέση της Ευσυνειδησίας μόνο με την Υπευθυνότητα, ενώ η Εξωστρέφεια σχετίζεται θετικά με την Προσωπική δύναμη και με την Αισιοδοξία/Όραμα και τη Σωματική ευεξία (Lazaridou & Beka, 2015) ενώ αρνητική σχέση υπήρχε μεταξύ της Προσήνειας με την Βάση υποστήριξης, τις Προσωπικές αξίες/Ηθη και την Πνευματική ευεξία/Πίστη.

Ακόμη στην έρευνα της Ζενάκου (2011) μελετήθηκε η σχέση μεταξύ του τρόπου μάθησης και της προσωπικότητας. Στο δεύτερο μέρος της έρευνας, που αφορά τους τύπους προσωπικότητας, συμμετείχαν 179 φοιτητές ηλικίας 18 έως 24, με μέσο όρο ηλικίας 20,2 έτη. Ακόμη για την διερεύνηση τύπων προσωπικότητας χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο M.B.T.I. (Stalika & Fitopoulos, 1998) όπου υπάρχουν οχτώ τύποι προσωπικότητας: ο εξωστρεφής, ο εσωστρεφής, ο διανοητικός, ο διαισθητικός, ο τύπος που βασίζεται στη σκέψη, το συναίσθημα, την κρίση ή την αντίληψη (Ζενάκου, 2011). Γενικότερα οι φοιτητές είχαν υψηλότερη βαθμολογία στην εξωστρέφεια παρά στην εσωστρέφεια καθώς και στην Προαίσθηση παρά στην Νοητικότητα. Από τα αποτελέσματα βρέθηκε ότι ως προς το φύλο και την ηλικία δεν υπήρχαν διαφορές, ενώ ως προς το μορφωτικό επίπεδο των γονέων οι φοιτητές που ο πατέρας ήταν απόφοιτος Λυκείου είχαν υψηλότερη βαθμολογία στην κλίμακα Σκέψη ενώ οι φοιτητές των οποίων η μητέρα είχε τελειώσει πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, είχαν πολύ χαμηλή κλίμακα στο Συναίσθημα κάτι που δεν ίσχυε με τους φοιτητές των οποίων η μητέρα ήταν απόφοιτη ΑΕΙ/ΤΕΙ. Συγκεκριμένα βρέθηκε πως ο τύπος προσωπικότητας που εμφανίστηκε περισσότερο ήταν ο εξωστρεφής, αυτός που χαρακτηρίζεται από προαίσθηση, συναίσθημα, αντίληψη ενώ λιγότερο συχνόι

τύποι ήταν αυτοί που χαρακτηρίζονται από εσωστρέφεια, νοητικότητα, συναίσθημα, κρίση (Ζενάκου, 2011).

Ακόμη στην έρευνα του Χαλικόπουλου (2017) εξετάστηκε το άγχος, η προσωπικότητα και η ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών. Το δείγμα της έρευνας αποτελούταν από 390 εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια: Beck Depression Inventory-II, Beck Anxiety Inventory, το Ερωτηματολόγιο προσωπικότητας του Eysenk και την κλίμακα Dispositional Resilience Scale με την οποία μετρήθηκε τόσο η συνολική ψυχική ανθεκτικότητα όσο και οι επιμέρους διαστάσεις της: η Δέσμευση (Commitment), ο Έλεγχος (Control) και η Πρόκληση (Challenge). Τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι εκπαιδευτικοί εμφανίζουν μέτριο βαθμό ψυχικής ανθεκτικότητας, η σχέση με τους συναδέλφους σχετίζεται θετικά στατιστικά με την ψυχική ανθεκτικότητα, τα έτη εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών συσχετίστηκαν θετικά στατιστικά με την διάσταση της Δέσμευσης της ψυχικής ανθεκτικότητας ενώ η ικανοποίηση από την εργασία συσχετίστηκε θετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα. Σχετικά με την προσωπικότητα και την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών βρέθηκε πως οι εκπαιδευτικοί που εμφάνιζαν διαστάσεις νευρωτισμού τόσο χαμηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα εμφάνιζαν, ενώ εκπαιδευτικοί με την διάσταση της Εξωστρέφειας, εμφάνιζαν υψηλά επίπεδα ψυχικής ανθεκτικότητας με περισσότερη δέσμευση και έλεγχο. Ενώ όσο υψηλότερα ψυχωτικά χαρακτηριστικά έχουν τόσο μικρότερη είναι η ψυχική ανθεκτικότητα και ο έλεγχος (Χαλικόπουλος, 2011:25-30).

Επίσης, αξίζει να αναφερθεί η έρευνα σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης (Botou, Mylonakou-Keke, Kalouri, & Tsergas, 2017). Το δείγμα της έρευνας ήταν 568 εκπαιδευτικοί, οι 156 άνδρες και οι 412 γυναίκες μαζί με τις ειδικότητες των σχολείων. Χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα ανθεκτικότητας (Resilience Scale) των Wagnild και Young(1993) με ερωτήσεις αυτοαναφοράς. Η πιο χαμηλή τιμή στη ανθεκτικότητα είναι το 25 ενώ το πιο υψηλό 175. Στην έρευνα βρέθηκε ότι οι γυναίκες έχουν υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα από τους άνδρες, οι δάσκαλοι ηλικίας πάνω 45 είναι πιο ψυχικά ανθεκτικοί από εκείνους που είναι κάτω των 45 κι εκείνοι που είναι πάνω από 60 ετών βρίσκονται στο υψηλότερο επίπεδο ψυχικής ανθεκτικότητας. Δάσκαλοι που έχουν πάνω από 29 χρόνια προϋπηρεσίας είναι πιο ανθεκτικοί από εκείνους με κάτω από 20 χρόνια και δάσκαλοι που δεν έχουν

αναλάβει σημαντικές αρμοδιότητες στο σχολικό χώρο, έχουν μικρότερη ανθεκτικότητα από εκείνους έχουν αναλάβει αρμοδιότητες ή κάποια ηγετική θέση (Botou et al., 2017:13). Οι σχέσεις με τους συναδέλφους και η στενή σχέση με την οικογένεια δημιουργεί εκπαιδευτικούς με υψηλά ποσοστά ψυχικής ανθεκτικότητας.

Στην έρευνα για την προσωπικότητα και την επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών (Cano-Garcia, Padilla-Muñoz & Carrasco-Ortiz, 2005) συμμετείχαν 99 εκπαιδευτικοί, οι 42 ήταν δάσκαλοι ειδικής αγωγής και οι 57 δάσκαλοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης γενικών σχολείων, ηλικίας 24 έως 58 έτη. Για την έρευνα χρησιμοποιήθηκε το Personality NEO-FFI και το Maslach Burnout Inventory. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως δάσκαλοι, που παρουσίασαν υψηλά επίπεδα σε νευρωτισμό και χαμηλά στην εξωστρέφεια, είχαν και υψηλά ποσοστά εξουθένωσης. Ακόμη δάσκαλοι που παρουσίασαν μεσαία ποσοστά και στους πέντε τύπους προσωπικότητας συσχετίστηκαν με τα μεσαία ποσοστά στην προσωπική εκπλήρωση και στην αποπροσωποποίηση, ενώ δάσκαλοι με μεσαία ποσοστά ευσυνειδησίας και χαμηλά ποσοστά Διαθεσιμότητας στην εμπειρία, παρουσίασαν χαμηλά ποσοστά συναισθηματικής εξουθένωσης και αποπροσωποποίησης. Γενικότερα, οι εκπαιδευτικοί, που παρουσίασαν τα υψηλότερα ποσοστά Νευρωτισμού και Εσωστρέφειας, ήταν αυτοί και με το μεγαλύτερο ποσοστό επαγγελματικής εξουθένωσης. Οι νευρωτικοί άνθρωποι εκφράζουν λιγότερα αρνητικά συναισθήματα, έχουν περισσότερο άγχος και είναι πιο επιρρεπής σε διάφορες καταστάσεις, οι εσωστρεφείς παρουσιάζουν έλλειψη ενδιαφέροντος σε κοινωνικές καταστάσεις, δεν εκφράζουν θετικά συναισθήματα σε αντίθεση με τους εξωστρεφείς που συνεισφέρουν θετικά στην διδασκαλία (σελ.935-940).

Στην έρευνα των Decker και Rimm-Kaufman (2007) εξετάστηκαν τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και οι πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών οι οποίοι δεν έχουν αναλάβει υπηρεσία στο σχολείο. Για να εντοπιστεί η προσωπικότητα τους διερευνήθηκαν 397 εκπαιδευτικοί και διερωτήθηκαν μέσω του ερωτηματολογίου (NEO-FFI,) το οποίο εξετάζει τις πέντε διαστάσεις που αναφέρθηκαν και παραπάνω. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί εμφάνισαν υψηλότερα αποτελέσματα στο Νευρωτισμό και στην Ευσυνειδησία σε σύγκριση με τις άλλες διαστάσεις γεγονός που οφείλεται στο ότι είναι περισσότερο αγχώδεις και αισθάνονται πιο αμήχανα. Ακόμη οι εκπαιδευτικοί δημοτικής εκπαίδευσης εμφανίστηκαν πιο ανοιχτοί και πρόθυμοι σε εμπειρίες από τους εκπαιδευτικούς μέσης εκπαίδευσης.

Ακόμη μια άλλη έρευνα αφορούσε την προσωπικότητα των εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής εκπαίδευσης (Top, Acet, Kalkavan, & Ozturk, 2016). Στην έρευνα συμμετείχαν 340 δάσκαλοι, από τους οποίους οι 174 εργαζόταν στα ειδικά σχολεία και οι 166 εργαζόταν στα γενικά σχολεία. Για την διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο 'Eysenck Personality Questionnaire' το οποίο διερευνά τέσσερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως υπήρχαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στην Εξωστρέφεια και στη κλίμακα του Ψεύδους. Οι ηλικιακές ομάδες των 25-28 και των 38-43 παρουσίασαν σημαντικά υψηλότερες τιμές Νευρωτισμού από την ηλικιακή ομάδα των 44-49, ενώ η κλίμακα του Ψεύδους εμφανίστηκε περισσότερο στις ηλικιακές ομάδες 20-28, από ότι στους 50 και άνω. Ακόμη η κλίμακα Ψεύδους εμφανίστηκε περισσότερο στις γυναίκες, ενώ ο Ψυχωτισμός εμφανίστηκε περισσότερο στους άνδρες. Επίσης ο Νευρωτισμός στους παντρεμένους εκπαιδευτικούς, ήταν σημαντικά χαμηλότερος από τους διαζευγμένους και όσους ήταν μόνοι ενώ η κλίμακα Ψεύδους ήταν σημαντικά χαμηλότερη, σε σχέση με τους διαζευγμένους και τους παντρεμένους και ο Ψυχωτισμός στα παντρεμένα ζευγάρια ήταν σημαντικά χαμηλότερος σε σχέση με τους χωρισμένους και τους μόνους, ακόμη βρέθηκε σημαντική διαφορά ανάμεσα στην Εξωστρέφεια και στην άσκηση (κάποιο άθλημα ή χόμπι). Όσοι έκαναν κάποια δραστηριότητα εμφάνισαν σημαντικά υψηλότερα ποσοστά Εξωστρέφειας σε σχέση με όσους δεν έκαναν. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί ειδικής αγωγής εμφάνισαν υψηλότερα ποσοστά Ψυχωτισμού σε σχέση με τους γενικής αγωγής, χωρίς ωστόσο να υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά. Ανάμεσα στους δυο τύπους σχολείων δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΈΡΕΥΝΑΣ

Όπως διαπιστώθηκε και παραπάνω πλήθος ερευνών τα τελευταία χρόνια έχουν εστιάσει στο ρόλο της προσωπικότητας και της ψυχικής ανθεκτικότητας των ατόμων. Στην Ελλάδα οι έρευνες που αφορούν την προσωπικότητα των εκπαιδευτικών και της ειδικής και της γενικής εκπαίδευσης είναι ελάχιστες. Στον παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας, ο σκοπός και οι ερευνητικές υποθέσεις, το δείγμα, τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν, η στατιστική ανάλυση και η εγκυρότητα και αξιοπιστία της έρευνας.

4.1 Σκοπός –Ερευνητικές υποθέσεις

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της σχέσης της προσωπικότητας με την ψυχική ανθεκτικότητα. Σύμφωνα με το σκοπό αυτό, βασικοί στόχοι της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσουμε ποια διάσταση προσωπικότητας παρουσιάζουν οι εκπαιδευτικοί ειδικής και γενικής αγωγής και εάν υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ τους, εάν υπάρχει διαφοροποίηση ως προς την ψυχική ανθεκτικότητα, καθώς και εάν υπάρχει σχέση μεταξύ των διαστάσεων προσωπικότητας και της ψυχικής ανθεκτικότητας και ποια είναι αυτή.

Βάση του σκοπού αλλά και της βιβλιογραφικής ανασκόπησης οι ερευνητικές υποθέσεις διαμορφώνονται ως εξής:

1. Εάν υπάρχει διαφοροποίηση στα χαρακτηριστικά της Προσωπικότητας (διαστάσεις L, P, N ,E) ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς Ειδικής και Γενικής Αγωγής;
2. Εάν υπάρχει διαφοροποίηση ως προς την Ψυχική Ανθεκτικότητα μεταξύ των εκπαιδευτικών Ειδικής και Γενικής Αγωγής;
3. Ποια από τα χαρακτηριστικά του δείγματος διαφοροποιούνται ως προς τις διαστάσεις της Προσωπικότητας των εκπαιδευτικών Ειδικής και των εκπαιδευτικών Γενικής;
4. Ποια από τα χαρακτηριστικά του δείγματος διαφοροποιούνται ως προς την Ψυχική Ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών Ειδικής και των εκπαιδευτικών Γενικής;

5. Εάν υπάρχει συνάφεια μεταξύ της Ψυχικής Ανθεκτικότητας και των διαστάσεων της Προσωπικότητας στο συνολικό δείγμα και ανάμεσα στις δυο κατηγορίες εκπαιδευτικών;

6. Ποιοι τύποι της Προσωπικότητας προβλέπουν/συνδέονται με την Ψυχική Ανθεκτικότητα;

4.2 Δείγμα

Στην παρούσα έρευνα συμμετέχουν 2 ομάδες δασκάλων. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από 102 άτομα και είναι δάσκαλοι γενικής αγωγής και η δεύτερη ομάδα αποτελείται από 98 άτομα και είναι δάσκαλοι ειδικής αγωγής. Σχετικά με το φύλο οι 43 δάσκαλοι ειδικής αγωγής είναι άνδρες και οι 55 είναι γυναίκες. Οι 47 δάσκαλοι γενικής αγωγής είναι άνδρες και οι 55 γυναίκες. Στο σύνολο του δείγματος 90 (45%) είναι άνδρες και 110 (55%) είναι γυναίκες

Στους δασκάλους ειδικής αγωγής οι 38 είναι ηλικίας έως 35 ετών, οι 17 είναι ηλικίας 36-45 ετών, οι 35 είναι ηλικίας 46-55 ετών και οι 8 είναι ηλικίας 56 ετών και άνω. Στους δασκάλους γενικής αγωγής οι 15 είναι ηλικίας έως 35 ετών, οι 21 είναι ηλικίας 36-45 ετών, οι 61 είναι ηλικίας 46-55 ετών και οι 5 είναι ηλικίας 56 ετών και άνω. Στο σύνολο του δείγματος οι 53 (26,5%) είναι ηλικίας έως 35 ετών, οι 38 (19%) είναι ηλικίας 36-45 ετών, οι 96 (48%) είναι ηλικίας 46-55 ετών και οι 13 (6,5%) είναι ηλικίας 56 ετών και άνω.

Σε 29 δασκάλους ειδικής αγωγής η συνολική εκπαιδευτική εμπειρία είναι 1-5 χρόνια, σε 16 είναι 6-10 χρόνια, σε 8 είναι 11-15 χρόνια, σε 10 είναι 16-20 χρόνια, σε 10 είναι 21-25 χρόνια και σε 25 είναι 25 χρόνια. Σε 4 δασκάλους γενικής αγωγής η συνολική εκπαιδευτική εμπειρία είναι 1-5 χρόνια, σε 11 είναι 6-10 χρόνια, σε 18 είναι 11-15 χρόνια, σε 29 είναι 16-20 χρόνια, σε 18 είναι 21-25 χρόνια και σε 22 είναι 25 χρόνια. Στο σύνολο του δείγματος η εκπαιδευτική εμπειρία σε 33 (16,5%) είναι 1-5 χρόνια, σε 27 (13,5%) είναι 6-10 χρόνια, σε 26 (13%) είναι 11-15 χρόνια, σε 39 (19,5%) είναι 16-20 χρόνια, σε 28 (14%) είναι 21-25 χρόνια και σε 47 (23,5%) είναι 25 χρόνια.

Οι 55 δάσκαλοι ειδικής αγωγής είναι μόνιμοι, οι 37 είναι αναπληρωτές και 6 είναι ωρομίσθιοι. Οι 97 δάσκαλοι γενικής αγωγής είναι μόνιμοι, οι 5 είναι αναπληρωτές και κανένας δεν είναι ωρομίσθιος. Στο σύνολο του δείγματος οι 152 (76%) είναι μόνιμοι, οι 42 (21%) είναι αναπληρωτές και οι 6 (3%) είναι ωρομίσθιοι.

Οι 10 δάσκαλοι γενικής αγωγής έχουν μηνιαίο εισόδημα έως 800 ευρώ, οι 72 έχουν εισόδημα 800-1300 ευρώ και οι 20 έχουν μηνιαίο εισόδημα 1301 ευρώ και άνω. Οι 18 δάσκαλοι ειδικής αγωγής έχουν μηνιαίο εισόδημα έως 800 ευρώ, οι 62 έχουν εισόδημα 800-1300 ευρώ και οι 18 έχουν μηνιαίο εισόδημα 1301 ευρώ και άνω. Στο σύνολο του δείγματος οι 28 (14%) έχουν μηνιαίο εισόδημα έως 800 ευρώ, οι 134 (67%) έχουν εισόδημα 800-1300 ευρώ και οι 19 (19%) έχουν μηνιαίο εισόδημα 1301 ευρώ και άνω.

Αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση οι 39 δάσκαλοι ειδικής αγωγής είναι άγαμοι, οι 54 είναι έγγαμοι και οι 3 είναι διαζευγμένοι. Οι 16 δάσκαλοι γενικής αγωγής είναι άγαμοι, οι 83 είναι έγγαμοι και οι 2 είναι διαζευγμένοι. Στο σύνολο του δείγματος οι 55 (27,9%) είναι άγαμοι, οι 137 (69,5%) είναι έγγαμοι και οι 5 (2,5%) είναι διαζευγμένοι.

Οι 45 δάσκαλοι ειδικής αγωγής δεν έχουν κανένα παιδί, οι 12 έχουν ένα παιδί, οι 28 έχουν 2 παιδιά, οι 8 έχουν 3 παιδιά και οι 3 έχουν άνω των τριών παιδιών. Οι 16 δάσκαλοι γενικής αγωγής δεν έχουν κανένα παιδί, οι 18 έχουν ένα παιδί, οι 47 έχουν 2 παιδιά, οι 16 έχουν 3 παιδιά και οι 4 έχουν άνω των τριών παιδιών. Στο σύνολο του δείγματος οι 61 (31%) δεν έχουν κανένα παιδί, οι 30 (15,2%) έχουν ένα παιδί, οι 75 (38,1%) έχουν 2 παιδιά, οι 24 (12,2%) έχουν 3 παιδιά και οι 7 (3,6%) έχουν άνω των τριών παιδιών.

Οι 32 δάσκαλοι ειδικής αγωγής δεν επηρεάζονται καθόλου από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των μαθητών τους, οι 33 επηρεάζονται λίγο, οι 20 επηρεάζονται μέτρια και οι 12 επηρεάζονται πολύ. Οι 12 δάσκαλοι γενικής αγωγής δεν επηρεάζονται καθόλου από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των μαθητών τους, οι 22 επηρεάζονται λίγο, οι 36 επηρεάζονται μέτρια και οι 29 επηρεάζονται πολύ. Στο σύνολο του δείγματος οι 44 (22,4%) δεν επηρεάζονται καθόλου από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των μαθητών τους, οι 55 (28,1%) επηρεάζονται λίγο, οι 56 (28,6%) επηρεάζονται μέτρια και οι 41 (20,9%) επηρεάζονται πολύ.

Οι 45 δάσκαλοι ειδικής αγωγής έχουν στο φιλικό ή οικογενειακό περιβάλλον άτομο με αναπηρία ενώ οι 51 δεν έχουν. Οι 28 δάσκαλοι γενικής αγωγής έχουν στο φιλικό ή οικογενειακό περιβάλλον άτομο με αναπηρία ενώ οι 73 δεν έχουν. Στο σύνολο του δείγματος οι 73 (37,1%) έχουν στο φιλικό ή οικογενειακό περιβάλλον τους άτομο με αναπηρία ενώ οι 124 (62,9%) δεν έχουν.

Οι 96 δάσκαλοι ειδικής αγωγής έχουν αίσθηση του χιούμορ ενώ ο 1 δεν έχει. Οι 98 δάσκαλοι γενικής αγωγής έχουν αίσθηση του χιούμορ ενώ οι 3 δεν έχουν. Στο

σύνολο του δείγματος οι 194 (98%) έχουν αίσθηση του χιούμορ ενώ οι 4 (2%) δεν έχουν.

Οι 87 δάσκαλοι ειδικής αγωγής έχουν κάποιο χόμπι ενώ οι 10 δεν έχουν. Οι 97 δάσκαλοι γενικής αγωγής έχουν κάποιο χόμπι ενώ οι 4 δεν έχουν. Στο σύνολο του δείγματος οι 184 (92,9%) έχουν κάποιο χόμπι ενώ οι 14 (7,1%) δεν έχουν.

4.3 Ερευνητικά Εργαλεία

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη χορήγηση ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο λόγω της ανωνυμίας που εξασφαλίζει είναι δυνατόν να απελευθερώσει τους ερωτώμενους από το άγχος μιας πιθανής κριτικής τους και έτσι να έχουμε όσο το δυνατόν πιο ειλικρινής απαντήσεις. Ακόμη, δεν τέθηκαν στους ερωτώμενους ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, οι οποίες συνήθως στο μεγαλύτερο ποσοστό δεν απαντώνται. Παράλληλα, δεν χρησιμοποιήθηκαν κατευθυντήριες ερωτήσεις, οι οποίες θα έθεταν τους ερωτηθέντες στη διαδικασία να πιστεύουν ότι υπάρχει μία και μόνο αποδεκτή απάντηση. Επίσης, το ερωτηματολόγιο δεν είχε πολύ μεγάλη έκταση και έτσι η διαδικασία συμπλήρωσής του ήταν εύκολη χωρίς να κουράσει ή να εκνευρίσει τους ερωτηθέντες (Cohen & Manion, 1997, σ. 136-137)

Το είδος των ερωτήσεων που εμπεριέχονται στο ερωτηματολόγιο είναι ερωτήσεις γνώμης ή άποψης. Ο τύπος των απαντήσεων είναι «κλειστού» τύπου. Το ερωτηματολόγιο της παρούσας μελέτης (βλ. Παράρτημα 2) έχει έκταση τεσσάρων σελίδων Α4. Η συμπλήρωσή του απαιτεί περίπου 10 με 15 λεπτά και περιλαμβάνει 119 ερωτήσεις. Στην πρώτη σελίδα, εμπεριέχεται μία μικρή επιστολή προς τους συμμετέχοντες, ενημερώνοντάς τους, για το σκοπό της έρευνας, για τη σπουδαιότητα της συνεισφοράς τους για την επιτυχή ολοκλήρωσή της και τονίζοντας τη διασφάλιση της ανωνυμίας τους.

Οι ερωτήσεις από ένα έως δώδεκα αφορούν τα χαρακτηριστικά του δείγματος των ερωτώμενων. Πρόκειται για ερωτήσεις «κλειστού» τύπου, οι οποίες αφορούν το φύλο, την ηλικία, τον τόπο καταγωγής κ.α.

Οι ερωτήσεις δεκατρία έως ενενήντα τέσσερα είναι το ερωτηματολόγιο προσωπικότητας ενηλίκων (E.P.E. Eysenck Personality Questionnaire (E.P.Q.)). Το συγκεκριμένο εργαλείο εκτίμησης της προσωπικότητας αποτελείται από 82 κλειστού τύπου ερωτήσεις οι οποίες απαντώνται θετικά (Ναι) ή αρνητικά (Όχι). Οι ερωτήσεις αυτές διαχωρίζονται σε 4 ομάδες, όπου η μία μετρά την διάσταση του Ψυχωτισμού,

η άλλη του Νευρωτισμού- Συναισθηματικής Σταθερότητας, η άλλη της Εσωστρέφειας-εξωστρέφειας και η τελευταία του Ψεύδους Έτσι, το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει:

- 23 ερωτήσεις για τη μέτρηση του βαθμού του Ψυχωτισμού (P),
- 22 ερωτήσεις για τη μέτρηση του βαθμού της Συναισθηματικής σταθερότητας(N),
- 18 ερωτήσεις για τη μέτρηση του βαθμού της Εσωστρέφειας (E) και
- 19 ερωτήσεις για τη μέτρηση της διάθεσης του εξεταζομένου να δώσει Ψευδείς απαντήσεις (L)

Το ερωτηματολόγιο βαθμολογείται αφού διαχωριστεί σε τέσσερις κατηγορίες. Οι τέσσερις αυτές κατηγορίες βαθμολογούνται ξεχωριστά. Η συνολική βαθμολογία δεν ενδιαφέρει. Οι απαντήσεις που λαμβάνουν θετική απάντηση βαθμολογούνται με 0 ενώ οι αρνητικές βαθμολογούνται με 1. Επίσης βαθμολογούνται και οι ερωτήσεις με (-). Το σύνολο της βαθμολογίας σε κάθε κατηγορία εκφράζει το βαθμό Εσωστρέφειας – Εξωστρέφειας (E), Νευρωτισμού – Σταθερής Συμπεριφοράς (N), Ψυχωτικής προδιάθεσης (P) ή διάθεσης Ψεύδους ή προσποίησης (L) του υποκειμένου (Παπαπέτρου, 1998). Το score που μπορεί να συγκεντρώσει ένα άτομο κατά κατηγορία έχει ως εξής:

- Στην **κατηγορία P** κυμαίνεται από 0 (ελάχιστη) – 23 βαθμούς (μέγιστη)
- Στην **κατηγορία N** κυμαίνεται από 0 -//- – 22 βαθμούς -//-
- Στην **κατηγορία E** κυμαίνεται από 0 -//- – 18 βαθμούς -//-
- Στην **κατηγορία L** κυμαίνεται από 0 -//- – 19 βαθμούς -//-

Στη συνέχεια, μετά τη βαθμολόγηση καθενός ερωτηματολογίου, προχωρήσαμε σε βαθμολογική ταξινόμηση των διαστάσεων της προσωπικότητας με βάση το διαχωρισμό των βαθμών που συγκέντρωσαν τα υποκείμενα ανά διάσταση σε τρεις αξιολογικές κατηγορίες (Χαμηλή, Μέτρια, Υψηλή βαθμολογία).

Οι ερωτήσεις ενενήντα πέντε έως εκατόν δέκα εννιά είναι το ερωτηματολόγιο Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). Το ερωτηματολόγιο Connor-Davidson Resilience Scale αποτελείται από 25 ερωτήσεις κλειστού τύπου με κλίμακα από το καθόλου αληθές (0), σπάνια αληθές (1), κάποιες φορές αληθές (2), συχνά αληθές (3), και σχεδόν πάντα αληθές (4). Η βαθμολογία που μπορεί να συγκεντρώσει ένα άτομο είναι από 0 (ελάχιστο) έως 100 (μέγιστο), με μεγαλύτερη βαθμολογία να αντικατοπτρίζει μεγαλύτερη ψυχική ανθεκτικότητα.

4.4 Διαδικασία χορήγησης του ερωτηματολογίου

Η συλλογή των δεδομένων των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε στο χρονικό διάστημα μεταξύ της 1^{ης} Δεκεμβρίου 2016 και 5 Φεβρουαρίου 2017. Στην έρευνα έλαβαν μέρος Εκπαιδευτικοί Γενικής και Ειδικής Αγωγής. Το σύνολο του δείγματος αποτέλεσε ο αριθμός των 200 εκπαιδευτικών. Τα ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν στην Περιφέρεια Ηπείρου, στον Νομό Αττικής και Θεσσαλονίκης. Τα ερωτηματολόγια σχεδιάστηκαν και μέσω του Google Drive και στάλθηκαν μέσω e-mail στα Ειδικά Δημοτικά Σχολεία όλης της χώρας, στους διευθυντές των σχολείων τους, ώστε να τα χορηγήσουν στους εκπαιδευτικούς των σχολείων. Οι απαντήσεις των ερωτηματολογίων μέσω Google Drive ήταν άμεσες και ο αριθμός των απαντήσεων που ελήφθησαν ήταν 40 απαντήσεις. Τα υπόλοιπα ερωτηματολόγια ειδικής αγωγής συμπληρώθηκαν με την διανομή τους σε σχολεία των παραπάνω περιοχών. Όλοι οι εκπαιδευτικοί ενημερώθηκαν για την ανωνυμία της έρευνας και παροτρύνθηκαν να απαντήσουν στα ερωτηματολόγια με απόλυτη ειλικρίνεια και αυθορμητισμό.

4.5 Εσωτερική συνάφεια κλιμάκων

Η εσωτερική συνοχή του ερωτηματολογίου ως προς τις 5 κλίμακες εκτιμήθηκε με βάση το δείκτη Cronbach α .

Η συνοχή των δεδομένων των κλιμάκων L και E κρίνονται ως καλή καθώς οι τιμές του Cronbach α είναι 0,779 και 0,797 αντίστοιχα.

Η συνοχή των δεδομένων των κλιμάκων P και N κρίνονται ως πολύ καλή καθώς οι τιμές του Cronbach α είναι 0,872 και 0,853 αντίστοιχα.

Η συνοχή των δεδομένων της κλίμακας ψυχικής ανθεκτικότητας (CD-RISC) κρίνονται ως με πολύ υψηλή αξιοπιστία καθώς η τιμή του Cronbach α είναι 0,918. (Πίνακας 18)

Πίνακας 1: Δείκτες Cronbach α των κλιμάκων

Κλίμακες	Cronbach α	Αριθμός ερωτήσεων
Κλίμακα P	0,872	23
Κλίμακα L	0,779	19
Κλίμακα E	0,797	18
Κλίμακα N	0,853	22
CD-RISC	0.918	25

4.6 Στατιστική επεξεργασία δεδομένων

Για τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα SPSS version 20.0.

Η ύπαρξη συνοχής μεταξύ των κλιμάκων υπολογίστηκε μέσω του δείκτη Cronbach α ή δείκτη εσωτερικής συνάφειας (internal consistency coefficient), ο οποίος είναι ένας από τους πιο διαδεδομένους χρησιμοποιούμενους δείκτες αξιοπιστίας, που υπολογίστηκε από τον Cronbach (1951). Ο δείκτης αυτός μπορεί να

ερμηνευτεί ως ο βαθμός συσχέτισης μεταξύ των υποερωτήσεων των κλιμάκων και θεωρητικά οι τιμές του μπορεί να κυμαίνονται από το μείων άπειρο έως το 1, αλλά μόνο οι θετικές τιμές έχουν νόημα.

Ενδεικτικές τιμές αξιοπιστίας:

- $< 0,6$ η κλίμακα είναι αναξιόπιστη
- 0,6 το ελάχιστο αποδεκτό όριο (μη αποδεκτό για κλίμακες με πολλά items)
- 0,7 επαρκές, αλλά όχι καλό
- 0,8 καλύτερο
- 0,9 πολύ υψηλή αξιοπιστία (μάλλον σπάνιο)

Για τον έλεγχο διαφοράς μέσω των όρων των κλιμάκων με ανεξάρτητη μεταβλητή που περιλαμβάνει 2 ομάδες χρησιμοποιήθηκαν το μη παραμετρικό τεστ Mann-Whitney U και το παραμετρικό έλεγχο t -test για ανεξάρτητα δείγματα (Independent samples t -test). Για τον έλεγχο διαφοράς μέσω των όρων των κλιμάκων με ανεξάρτητη μεταβλητή που περιλαμβάνει περισσότερες από 2 ομάδες εφαρμόστηκε η Ανάλυση Διασποράς με ένα παράγοντα (One-way anova).

Τέλος χρησιμοποιήθηκε το Spearman Rho για να δούμε την συσχέτιση ανάμεσα στις 5 κλίμακες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας που προέκυψαν έπειτα από στατιστικές αναλύσεις. Αρχικά παρουσιάζονται η αναλυτική διερεύνηση των χαρακτηριστικών του δείγματος με την προσωπικότητα και τη κλίμακα ανθεκτικότητας και στην συνέχεια απαντώνται οι ερευνητικές υποθέσεις που διατυπώθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζονται αποτελέσματα που αφορούν την διαφοροποίηση στα χαρακτηριστικά της Προσωπικότητας (διαστάσεις L, P, N ,E) ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς Ειδικής και Γενικής Αγωγής, την διαφοροποίηση ως προς την Ψυχική Ανθεκτικότητα μεταξύ των εκπαιδευτικών Ειδικής και Γενικής Αγωγής, τα χαρακτηριστικά του δείγματος που διαφοροποιούνται με τις διαστάσεις της Προσωπικότητας μεταξύ των εκπαιδευτικών Ειδικής και των εκπαιδευτικών Γενικής, τα χαρακτηριστικά του δείγματος που διαφοροποιούνται ως προς την Ψυχική Ανθεκτικότητα μεταξύ των εκπαιδευτικών Ειδικής και των εκπαιδευτικών Γενικής Αγωγής, την συνάφεια μεταξύ της Ψυχικής Ανθεκτικότητας και των διαστάσεων της Προσωπικότητας στο συνολικό δείγμα και ανάμεσα στις δυο κατηγορίες εκπαιδευτικών, την γραμμική παλινδρόμηση μεταξύ των διαστάσεων της Προσωπικότητας με την Ψυχική Ανθεκτικότητα..

5.1 Αναλυτική διερεύνηση των χαρακτηριστικών του δείγματος με την προσωπικότητα και τη κλίμακα ανθεκτικότητας.

Φύλο

Σχετικά με το φύλο και την προσωπικότητα ,οι άνδρες ειδικής αγωγής εμφάνισαν μεγαλύτερη βαθμολογία στην διάσταση του Ψυχωτισμού με μέσο όρο 19,89 (τυπική απόκλιση 3,69) και στην συνέχεια στην διάσταση της συναισθηματικής σταθερότητας με μέσο όρο 14,12 (τυπική απόκλιση 9,97) ενώ χαμηλότερη βαθμολογία στην διάσταση E και στο Ψεύδος με μέσο όρο 6,52 (τυπική απόκλιση 3,33) και 6,05 τυπική απόκλιση 3,68) αντίστοιχα. Και οι γυναίκες αντίστοιχα εμφάνισαν την ίδια σειρά αντίστοιχα με την διάσταση του Ψυχωτισμού να παρουσιάζει την μεγαλύτερη βαθμολογία με μέσο όρο 19,85 (τυπική απόκλιση 2,87). Όσον αφορά την κλίμακα Ψυχικής ανθεκτικότητας και τα δυο φύλα (άντρες και γυναίκες) εμφάνισαν παρόμοιες βαθμολογίες με μέσο όρο 75,42 (τυπική απόκλιση 13,30) και 74,06 (τυπική απόκλιση 11,84) αντίστοιχα (Πίνακας 2).

Οι άντρες και οι γυναίκες γενικής αγωγής εμφάνισαν μεγαλύτερη βαθμολογία στη διάσταση του Ψυχωτισμού (μέσο όρο 17.83 (τυπική απόκλιση 5,11) και 18.91 (τυπική απόκλιση 5,07 αντίστοιχα) και σταθερότητας (μ.ο 14.61 (τυπική απόκλιση 4,85) και 13,51 (τυπική απόκλιση 5,23) και χαμηλότερη βαθμολογία στη διάσταση Εσωστρέφεια με μέσο όρο 6,39 (τυπική απόκλιση 4,30) και 5.98 (τυπική απόκλιση 4.47) και Ψεύδος με μέσο όρο 6,59 (τυπική απόκλιση 3,64) και 5,96 (τυπική απόκλιση 4,10) αντίστοιχα. Σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα και τα δυο φύλα εμφάνισαν παρόμοιες τιμές 77.69 (τυπική απόκλιση 12,21) και 76.51 (τυπική απόκλιση 11,70) αντίστοιχα (Πίνακας 2).

Πίνακας 2. Περιγραφικά στοιχεία κλιμάκων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας με βάση την ειδικότητα και το φύλο

			Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation	
3. Ειδικότητα	Δάσκαλος	P	43	19,00	4,00	23,00	19,89	3,69	
		L	43	16,00	1,00	17,00	6,05	3,68	
		Άνδρας E	43	13,00	1,00	14,00	6,52	3,33	
		N	43	17,00	4,00	21,00	14,12	4,97	
		CD_RISK	43	58,00	39,00	97,00	75,42	13,30	
	1. Φύλο	Ειδικής Αγωγής	P	55	17,00	6,00	23,00	19,85	2,87
			L	55	15,00	,00	15,00	6,33	3,58
		Γυναίκα	E	55	14,00	1,00	15,00	6,54	3,61
			N	55	17,00	4,00	21,00	13,12	4,50
			CD_RISK	55	48,00	52,00	100,00	74,06	11,84

		P	47	22,00	1,00	23,00	17,83	5,11
		L	47	17,00	2,00	19,00	6,59	3,64
	Άνδρας	E	47	16,00	1,00	17,00	6,39	4,30
		N	47	17,00	5,00	22,00	14,61	4,85
Δάσκαλος		CD_RISK	47	45,00	50,00	95,00	77,69	12,21
Γενικής	1.							
Αγωγής	Φύλο	P	55	23,00	,00	23,00	18,91	5,07
		L	55	17,00	,00	17,00	5,96	4,10
	Γυναίκα	E	55	17,00	,00	17,00	5,98	4,47
		N	55	20,00	2,00	22,00	13,51	5,23
		CD_RISK	55	53,00	42,00	95,00	76,51	11,70

Σημείωση : CD_RISK=Ψυχική Ανθεκτικότητα

Ηλικία

Σχετικά με την ηλικία οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής ηλικίας έως 35 ετών και 46-55 ετών εμφάνισαν την υψηλότερη βαθμολογία σε Ψυχωτισμό με μέσο όρο 20.22 (τυπική απόκλιση 2,19) και 20.47 (τυπική απόκλιση 2,19) σε σχέση με τους υπόλοιπους ηλικίας 46 ετών και πάνω. Ενώ εμφάνισαν τη χαμηλότερη βαθμολογία στη διάσταση Ψεύδος οι δάσκαλοι ηλικίας 36-45 ετών. Η ψυχική ανθεκτικότητα που αφορούσε τις ηλικιακές ομάδες 36-45 και 56 και πάνω εμφάνισε την υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα με μέσο όρο 79.63 (τυπική απόκλιση 10,41) και 78.83 (τυπική απόκλιση 12,67) αντίστοιχα (Πίνακας 3).

Σχετικά με τους δασκάλους γενικής αγωγής όλοι παρουσίασαν υψηλή βαθμολογία στη διάσταση του Ψυχωτισμού με το υψηλότερο στην ηλικιακή ομάδα έως 35 με μέσο όρο 19.20 (τυπική απόκλιση 3,19) σε αντίθεση με τους δασκάλους ηλικίας 56 και πάνω να εμφανίζουν χαμηλότερη βαθμολογία στο Ψυχωτισμό με

13.33 μέσο όρο(τυπική απόκλιση 10,79) και σε σχέση με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες. Ακόμη οι έως 35 παρουσίασαν και την υψηλότερη βαθμολογία στη διάσταση N σε σχέση με τις άλλες ηλικιακές ομάδες με μέσο όρο 16.40 (τυπική απόκλιση 4,58). Σχετικά με την ηλικία και την ψυχική ανθεκτικότητα οι έως 35 είχαν μέσο όρο 78.00 (τυπική απόκλιση 11,26), οι 36-45 είχαν 74.35 (τυπική απόκλιση 12,73), 46-55 είχαν 78.04 (τυπική απόκλιση 11,96) και οι 56 και πάνω 74.25 (τυπική απόκλιση 10,37), συμπεραίνοντας πως οι πιο νέοι έχουν την υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα (Πίνακας 3).

Πίνακας 3. Περιγραφικά στοιχεία κλιμάκων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας με βάση την ειδικότητα και την ηλικία

			Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation	
3. Ειδικότητα	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	2. Ηλικία	P	38	9,00	14,00	23,00	20,22	2,19
		L	38	12,00	,00	12,00	6,14	3,35	
		Έως 35	E	38	13,00	1,00	14,00	6,76	3,49
		N	38	17,00	4,00	21,00	13,08	4,55	
		CD_RISK	38	61,00	39,00	100,00	71,16	13,58	
		P	17	17,00	6,00	23,00	18,56	4,44	
		L	17	13,00	2,00	15,00	8,38	4,03	
		36 - 45	E	17	12,00	2,00	14,00	6,00	3,35
		N	17	17,00	4,00	21,00	13,19	5,05	
		CD_RISK	17	34,00	64,00	98,00	79,63	10,41	

		P	35	7,00	16,00	23,00	20,47	2,19
		L	35	10,00	1,00	11,00	5,16	2,83
	46 - 55	E	35	14,00	1,00	15,00	6,39	3,42
		N	35	15,00	6,00	21,00	14,00	4,60
		CD_RISK	35	44,00	56,00	100,00	75,44	11,23
		P	8	19,00	4,00	23,00	18,43	6,50
		L	8	15,00	2,00	17,00	6,33	5,65
	56 και άνω	E	8	13,00	2,00	15,00	7,13	4,29
		N	8	17,00	4,00	21,00	14,86	5,90
		CD_RISK	8	36,00	59,00	95,00	78,83	12,67
		P	15	9,00	14,00	23,00	19,20	3,19
		L	15	15,00	,00	15,00	7,07	3,83
	Έως 35	E	15	12,00	1,00	13,00	4,47	3,18
		N	15	14,00	8,00	22,00	16,40	4,58
		CD_RISK	15	42,00	50,00	92,00	78,00	11,26
		P	21	13,00	9,00	22,00	18,29	3,99
	36 - 45	L	21	12,00	,00	12,00	5,00	3,16
Δάσκαλος								
Γενικής	2.							
Αγωγής	Ηλικία							

	E	21	14,00	2,00	16,00	7,71	4,10
	N	21	17,00	5,00	22,00	13,62	5,45
	CD_RISK	21	41,00	53,00	94,00	74,35	12,73
	P	61	23,00	,00	23,00	18,59	5,48
	L	61	18,00	1,00	19,00	6,33	4,09
46 -	E	61	17,00	,00	17,00	5,81	4,49
55	N	61	20,00	2,00	22,00	13,48	4,90
	CD_RISK	61	53,00	42,00	95,00	78,04	11,96
	P	5	20,00	1,00	21,00	13,33	10,79
	L	5	10,00	5,00	15,00	7,80	4,09
56	E	5	10,00	4,00	14,00	10,33	5,51
και	N	5	12,00	8,00	20,00	13,75	6,65
άνω	CD_RISK	5	25,00	61,00	86,00	74,25	10,37

Σημείωση : CD_RISK=Ψυχική Ανθεκτικότητα

Συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία

Σχετικά με την συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής με προϋπηρεσία από 1- 5 χρόνια εμφάνισαν μεγαλύτερη βαθμολογία στο Ψυχωτισμό με μέσο 20.04 (τυπική απόκλιση 2,62) και χαμηλότερη στο Ψεύδος με μέσο όρο 6.50 (τυπική απόκλιση 3,82). Οι δάσκαλοι με 6-10 χρόνια εμφάνισαν κι αυτοί υψηλότερη βαθμολογία σε Ψυχωτισμό με μέσο όρο 20.31 (τυπική απόκλιση 2,02) και χαμηλότερη στο Ψεύδος με μέσο όρο 5.87 (τυπική απόκλιση 2,61). Οι 11-15 χρόνια

είχαν μεγαλύτερη βαθμολογία σε Ψυχωτισμό με μέσο όρο 17.75 (τυπική απόκλιση 5,37) και χαμηλότερη στην Εσωστρέφεια με μέσο όρο 6.75 (τυπική απόκλιση 4,30). Ακόμη εκείνοι με 16 – 20 χρόνια προϋπηρεσία είχαν υψηλή βαθμολογία σε Ψυχωτισμό (μ.ο 19.88 (τυπική απόκλιση 2,30)) αλλά και συναισθηματική σταθερότητα με μέσο όρο 15.89 (τυπική απόκλιση 4,91) ενώ η χαμηλότερη ήταν στην Εσωστρέφεια με μέσο όρο 6.63 (τυπική απόκλιση 3,29). Εκείνοι με 21-25 χρόνια εμφάνισαν υψηλότερη βαθμολογία στον Ψυχωτισμό με μέσο όρο 20.00 (τυπική απόκλιση 2,71) και χαμηλότερη στο Ψεύδος με μέσο όρο 4.56 (τυπική απόκλιση 2,92). Τέλος εκείνοι με 25 χρόνια και πάνω είχαν υψηλότερη βαθμολογία σε Ψυχωτισμό με μέσο όρο 20.04 (τυπική απόκλιση 3,98) και χαμηλότερη στο Ψεύδος και στην Εσωστρέφεια με μέσο όρο 5.05 (τυπική απόκλιση 3,64) και 5.92 (τυπική απόκλιση 3,53) αντίστοιχα. Σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα όσοι είχαν προϋπηρεσία 11 – 15 χρόνια παρουσίασαν την υψηλότερη Ψυχική Ανθεκτικότητα με μέσο όρο 79.13 (τυπική απόκλιση 8,61) σε σχέση με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες (Πίνακας 4).

Σχετικά με τους δασκάλους γενικής αγωγής με προϋπηρεσία από 1- 5 χρόνια εμφάνισαν μεγαλύτερη βαθμολογία στο Ψυχωτισμό με μέσο 19.75 (τυπική απόκλιση 3,20) αλλά και στη συναισθηματική σταθερότητα με μέσο όρο 18.00 (τυπική απόκλιση 5,23) και χαμηλότερη στην Εσωστρέφεια με μέσο όρο 4.50 (τυπική απόκλιση 1,91). Οι δάσκαλοι με 6-10 χρόνια εμφάνισαν κι αυτοί υψηλότερη βαθμολογία σε Ψυχωτισμό με μέσο όρο 19.00 (τυπική απόκλιση 3,26) και στη συναισθηματική σταθερότητα με μέσο όρο 16.18 (τυπική απόκλιση 4,45) και χαμηλότερη στην Εσωστρέφεια με μέσο όρο 4.18 (τυπική απόκλιση 3,54). Οι 11-15 χρόνια είχαν μεγαλύτερη βαθμολογία σε Ψυχωτισμό με μέσο όρο 18.39 (τυπική απόκλιση 3,93) και χαμηλότερη στο Ψεύδος με μέσο όρο 5.72 (τυπική απόκλιση 3,54). Ακόμη εκείνοι με 16 – 20 χρόνια προϋπηρεσία είχαν υψηλή βαθμολογία σε Ψυχωτισμό με μέσο όρο 17.74 (τυπική απόκλιση 6,41) ενώ η χαμηλότερη ήταν στο Ψεύδος με μέσο όρο 6.36 (τυπική απόκλιση 4,21). Εκείνοι με 21-25 χρόνια εμφάνισαν υψηλότερη βαθμολογία στον Ψυχωτισμό με μέσο όρο 20.29 (τυπική απόκλιση 2,17) και χαμηλότερη στην Εσωστρέφεια με μέσο όρο 4.75 (τυπική απόκλιση 4,12). Τέλος εκείνοι με 25 χρόνια και πάνω είχαν υψηλότερη βαθμολογία σε Ψυχωτισμό με μέσο όρο 17.22 (τυπική απόκλιση 6,78) και χαμηλότερη στο Ψεύδος και στην Εσωστρέφεια με μέσο όρο 6.52(τυπική απόκλιση 4,79) και 6.63 (τυπική απόκλιση 4,86) αντίστοιχα. Σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα όσοι

είχαν προϋπηρεσία 21-25 χρόνια παρουσίασαν την υψηλότερη Ψυχική Ανθεκτικότητα με μέσο όρο 81.20 (τυπική απόκλιση 9,88) σε σχέση με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες ενώ την μικρότερη όσοι είχαν τα λιγότερα χρόνια προϋπηρεσίας με μέσο όρο 73.50 (τυπική απόκλιση 16,42) (Πίνακας 4).

Πίνακας 4. Περιγραφικά στοιχεία κλιμάκων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας με βάση την ειδικότητα και την συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία

				Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation	
3. Ειδικότητα	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	4. Συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία	P	29	10,00	13,00	23,00	20,04	2,62	
			L	29	15,00	,00	15,00	6,50	3,82	
			1 - 5 χρόνια	E	29	13,00	1,00	14,00	6,79	3,57
			N	29	17,00	4,00	21,00	13,03	4,97	
			CD_RISK	29	61,00	39,00	100,00	70,07	14,12	
			6 - 10 χρόνια	P	16	7,00	16,00	23,00	20,31	2,02
			L	16	10,00	1,00	11,00	5,87	2,61	
			E	16	9,00	2,00	11,00	6,00	2,88	
			N	16	13,00	6,00	19,00	13,60	3,70	
			CD_RISK	16	43,00	55,00	98,00	77,40	12,82	
			11 - 15 χρόνια	P	8	17,00	6,00	23,00	17,75	5,37
			L	8	9,00	5,00	14,00	9,00	3,42	
			E	8	12,00	2,00	14,00	6,75	4,30	
			N	8	13,00	8,00	21,00	13,38	5,53	
			CD_RISK	8	28,00	64,00	92,00	79,13	8,61	
			16 - 20 χρόνια	P	10	7,00	16,00	23,00	19,88	2,30
			L	10	12,00	3,00	15,00	8,00	3,70	
			E	10	10,00	1,00	11,00	6,63	3,29	
			N	10	14,00	7,00	21,00	15,89	4,91	

		CD_RISK	10	33,00	59,00	92,00	73,90	9,45
		P	10	7,00	16,00	23,00	20,00	2,71
		L	10	7,00	1,00	8,00	4,56	2,92
	21 -							
	25	E	10	13,00	2,00	15,00	8,25	3,73
	χρόνια	N	10	12,00	7,00	19,00	12,22	3,99
		CD_RISK	10	33,00	62,00	95,00	73,75	10,21
		P	25	19,00	4,00	23,00	20,04	3,98
		L	25	16,00	1,00	17,00	5,05	3,64
	25							
	χρόνια	E	25	14,00	1,00	15,00	5,92	3,53
		N	25	17,00	4,00	21,00	13,87	5,00
		CD_RISK	25	44,00	56,00	100,00	77,68	12,21
		P	4	6,00	17,00	23,00	19,75	3,20
		L	4	3,00	5,00	8,00	6,75	1,26
	1 - 5							
	χρόνια	E	4	4,00	3,00	7,00	4,50	1,91
		N	4	11,00	11,00	22,00	18,00	5,23
		CD_RISK	4	37,00	50,00	87,00	73,50	16,42
		P	11	9,00	14,00	23,00	19,00	3,26
	Δάσκαλος 4. Συνολική	L	11	12,00	,00	12,00	7,10	3,73
	Γενικής εκπαιδευτική							
	Αγωγής υπηρεσία	E	11	12,00	1,00	13,00	4,18	3,54
	6 - 10							
	χρόνια	N	11	14,00	8,00	22,00	16,18	4,45
		CD_RISK	11	28,00	64,00	92,00	78,73	9,69
		P	18	13,00	9,00	22,00	18,39	3,93
	11 -							
	15	L	18	13,00	2,00	15,00	5,72	3,54
	χρόνια	E	18	15,00	,00	15,00	6,00	3,77

	N	18	16,00	6,00	22,00	13,94	4,78
	CD_RISK	18	33,00	61,00	94,00	77,63	11,59
	P	29	23,00	,00	23,00	17,74	6,41
	L	29	17,00	,00	17,00	6,36	4,21
16 -							
20	E	29	16,00	,00	16,00	7,75	4,72
χρόνια							
	N	29	19,00	3,00	22,00	11,72	5,39
	CD_RISK	29	44,00	50,00	94,00	74,65	12,17
	P	18	7,00	16,00	23,00	20,29	2,17
	L	18	11,00	2,00	13,00	5,62	3,18
21 -							
25	E	18	16,00	1,00	17,00	4,75	4,12
χρόνια							
	N	18	20,00	2,00	22,00	15,22	5,17
	CD_RISK	18	30,00	63,00	93,00	81,20	9,88
	P	22	22,00	1,00	23,00	17,22	6,78
	L	22	18,00	1,00	19,00	6,52	4,79
25							
χρόνια	E	22	16,00	1,00	17,00	6,63	4,86
	N	22	14,00	6,00	20,00	13,70	4,29
	CD_RISK	22	53,00	42,00	95,00	76,37	13,71

Σημείωση : CD_RISK=Ψυχική Ανθεκτικότητα

Σχέση εργασίας

Σχετικά με τους μόνιμους δασκάλους ειδικής αγωγής υψηλότερη βαθμολογία εμφάνισε η διάσταση του Ψυχωτισμού με μέσο όρο 19.96 (τυπική απόκλιση 3,20) ενώ χαμηλότερη η διάσταση του Ψεύδους με μέσο όρο 5.89 (τυπική απόκλιση 3,68). Οι αναπληρωτές εμφάνισαν στο Ψυχωτισμό μεγαλύτερη βαθμολογία με μέσο όρο 19.53 (τυπική απόκλιση 3,43) και χαμηλότερη στο ψεύδος με μέσο όρο 6.39 (τυπική απόκλιση 3,47). Τέλος οι ωρομίσθιοι εμφάνισαν την πιο υψηλή βαθμολογία σε σχέση με τους υπόλοιπους στο Ψυχωτισμό με μέσο όρο 21.17 (τυπική απόκλιση 1,47) και την χαμηλότερη στην εσωστρέφεια με μέσο όρο 4.50 (τυπική απόκλιση 3,08).

Σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα οι μόνιμοι δάσκαλοι εμφάνισαν την μεγαλύτερη ψυχική ανθεκτικότητα με μέσο όρο 76.30(τυπική απόκλιση 11,08) (Πίνακας 5).

Σχετικά με τους δασκάλους γενικής αγωγής, οι μόνιμοι εμφάνισαν υψηλό Ψυχωτισμό με μέσο όρο 18.34 (τυπική απόκλιση 5,16) και χαμηλή Εσωστρέφεια και Ψεύδος με μέσο όρο 6,23 (τυπική απόκλιση 4,47 και 3,99). Ακόμη οι αναπληρωτές δάσκαλοι εμφάνισαν πολύ υψηλή βαθμολογία στο Ψυχωτισμό και στην συναισθηματική σταθερότητα με μέσο όρο 20.40 (τυπική απόκλιση 3,13) και 18.40 (τυπική απόκλιση 4,62) και την χαμηλότερη στην Εσωστρέφεια 4.80 (τυπική απόκλιση 1,79). Οι μόνιμοι εμφάνισαν υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα με 77.30 (τυπική απόκλιση 11,78) σε σχέση με τους αναπληρωτές με 72.80 (τυπική απόκλιση 14,31) (Πίνακας 5).

Πίνακας 5. Περιγραφικά στοιχεία κλιμάκων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας με βάση την ειδικότητα και την σχέση εργασίας

		Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation		
3. Ειδικότητα	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	P	55	19,00	4,00	23,00	19,96	3,20	
		L	55	16,00	1,00	17,00	5,89	3,68	
		Mόνιμος/η	E	55	14,00	1,00	15,00	6,26	3,50
		N	55	17,00	4,00	21,00	14,20	4,75	
		CD_RISK	55	44,00	56,00	100,00	76,30	11,08	
		P	37	17,00	6,00	23,00	19,53	3,43	
	5. Σχέση εργασίας	Αναπληρωτής/τρια	L	37	15,00	,00	15,00	6,39	3,47
			E	37	13,00	1,00	14,00	7,25	3,39
			N	37	17,00	4,00	21,00	12,61	4,61
		CD_RISK	37	58,00	39,00	97,00	73,00	13,63	
		P	6	4,00	19,00	23,00	21,17	1,47	
		Ωρομίσθιος/α	L	6	11,00	,00	11,00	7,67	4,03
	E		6	8,00	1,00	9,00	4,50	3,08	

		N	6	14,00	7,00	21,00	13,83	4,83	
		CD_RISK	6	47,00	53,00	100,00	70,67	16,01	
		P	97	23,00	,00	23,00	18,34	5,16	
		L	97	19,00	,00	19,00	6,23	3,99	
	Μόνιμος/η	E	97	17,00	,00	17,00	6,23	4,47	
		N	97	20,00	2,00	22,00	13,74	5,01	
		CD_RISK	97	53,00	42,00	95,00	77,30	11,78	
		P	5	6,00	17,00	23,00	20,40	3,13	
		L	5	3,00	5,00	8,00	6,60	1,14	
Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	5. Σχέση εργασίας	Αναπληρωτής/τρια	E	5	4,00	3,00	7,00	4,80	1,79
		N	5	11,00	11,00	22,00	18,40	4,62	
		CD_RISK	5	37,00	50,00	87,00	72,80	14,31	
		P	0	.	.	.	.	.	
		L	0	.	.	.	.	.	
	Ωρομίσθιος/α	E	0	.	.	.	.	.	
		N	0	.	.	.	.	.	
		CD_RISK	0	.	.	.	.	.	

Σημείωση : CD_RISK=Ψυχική Ανθεκτικότητα

Μηνιαίο εισόδημα

Οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής με εισόδημα έως 800 ευρώ εμφάνισαν υψηλότερη διάσταση του Ψυχωτισμού με μέσο όρο 20.00 (τυπική απόκλιση 2,57) ενώ τη χαμηλότερη στην Εσωστρέφεια με μέσο όρο 6.17 (τυπική απόκλιση 3,43). Εκείνοι με εισόδημα 800-1300 είχαν υψηλή βαθμολογία στη διάσταση Ψυχωτισμού, με μέσο όρο 19.76 (τυπική απόκλιση 3,02) και χαμηλότερη στο Ψεύδος με 6.36 (τυπική απόκλιση 3,49). Εκείνοι με εισόδημα 1301 και άνω είχαν Ψυχωτισμό με μέσο όρο 20.06 (τυπική απόκλιση 4,41) και Ψεύδος 5.31(τυπική απόκλιση 4,01). Σχετικά με

την ψυχική ανθεκτικότητα εκείνοι με το εισόδημα έως 800 είχαν την χαμηλότερη ανθεκτικότητα με μέσο όρο 68,94 (τυπική απόκλιση 15,51) ενώ εκείνοι με 1300 και άνω με το υψηλότερο το υψηλότερο μέσο όρο 80.06 (τυπική απόκλιση 13,62) (Πίνακας 6).

Οι δάσκαλοι γενικής αγωγής με εισόδημα έως 800 ευρώ εμφάνισαν υψηλότερη διάσταση του Ψυχωτισμού και πολύ χαμηλού Νευρωτισμού με μέσο όρο 17.70 (τυπική απόκλιση 3,27) και 15.80 (τυπική απόκλιση 6,71) αντίστοιχα ενώ τη χαμηλότερη στην Εσωστρέφεια με μέσο όρο 4,50 (τυπική απόκλιση 4,12). Εκείνοι με εισόδημα 800-1300 είχαν υψηλή βαθμολογία στη διάσταση Ψυχωτισμού με μέσο όρο 18.75 (τυπική απόκλιση 5.15) και χαμηλότερη στο Ψεύδος με 6.09 (τυπική απόκλιση 3,98). Εκείνοι με εισόδημα 1301 και άνω είχαν Ψυχωτισμό με μέσο όρο 17.62 (τυπική απόκλιση 5,81) και Ψεύδος 6.58 (τυπική απόκλιση 4,30). Σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα εκείνοι με το εισόδημα έως 800 είχαν την υψηλότερη ανθεκτικότητα με μέσο όρο 79.00 (τυπική απόκλιση 11,84) ενώ εκείνοι με το χαμηλότερο 1300 κι άνω είχαν μέσο όρο 73.50 (τυπική απόκλιση 13,60) (Πίνακας 6).

Πίνακας 6. Περιγραφικά στοιχεία κλιμάκων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας με βάση την ειδικότητα και το μηνιαίο εισόδημα.

				Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation
3. Ειδικότητα	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	6. Μηνιαίο εισόδημα	P	18	9,00	14,00	23,00	20,00	2,57
			L	18	12,00	,00	12,00	6,56	3,67
			Έως 800 E	18	11,00	1,00	12,00	6,17	3,43
			N	18	17,00	4,00	21,00	12,06	4,56
		CD_RISK		18	61,00	39,00	100,00	68,94	15,51
		P		62	17,00	6,00	23,00	19,76	3,02
		L		62	14,00	1,00	15,00	6,36	3,49
		800 - E		62	14,00	1,00	15,00	6,73	3,45
		1300 N		62	17,00	4,00	21,00	14,07	4,59
		CD_RISK		62	46,00	52,00	98,00	74,95	10,37

			P	18	19,00	4,00	23,00	20,06	4,41
			L	18	16,00	1,00	17,00	5,31	4,01
		1301							
			και	18	13,00	2,00	15,00	6,28	3,72
		άνω							
			N	18	17,00	4,00	21,00	13,41	5,21
			CD_RISK	18	41,00	59,00	100,00	80,06	13,62
			P	10	10,00	12,00	22,00	17,70	3,27
			L	10	8,00	4,00	12,00	6,70	2,41
		Έως							
		800	E	10	14,00	1,00	15,00	4,50	4,12
			N	10	17,00	5,00	22,00	15,80	6,71
			CD_RISK	10	28,00	64,00	92,00	79,00	11,84
			P	72	23,00	,00	23,00	18,75	5,15
			L	72	17,00	,00	17,00	6,09	3,98
	Δάσκαλος	6.							
	Γενικής	Μηνιαίο	-	72	17,00	,00	17,00	6,26	4,28
	Αγωγής	εισόδημα	1300						
			N	72	20,00	2,00	22,00	13,81	4,91
			CD_RISK	72	45,00	50,00	95,00	77,76	11,37
			P	20	21,00	1,00	22,00	17,62	5,81
			L	20	17,00	2,00	19,00	6,58	4,30
		1301							
			και	20	16,00	1,00	17,00	6,75	4,97
		άνω							
			N	20	16,00	6,00	22,00	13,61	4,77
			CD_RISK	20	51,00	42,00	93,00	73,50	13,60

Σημείωση : CD_RISK=Ψυχική Ανθεκτικότητα

Οικογενειακή κατάσταση

Οι άγαμοι δάσκαλοι ειδικής αγωγής εμφάνισαν περισσότερο την διάσταση του Ψυχωτισμού με μέσο όρο 20,38 (τυπική απόκλιση 2,16) και την χαμηλότερη

διάσταση στο Ψεύδος με μέσο όρο 6.08 (τυπική απόκλιση 3,16). Οι έγγαμοι δάσκαλοι εμφάνισαν και αυτοί υψηλό Ψυχωτισμό με μέσο όρο 19.8 (τυπική απόκλιση 31,6) και χαμηλό Ψεύδος με μέσο όρο 6.10 (τυπική απόκλιση 3,72). Τέλος οι διαζευγμένοι εμφάνισαν και αυτοί τα ίδια επίπεδα στις διαστάσεις με τους προηγούμενους. Σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα οι διαζευγμένοι εμφάνισαν τη χαμηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα με μέσο όρο 66.50 (τυπική απόκλιση 14,85) ενώ αυτοί με την υψηλότερη ήταν οι έγγαμοι με μέσο όρο 77.08 (τυπική απόκλιση 11,17) (Πίνακας 7).

Οι άγαμοι δάσκαλοι γενικής αγωγής εμφάνισαν υψηλό Ψυχωτισμό και χαμηλό Νευρωτισμό με μέσο όρο 17.63 (τυπική απόκλιση 3,44) και 16.36 (τυπική απόκλιση 5,65) ενώ εμφάνισαν πολύ χαμηλή Εσωστρέφεια με μέσο όρο 5.06 (τυπική απόκλιση 3,23). Ακόμη οι έγγαμοι εμφάνισαν υψηλό Ψυχωτισμό και χαμηλή διάσταση Ψεύδους με μέσο όρο 18.58 (τυπική απόκλιση 5,42) και 6.11 (τυπική απόκλιση 4,03). Τέλος οι διαζευγμένοι εμφάνισαν τον Υψηλότερο Ψυχωτισμό με μέσο όρο 20.00 (τυπική απόκλιση 2,83) και την χαμηλότερη Εσωστρέφεια με μέσο όρο 3.00 (τυπική απόκλιση 2,83) υποδεικνύοντας την Εξωστρέφεια τους. Σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα οι διαζευγμένοι εμφάνισαν την υψηλότερη με μέσο όρο 85.00 (τυπική απόκλιση 2,83) και τη χαμηλότερη με μέσο όρο 76.25 (τυπική απόκλιση 12,50) οι έγγαμοι (Πίνακας 7).

Πίνακας 7. Περιγραφικά στοιχεία κλιμάκων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας με βάση την ειδικότητα και την οικογενειακή κατάσταση

			Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation	
3. Ειδικότητα	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	7. Οικογενειακή κατάσταση	P	39	9,00	14,00	23,00	20,38	2,16
			L	39	12,00	,00	12,00	6,08	3,16
			E	39	13,00	1,00	14,00	6,45	3,47
			N	39	17,00	4,00	21,00	13,32	4,39
			CD_RISK	39	61,00	39,00	100,00	71,44	13,68

Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	Έγγαμος/η	P	54	17,00	6,00	23,00	19,82	3,16
		L	54	14,00	1,00	15,00	6,10	3,72
		E	54	14,00	1,00	15,00	6,46	3,59
		N	54	17,00	4,00	21,00	13,96	4,79
	CD_RISK	54	45,00	55,00	100,00	77,08	11,17	
	Διαζευγμένος/η	P	3	4,00	18,00	22,00	19,67	2,08
		L	3	5,00	3,00	8,00	6,00	2,65
		E	3	3,00	6,00	9,00	7,67	1,53
		N	3	12,00	6,00	18,00	12,67	6,11
	CD_RISK	3	21,00	56,00	77,00	66,50	14,85	
	Άγαμος/η	P	16	11,00	12,00	23,00	17,63	3,44
		L	16	13,00	2,00	15,00	6,93	3,39
		E	16	12,00	1,00	13,00	5,06	3,23
		N	16	17,00	5,00	22,00	16,36	5,65
	CD_RISK	16	27,00	65,00	92,00	80,25	8,95	
	Έγγαμος/η	P	83	23,00	,00	23,00	18,58	5,42
L		83	19,00	,00	19,00	6,11	4,03	
E		83	17,00	,00	17,00	6,46	4,57	

	N	83	20,00	2,00	22,00	13,56	4,95	
	CD_RISK	83	53,00	42,00	95,00	76,25	12,50	
	P	2	4,00	18,00	22,00	20,00	2,83	
	L	2	1,00	6,00	7,00	6,50	,71	
	Διαζευγμένος/ η	E	2	4,00	1,00	5,00	3,00	2,83
	N	2	2,00	13,00	15,00	14,00	1,41	
	CD_RISK	2	4,00	83,00	87,00	85,00	2,83	

Σημείωση : CD_RISK=Ψυχική Ανθεκτικότητα

Αριθμός τέκνων

Οι εκπαιδευτικοί ειδικής αγωγής εμφάνισαν περισσότερο τη διάσταση του Ψυχωτισμού με μεγαλύτερη βαθμολογία να σημειώνουν αυτοί με αριθμό τέκνων 0 και 3 με μέσο όρο 20.40 (τυπική απόκλιση 2,13) και 21.00 (τυπική απόκλιση 1,41) αντίστοιχα. Ακόμη οι εκπαιδευτικοί με το χαμηλότερο βαθμό Νευρωτισμού ήταν εκείνοι με αριθμό τέκνων 2 με μέσο όρο 14,79 (τυπική απόκλιση 5,07). Οι εκπαιδευτικοί ειδικής αγωγής με αριθμό τέκνων 3 παρουσίασαν την υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα με μέσο όρο 83.63 (τυπική απόκλιση 8,09) ενώ την χαμηλότερη την εμφάνισαν εκείνοι που δεν έχουν παιδιά με μέσο όρο 71.22 (τυπική απόκλιση 12,39) (Πίνακας 8).

Από την άλλη οι γενικής αγωγής εμφάνισαν μεγαλύτερα ποσοστά Συναισθηματικής Σταθερότητας σε σύγκριση με τους ειδικής με εκείνους που δεν έχουν παιδιά να φτάνουν βαθμολογία με μέσο όρο 16.13 (τυπική απόκλιση 5,21). Ο Ψυχωτισμός επικράτησε σαν διάσταση με τον υψηλότερο να τον έχουν εκείνοι που έχουν πάνω από τρία παιδιά με μέσο όρο 21.00 (τυπική απόκλιση 1,73). Σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα οι εκπαιδευτικοί που δεν έχουν παιδιά εμφάνισαν την υψηλότερη βαθμολογία με μέσο όρο 79.63 (τυπική απόκλιση 8,56) ενώ την χαμηλότερη εκείνοι με 1 παιδί με μέσο όρο 74.72 (τυπική απόκλιση 14,70) (Πίνακας 8).

Πίνακας 8. Περιγραφικά στοιχεία κλιμάκων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας με βάση την ειδικότητα και τον αριθμό τέκνων.

			Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation		
3. Ειδικότητα	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	8. Αριθμός τέκνων	P	45	9,00	14,00	23,00	20,40	2,13	
			L	45	12,00	,00	12,00	5,95	3,06	
			E	45	14,00	1,00	15,00	6,75	3,66	
			N	45	17,00	4,00	21,00	12,81	4,30	
			CD_RISK	45	61,00	39,00	100,00	71,22	12,39	
			P	12	7,00	16,00	23,00	19,58	2,39	
		1	L	12	13,00	1,00	14,00	6,08	3,94	
			E	12	9,00	2,00	11,00	5,50	2,94	
			N	12	14,00	6,00	20,00	14,00	4,31	
			CD_RISK	12	42,00	55,00	97,00	77,08	14,79	
			2	P	28	19,00	4,00	23,00	19,16	4,84
				L	28	16,00	1,00	17,00	6,80	4,36
	E	28		12,00	2,00	14,00	6,52	3,08		
	N	28		17,00	4,00	21,00	14,79	5,07		
	CD_RISK	28		41,00	59,00	100,00	75,15	11,21		
	3	P		8	4,00	19,00	23,00	21,00	1,41	
		L	8	6,00	3,00	9,00	5,57	1,81		
		E	8	14,00	1,00	15,00	7,37	4,69		
		N	8	13,00	7,00	20,00	13,29	5,41		
		CD_RISK	8	26,00	70,00	96,00	83,63	8,09		
		άνω των	P	3	4,00	13,00	17,00	15,00	2,83	
	L		3	11,00	4,00	15,00	9,50	7,78		

		3	E	3	2,00	6,00	8,00	7,00	1,41
			N	3	8,00	4,00	12,00	8,00	5,66
			CD_RISK	3	6,00	75,00	81,00	78,00	4,24
			P	16	11,00	12,00	23,00	17,69	3,53
			L	16	13,00	2,00	15,00	7,07	3,26
		0	E	16	12,00	1,00	13,00	5,19	3,15
			N	16	17,00	5,00	22,00	16,13	5,51
			CD_RISK	16	27,00	65,00	92,00	79,63	8,56
			P	18	17,00	6,00	23,00	19,11	5,03
			L	18	17,00	2,00	19,00	6,78	4,36
		1	E	18	14,00	1,00	15,00	5,61	4,26
			N	18	16,00	6,00	22,00	14,72	3,86
			CD_RISK	18	52,00	42,00	94,00	74,72	14,70
Δάσκαλος	8.								
Γενικής	Αριθμός		P	47	23,00	,00	23,00	18,16	5,81
Αγωγής	τέκνων		L	47	17,00	,00	17,00	5,91	3,90
		2	E	47	17,00	,00	17,00	7,04	4,68
			N	47	20,00	2,00	22,00	12,80	5,17
			CD_RISK	47	36,00	59,00	95,00	76,85	10,73
			P	16	20,00	2,00	22,00	18,80	5,00
			L	16	14,00	2,00	16,00	6,33	3,89
		3	E	16	14,00	,00	14,00	4,86	4,67
			N	16	16,00	6,00	22,00	14,73	5,22
			CD_RISK	16	45,00	50,00	95,00	78,15	15,75
		άνω	P	4	3,00	19,00	22,00	21,00	1,73

	των	L	4	10,00	,00	10,00	4,25	4,65
3		E	4	8,00	3,00	11,00	7,33	4,04
		N	4	11,00	8,00	19,00	12,75	5,19
		CD_RISK	4	10,00	74,00	84,00	79,00	7,07

Σημείωση : CD_RISK=Ψυχική Ανθεκτικότητα

Επιρροή κοινωνικό-οικονομικού περιβάλλοντος

Οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής που τους επηρεάζει σε καθόλου–λίγο μέτρια-πολύ το περιβάλλον του μαθητή εμφάνισαν τη διάσταση του Ψυχοτισμού περισσότερο από τις άλλες, ενώ ο υψηλότερος βαθμός βρέθηκε σε εκείνους που τους επηρεάζει μέτρια με μέσο όρο 21.28 (τυπική απόκλιση 1,49). Σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα εκείνοι που τους επηρεάζει πολύ το περιβάλλον του μαθητή εμφάνισαν την υψηλότερη με μέσο όρο 78.00 (τυπική απόκλιση 11,91). Ακόμη και οι δάσκαλοι γενικής αγωγής εμφάνισαν παρόμοια αποτελέσματα με τη διαφορά πως η υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα εμφάνισαν εκείνοι που δεν τους επηρεάζει καθόλου το κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον με μέσο όρο 82.30 (τυπική απόκλιση 8,38) (Πίνακας 9).

Πίνακας 9. Περιγραφικά στοιχεία κλιμάκων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας με βάση την ειδικότητα και το κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο των μαθητών.

			Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation	
3. Ειδικότητα	9. Σας επηρεάζει ψυχολογικά ο Δάσκαλος το Ειδικής Αγωγής επίπεδο των μαθητών	P	32	9,00	14,00	23,00	19,87	2,43	
		L	32	11,00	1,00	12,00	5,03	2,99	
		Καθόλου	E	32	14,00	1,00	15,00	5,68	3,58
		N	32	17,00	4,00	21,00	13,45	5,27	
		κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο των μαθητών	CD_RISK	32	58,00	39,00	97,00	75,42	14,22
			P	33	17,00	6,00	23,00	19,61	3,52
	Λίγο	L	33	15,00	,00	15,00	6,81	3,74	
			E	33	14,00	1,00	15,00	6,57	3,34

		N	33	17,00	4,00	21,00	14,09	4,63
		CD_RISK	33	48,00	52,00	100,00	72,48	11,58
		P	20	4,00	19,00	23,00	21,28	1,49
		L	20	11,00	,00	11,00	6,16	3,11
	Μέτρια	E	20	13,00	1,00	14,00	7,75	3,11
		N	20	14,00	7,00	21,00	13,74	3,87
		CD_RISK	20	47,00	53,00	100,00	74,95	11,61
		P	12	18,00	4,00	22,00	18,27	5,22
		L	12	15,00	2,00	17,00	7,90	4,95
	Πολύ	E	12	11,00	2,00	13,00	6,64	3,91
		N	12	15,00	4,00	19,00	12,00	4,90
		CD_RISK	12	39,00	59,00	98,00	78,00	11,91
		P	12	22,00	1,00	23,00	17,18	6,48
		L	12	13,00	2,00	15,00	7,70	4,00
	Καθόλου	E	12	13,00	1,00	14,00	4,27	3,64
		N	12	14,00	8,00	22,00	16,70	4,16
	9. Σας επηρεάζει ψυχολογικά	CD_RISK	12	23,00	70,00	93,00	82,30	8,38
	Δάσκαλος το	P	22	21,00	2,00	23,00	17,86	5,04
	Γενικής κοινωνικό-	L	22	16,00	,00	16,00	6,73	4,45
	Αγωγής οικονομικό							
	επίπεδο	Λίγο	22	13,00	1,00	14,00	6,68	4,08
	των							
	μαθητών	N	22	16,00	6,00	22,00	14,14	4,79
		CD_RISK	22	53,00	42,00	95,00	74,67	13,47
		P	36	23,00	,00	23,00	17,89	5,62
	Μέτρια	L	36	16,00	1,00	17,00	6,20	3,83

	E	36	16,00	,00	16,00	5,83	3,99
	N	36	19,00	3,00	22,00	13,91	4,90
	CD_RISK	36	40,00	50,00	90,00	74,45	11,57
	P	29	17,00	6,00	23,00	20,04	3,47
	L	29	18,00	1,00	19,00	5,59	3,47
Πολύ	E	29	17,00	,00	17,00	6,89	5,22
	N	29	20,00	2,00	22,00	12,93	5,68
	CD_RISK	29	34,00	61,00	95,00	80,30	11,55

Σημείωση : CD_RISK=Ψυχική Ανθεκτικότητα

Άτομα με αναπηρία στο φιλικό-οικογενειακό περιβάλλον

Οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής και ειδικής αγωγής δεν παρουσιάζουν διαφορές στην προσωπικότητα ανεξαρτήτως αν έχουν ή όχι κάποιο άτομο με αναπηρία. Σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής με κάποιο άτομο με αναπηρία παρουσίασαν την υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα με μέσο όρο 75,20 (τυπική απόκλιση 13,24) ενώ οι γενικής αγωγής που έχουν κάποιο άτομο παρουσίασαν την υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα με 77.39 (τυπική απόκλιση 12,09). Γενικότερα και οι δυο κατηγορίες παρουσίασαν παρόμοιες βαθμολογίες (Πίνακας 10).

Πίνακας 10. Περιγραφικά στοιχεία κλιμάκων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας με βάση την ειδικότητα και η ύπαρξη ατόμου με αναπηρία στο φιλικό-οικογενειακό περιβάλλον.

			Coun t	Rang e	Minimu m	Maximu m	Mea n	Standard Deviation
		P	45	19,00	4,00	23,00	19,74	3,46
	10. Υπάρχει	L	45	17,00	,00	17,00	6,07	3,64
	στο φιλικό ή							
	οικογενειακ	Να	45	11,00	1,00	12,00	6,29	2,99
	ό	L	45	17,00	4,00	21,00	12,80	5,16
	περιβάλλον							
	άτομο με	CD_RIS	45	54,00	46,00	100,00	75,20	13,24
	αναπηρία	K						
	Όχι	P	51	17,00	6,00	23,00	20,04	3,01

	L	51	14,00	1,00	15,00	6,34	3,61
	E	51	14,00	1,00	15,00	6,69	3,87
	N	51	17,00	4,00	21,00	14,35	4,18
	CD_RIS K	51	59,00	39,00	98,00	74,20	11,91
	P	28	23,00	,00	23,00	17,28	6,68
	L	28	17,00	,00	17,00	7,56	4,83
	Να Ε	28	17,00	,00	17,00	5,96	4,42
	Όχι Ν	28	20,00	2,00	22,00	14,11	5,95
10. Υπάρχει στο φιλικό ή οικογενειακό περιβάλλον άτομο με αναπηρία	CD_RIS K	28	53,00	42,00	95,00	77,39	12,09
Δάσκαλοι ειδικής αγωγής	P	73	22,00	1,00	23,00	18,87	4,36
	L	73	19,00	,00	19,00	5,79	3,43
	Ε	73	17,00	,00	17,00	6,23	4,39
	Όχι Ν	73	17,00	5,00	22,00	13,93	4,74
	CD_RIS K	73	45,00	50,00	95,00	77,07	11,95

Σημείωση : CD_RISK=Ψυχική Ανθεκτικότητα

Αίσθηση χιούμορ

Οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής χωρίς χιούμορ, παρουσίασαν υψηλότερο Ψυχωτισμό σε σχέση με αυτούς που έχουν, με μικρή διαφορά. Ακόμη και οι δυο κατηγορίες που απάντησαν θετικά εμφάνισαν χαμηλότερο βαθμό εσωστρέφειας απ' αυτούς που απάντησαν αρνητικά με μέσο όρο 11.00 (τυπική απόκλιση 3,46) και 5,96 (τυπική απόκλιση 4,24). Η ψυχική ανθεκτικότητα ήταν χαμηλότερη στους δασκάλους γενικής αγωγής χωρίς χιούμορ με βαθμολογία 64.00 (τυπική απόκλιση 10,54) και υψηλότερη πάλι σε αυτούς με χιούμορ με 77.61 μέσο όρο (τυπική απόκλιση 11,75) (Πίνακας 11).

Πίνακας 11. Περιγραφικά στοιχεία κλιμάκων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας με βάση την ειδικότητα και την αίσθηση του χιούμορ.

		Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation		
3. Ειδικότητα	P	96	19,00	4,00	23,00	19,85	3,23		
	L	96	17,00	,00	17,00	6,22	3,63		
	Ναι E	96	14,00	1,00	15,00	6,48	3,46		
	N	96	17,00	4,00	21,00	13,49	4,69		
	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	11. Έχετε αίσθηση του χιούμορ	CD_RISK	96	61,00	39,00	100,00	74,49	12,45
	P	1	,00	21,00	21,00	21,00	.		
	L	1	,00	6,00	6,00	6,00	.		
	Όχι E	1	,00	11,00	11,00	11,00	.		
	N	1	,00	20,00	20,00	20,00	.		
	CD_RISK	1	,00	92,00	92,00	92,00	.		
	P	98	23,00	,00	23,00	18,48	5,17		
	L	98	19,00	,00	19,00	6,20	3,87		
	Ναι E	98	17,00	,00	17,00	5,96	4,24		
	N	98	19,00	3,00	22,00	14,13	4,96		
Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	11. Έχετε αίσθηση του χιούμορ	CD_RISK	98	53,00	42,00	95,00	77,61	11,75	
P	3	1,00	17,00	18,00	17,67	,58			
L	3	10,00	2,00	12,00	7,67	5,13			
Όχι E	3	10,00	7,00	17,00	12,33	5,03			
N	3	15,00	2,00	17,00	9,33	7,51			
CD_RISK	3	21,00	53,00	74,00	64,00	10,54			

Σημείωση : CD_RISK=Ψυχική Ανθεκτικότητα

Χόμπι

Οι εκπαιδευτικοί γενικής και ειδικής αγωγής χωρίς χόμπι στον ελεύθερο τους χρόνο παρουσίασαν χαμηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα σε σύγκριση με εκείνους που έχουν χόμπι στον ελεύθερο τους χρόνο. Ακόμη οι δάσκαλοι γενικής χωρίς χόμπι παρουσίασαν μεγαλύτερο βαθμό Εσωστρέφειας σε σχέση με τους υπόλοιπους. Ο Ψυχωτισμός εμφανίστηκε ως διάσταση και στις δυο ομάδες με υψηλότερη βαθμολογία στους εκπαιδευτικούς ειδικής με χόμπι (μέσο όρο 19,96) (τυπική απόκλιση 3,27). Την υψηλότερη ανθεκτικότητα εμφάνισαν οι δάσκαλοι γενικής με χόμπι με μέσο όρο 77,59 και τυπική απόκλιση 11,75 (Πίνακας 12).

Πίνακας 12. Περιγραφικά στοιχεία κλιμάκων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας με βάση την ειδικότητα και το χόμπι.

				Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation	
3. Ειδικότητα	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	12. Έχετε στον ελεύθερο σας χρόνο	P	87	19,00	4,00	23,00	19,96	3,27	
			L	87	17,00	,00	17,00	6,01	3,62	
	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	12. Έχετε στον ελεύθερο σας χρόνο	Ναι E	87	14,00	1,00	15,00	6,50	3,59	
			N	87	17,00	4,00	21,00	13,63	4,68	
	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	12. Έχετε στον ελεύθερο σας χρόνο	CD_RISK	87	61,00	39,00	100,00	75,26	12,31	
			P	10	9,00	13,00	22,00	19,10	2,69	
	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	12. Έχετε στον ελεύθερο σας χρόνο	αγαπημένο χόμπι	L	10	12,00	3,00	15,00	7,80	3,22
			Όχι E	10	8,00	2,00	10,00	6,80	2,35	
	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	12. Έχετε στον ελεύθερο σας χρόνο	N	10	16,00	4,00	20,00	13,00	5,21	
			CD_RISK	10	45,00	52,00	97,00	68,88	14,00	
	Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	12. Έχετε στον ελεύθερο σας χρόνο	P	97	23,00	,00	23,00	18,44	5,17	
			L	97	19,00	,00	19,00	6,18	3,90	
	Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	12. Έχετε στον ελεύθερο σας χρόνο	Ναι E	97	17,00	,00	17,00	5,92	4,21	
			N	97	19,00	3,00	22,00	14,17	4,84	
Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	12. Έχετε στον ελεύθερο σας χρόνο	αγαπημένο χόμπι	CD_RISK	97	53,00	42,00	95,00	77,59	11,75	

P	4	6,00	17,00	23,00	18,75	2,87
L	4	9,00	3,00	12,00	7,75	3,77
Όχι E	4	13,00	4,00	17,00	11,50	5,45
N	4	20,00	2,00	22,00	9,50	8,81
CD_RISK	4	32,00	53,00	85,00	67,75	13,20

Σημείωση : CD_RISK=Ψυχική Ανθεκτικότητα

5.2 Διαφοροποίηση στα χαρακτηριστικά της Προσωπικότητας (διαστάσεις L, P, N, E) ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς Ειδικής και Γενικής Αγωγής

Ο βαθμός του Ψυχωτισμού (P) είναι υψηλότερος για τους δασκάλους ειδικής αγωγής, με το μέσο όρο της συγκεκριμένης κλίμακας να είναι 19,87 (εύρος τιμών 19, τυπική απόκλιση 3,21) από τους δασκάλους γενικής αγωγής, με το μέσο όρο της συγκεκριμένης κλίμακας να είναι 18,45 (εύρος τιμών 23, τυπική απόκλιση 5,09). (Πίνακας 13).

Ο βαθμός της διάστασης της προσωπικότητας Ψεύδος (L) είναι υψηλότερος για τους δασκάλους γενικής αγωγής, με το μέσο όρο της συγκεκριμένης κλίμακας να είναι 6,25 (εύρος τιμών 19, τυπική απόκλιση 3,89) από τους δασκάλους ειδικής αγωγής, με το μέσο όρο της συγκεκριμένης κλίμακας να είναι 6,21 (εύρος τιμών 17, τυπική απόκλιση 3,61). (Πίνακας 13).

Ο βαθμός της Εσωστρέφειας (E) είναι υψηλότερος για τους δασκάλους ειδικής αγωγής, με το μέσο όρο της συγκεκριμένης κλίμακας να είναι 6,53 (εύρος τιμών 14, τυπική απόκλιση 3,47) από τους δασκάλους γενικής αγωγής, με το μέσο όρο της συγκεκριμένης κλίμακας να είναι 6,16 (εύρος τιμών 17, τυπική απόκλιση 4,38). (Πίνακας 13).

Ο βαθμός της Συναισθηματικής Σταθερότητας (N) είναι υψηλότερος για τους δασκάλους γενικής αγωγής, με το μέσο όρο της συγκεκριμένης κλίμακας να είναι 13,98 (εύρος τιμών 20, τυπική απόκλιση 5,07) από τους δασκάλους ειδικής αγωγής, με το μέσο όρο της συγκεκριμένης κλίμακας να είναι 13,56 (εύρος τιμών 17, τυπική απόκλιση 4,71). (Πίνακας 13).

Πίνακας 13: Περιγραφικά στοιχεία των χαρακτηριστικών της Προσωπικότητας στους δασκάλους Ειδικής και Γενικής .

		Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation
3. Ειδικότητα	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	P	98	19,00	4,00	23,00	19,87
		L	98	17,00	,00	17,00	6,21
		E	98	14,00	1,00	15,00	6,53
		N	98	17,00	4,00	21,00	13,56

		Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation
3. Ειδικότητα	Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	P	102	23,00	,00	23,00	18,45
		L	102	19,00	,00	19,00	6,25
		E	102	17,00	,00	17,00	6,16
		N	102	20,00	2,00	22,00	13,98

Προχωρώντας στην επεξεργασία των διαστάσεων της Προσωπικότητας δημιουργήσαμε νέες μεταβλητές όπου κάθε διάσταση της Προσωπικότητας χωρίζεται σε χαμηλό, μέτριο και υψηλό βαθμό και ταξινομήσαμε βαθμολογικά όλες τις διαστάσεις της Προσωπικότητας σε αυτές τις κατηγορίες

Στον βαθμό του Ψυχωτισμού (P), 6 δάσκαλοι γενικής αγωγής έχουν χαμηλό βαθμό, 20 μέτριο και 69 υψηλό. Αντίστοιχα 2 δάσκαλοι ειδικής αγωγής έχουν χαμηλό βαθμό, 12 μέτριο και 76 υψηλό (Πίνακας 14).

Στον βαθμό της διάστασης Ψεύδος (L) οι 59 δάσκαλοι γενικής αγωγής έχουν χαμηλό βαθμό, 32 μέτριο και 6 υψηλό. Αντίστοιχα 48 δάσκαλοι ειδικής αγωγής έχουν χαμηλό βαθμό, 37 μέτριο και 4 υψηλό (Πίνακας 14).

Στον βαθμό της Εσωστρέφειας (E) 61 δάσκαλοι γενικής αγωγής έχουν χαμηλό βαθμό, 27 μέτριο και 8 υψηλό. Αντίστοιχα 48 δάσκαλοι ειδικής αγωγής έχουν χαμηλό βαθμό, 40 μέτριο και 4 υψηλό (Πίνακας 14).

Στον βαθμό της Συναισθηματικής Σταθερότητας(N) 10 δάσκαλοι γενικής αγωγής έχουν χαμηλό βαθμό, 50 μέτριο και 36 υψηλό. Αντίστοιχα 12 δάσκαλοι ειδικής αγωγής έχουν χαμηλό βαθμό, 51 μέτριο και 30 υψηλό (Πίνακας 14).

Πίνακας 14: Περιγραφικά στοιχεία κλιμάκων μετά την ταξινόμηση σε 3 κατηγορίες

				Χαμηλός βαθμός	Μέτριος βαθμός	Υψηλός βαθμός
3. Ειδικότητα	Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	P_ordinal	Count	6	20	69
			percentage	6,3%	21,1%	72,6%
		L_ordinal	Count	59	32	6
			percentage	60,8%	33,0%	6,2%
		E_ordinal	Count	61	27	8
			percentage	63,5%	28,1%	8,3%
		N_ordinal	Count	10	50	36
			percentage	10,4%	52,1%	37,5%
	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	P_ordinal	Count	2	12	76
			percentage	2,2%	13,3%	84,4%
		L_ordinal	Count	48	37	4
			percentage	53,9%	41,6%	4,5%
		E_ordinal	Count	48	40	4
			percentage	52,2%	43,5%	4,3%
N_ordinal		Count	12	51	30	
		percentage	12,9%	54,8%	32,3%	

Για να ελέγξουμε εάν παρουσιάζονται στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις 2 ειδικότητες των δασκάλων και στις κλίμακες P, L, E, N μετά την ταξινόμηση σε 3 κατηγορίες (χαμηλό, μέτριο και υψηλό βαθμό) προχωρήσαμε στο μη παραμετρικό Mann – Whitney γιατί οι κλίμακες δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή (πίνακας 15).

Πίνακας 15: Έλεγχος κανονικής κατανομής των τύπων προσωπικότητας των δασκάλων ειδικής και γενικής αγωγής

Tests of Normality							
3. Ειδικότητα		Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
P_ordinal	Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	,437	89	,000	,605	89	,000
	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	,502	84	,000	,447	84	,000
L_ordinal	Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	,377	89	,000	,692	89	,000
	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	,343	84	,000	,715	84	,000
E_ordinal	Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	,387	89	,000	,681	89	,000
	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	,345	84	,000	,706	84	,000
N_ordinal	Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	,278	89	,000	,777	89	,000
	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	,285	84	,000	,788	84	,000

a. Lilliefors Significance Correction

Το Mann – Whitney τεστ έδειξε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στις κλίμακες L ($U = 4066,000$, $Sig=0,433$), E ($U = 4020,000$, $Sig=0,223$), N ($U = 4185,000$, $Sig=0,408$), (πίνακας 15). Το Mann – Whitney τεστ ανάμεσα στην κλίμακα P και την ειδικότητα του συμμετέχοντα στην έρευνα έδωσε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα ($U = 3754,000$, $Sig=0,046$) (Πίνακας 16).

Από αυτό το τεστ μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο βαθμός του Ψυχοτισμού είναι στατιστικά σημαντικά υψηλότερος στους δασκάλους ειδικής αγωγής σε σχέση με τους δασκάλους γενικής αγωγής (Πίνακας 17).

Πίνακας 16. Mann-Whitney U με ανεξάρτητη μεταβλητή την ειδικότητα και τους τύπους προσωπικότητας

Test Statistics ^a				
	P_ordinal	L_ordinal	E_ordinal	N_ordinal
Mann-Whitney U	3754,000	4066,000	4020,000	4185,000
Wilcoxon W	8314,000	8819,000	8676,000	8556,000
Z	-1,998	-,784	-1,218	-,828
Asymp. Sig. (2-tailed)	,046	,433	,223	,408

a. Grouping Variable: 3. Ειδικότητα

Πίνακας 17. Ranks του Mann-Whitney U με ανεξάρτητη μεταβλητή την ειδικότητα

Ranks				
	3. Ειδικότητα	N	Mean Rank	Sum of Ranks
P_ordinal	Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	95	87,52	8314,00
	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	90	98,79	8891,00
	Total	185		

Ωστόσο το αποτέλεσμα, στο οποίο βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των διαστάσεων προσωπικότητας των εκπαιδευτικών ειδικής και γενικής αγωγής, πρέπει να το αντιμετωπίσουμε με προσοχή καθώς η σημαντικότητα του αποτελέσματος είναι οριακή ($\text{sig}=0,046$). Η σύγκριση μεταξύ των διαστάσεων και της ειδικότητας έγινε και με ANOVA, προκειμένου να επιβεβαιωθεί το αποτέλεσμα μας. Ο έλεγχος ANOVA μας επιβεβαίωσε ότι παρουσιάζεται στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής και στους εκπαιδευτικούς γενικής αγωγής ($F=4.248$, $\text{Sig}=0,041$). Οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής παρουσιάζουν μεγαλύτερο μέσο όρο ($\text{mean}=2.8222$) Ψυχωτισμού σε σχέση με τους δασκάλους γενικής αγωγής ($\text{mean}=2.6632$).

5.3 Διαφοροποίηση ως προς την Ψυχική Ανθεκτικότητα μεταξύ των εκπαιδευτικών Ειδικής και Γενικής Αγωγής

Ο βαθμός της Ψυχικής Ανθεκτικότητας είναι υψηλότερος για τους δασκάλους γενικής αγωγής, με το μέσο όρο της συγκεκριμένης κλίμακας να είναι 77,05 (εύρος τιμών 53, τυπική απόκλιση 11,89) από τους δασκάλους ειδικής αγωγής, με το μέσο όρο της συγκεκριμένης κλίμακας να είναι 74,66 (εύρος τιμών 61, τυπική απόκλιση 12,45). (Πίνακας 18).

Πίνακας 18. Περιγραφικά στοιχεία της κλίμακας ψυχικής ανθεκτικότητας στους δασκάλους Ειδικής , Γενικής αγωγής.

	Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation
3. Δάσκαλος Ειδικής Ειδικότητα Αγωγής CD_RISK	98	61,00	39,00	100,00	74,66	12,45

	Count	Range	Minimum	Maximum	Mean	Standard Deviation
3. Δάσκαλος Γενικής Ειδικότητα Αγωγής CD_RISK	102	53,00	42,00	95,00	77,05	11,89

Σημείωση : CD_RISK=Ψυχική Ανθεκτικότητα

Από τον πίνακα 19 παρατηρούμε ότι η Ψυχική Ανθεκτικότητα στους δασκάλους ειδικής αγωγής (Sig=0.200) ακολουθεί την κανονική κατανομή ενώ η Ψυχική Ανθεκτικότητα στους δασκάλους γενικής αγωγής (Sig=0.015) δεν ακολουθεί την κανονική κατανομή, οπότε για αυτό το λόγο για τον έλεγχο διαφοράς μέσω των όρων θα προχωρήσουμε στο μη παραμετρικό Mann-Whitney.

Πίνακας 19. Έλεγχος κανονικής κατανομής της ψυχικής ανθεκτικότητας των δασκάλων ειδικής και γενικής αγωγής

Tests of Normality

	3. Ειδικότητα	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	Sta	df	Sig	Statistic	Sta
CD_RISK	Δάσκαλος Γενικής Αγωγής	,105	91	,015	,954	91	,003
	Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής	,080	91	,200*	,979	91	,145

*. This is a lower bound of the true significance.

a. Lilliefors Significance Correction

Από τη στατιστική ανάλυση των διαφορών της ψυχικής ανθεκτικότητας δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές (Sig=0.125>0.05) ανάμεσα στους δασκάλους ειδικής αγωγής και στους δασκάλους γενικής αγωγής (Πίνακας 20).

Πίνακας 20. Έλεγχος Mann-Whitney για την ψυχική ανθεκτικότητας στους δασκάλους ειδικής αγωγής και δασκάλους γενικής αγωγής

Test Statistics^a

	CD_RISK
Mann-Whitney U	3595,500
Wilcoxon W	7781,500
Z	-1,534
Asymp. Sig. (2-tailed)	,125

a. Grouping Variable: 3. Ειδικότητα

5.4 Χαρακτηριστικά του δείγματος που συνδέονται με τις διαστάσεις της Προσωπικότητας (P, N, E,L) των δασκάλων ειδικής και γενικής αγωγής

5.4.1 Αποτελέσματα δασκάλων ειδικής αγωγής

Για τη διερεύνηση της επίδρασης των χαρακτηριστικών του δείγματος που αφορούσαν τις διαστάσεις προσωπικότητας και αλλά και της ψυχικής ανθεκτικότητας εφαρμόστηκε η Ανάλυση Διασποράς με ένα παράγοντα (One-way Anova) και ο έλεγχος t-test για ανεξάρτητα δείγματα (Independent samples t-test).

Προχωρώντας στον έλεγχο για τις διαφορές μέσων όρων για τους δασκάλους ειδικής αγωγής για κάθε μια κλίμακα των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας (P,N,E,L) σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του δείγματος παρατηρούμε ότι παρουσιάζονται στατιστικά σημαντικές διαφορές στα παρακάτω (Πίνακας 21).

Αρχικά ως προς το φύλο δεν βρέθηκε κανένα στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα σε καμία διάσταση προσωπικότητας.

Ως προς την ηλικία παρουσιάστηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα στην διάσταση του Ψεύδους ($\text{sig}=0.035<0.05$) και ειδικότερα παρατηρήθηκε ότι η ηλικιακή κατηγορία 36-45 έχει υψηλότερο μέσο όρο 8,38 στο ψεύδος με τυπική απόκλιση 4,03, η ηλικιακή κατηγορία 56 και άνω έχει μέσο όρο 6,33 στο ψεύδος με τυπική απόκλιση 5,65, η ηλικιακή κατηγορία έως 35 έχει μέσο όρο 6,14 στο ψεύδος με τυπική απόκλιση 3,35 και τέλος η ηλικιακή κατηγορία 46-55 έχει μέσο όρο 5,16 στο ψεύδος με τυπική απόκλιση 2,83 και οι διαφορές αυτές είναι στατιστικά σημαντικές.

Επίσης παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ($\text{sig}=0.043<0.05$) ανάμεσα στο ψεύδος και στην συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία. Παρατηρούμε ότι η συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία 11-15 χρόνια έχει τον υψηλότερο μέσο όρο 9,00 στο ψεύδος με τυπική απόκλιση 3,42, η συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία 16-20 χρόνια έχει μέσο όρο 8,00 στο ψεύδος με τυπική απόκλιση 3,70, η συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία 1-5 χρόνια έχει μέσο όρο 6,50 στο ψεύδος με τυπική απόκλιση 3,82, η συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία 6-10 χρόνια έχει μέσο όρο 5,87 στο ψεύδος με τυπική απόκλιση 2,61, η συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία άνω των 25 χρόνων έχει μέσο όρο 5,05 στο ψεύδος με τυπική απόκλιση 3,64, η συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία 21-25 χρόνια έχει μέσο όρο 4,56 στο ψεύδος με τυπική απόκλιση 2,92 και οι διαφορές αυτές είναι στατιστικά σημαντικές.

Ως προς την σχέση εργασίας, το μηνιαίο εισόδημα, την οικογενειακή κατάσταση, τον αριθμό τέκνων, το κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον, την ύπαρξη ατόμου με αναπηρία, το χιούμορ και το χόμπι δεν βρέθηκε κανένα στατιστικό αποτέλεσμα σε καμία από τις διαστάσεις της προσωπικότητας.

Πίνακας 21. Χαρακτηριστικά του δείγματος που διαφοροποιούνται ως προς τις διαστάσεις προσωπικότητας των δασκάλων ειδικής αγωγής

Δάσκαλοι Ειδικής Αγωγής		Ψυχωτισμός				Συναισθηματική σταθερότητα				Εσωστρέφεια				Ψεύδος			
		M.O.	T.A.	f/t	Sig	M.O.	T.A.	f / t	Sig	M.O.	T.A.	f / t	Sig	M.O.	T.A.	f/t	Sig
1. Φύλο	Άνδρας	19,89	3,69	0,62	0,951	14,12	4,97	1,023	0,309	6,53	3,33	-0,18	0,985	6,05	3,68	-0,361	0,719
	Γυναίκα	19,85	2,87			13,12	4,50			6,54	3,61			6,33	3,58		
2. Ηλικία	Έως 35	20,22	2,19	0,136	0,136	13,08	4,55	0,425	0,735	6,76	3,49	0,266	0,85	6,14	3,35	2,992	0,035
	36 - 45	18,56	4,44			13,19	5,05			6,00	3,35			8,38	4,03		
	46 - 55	20,47	2,19			14,00	4,60			6,39	3,42			5,16	2,83		
	56 και άνω	18,43	6,50			14,86	5,90			7,13	4,29			6,33	5,65		
4. Συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία	1 - 5 χρόνια	20,04	2,62	0,778	0,568	13,03	4,97	0,667	0,649	6,79	3,57	0,642	0,668	6,50	3,82	2,408	0,043
	6 - 10 χρόνια	20,31	2,02			13,60	3,70			6,00	2,88			5,87	2,61		
	11 - 15 χρόνια	17,75	5,37			13,38	5,53			6,75	4,30			9,00	3,42		
	16 - 20 χρόνια	19,88	2,30			15,89	4,91			6,63	3,29			8,00	3,70		
	21 - 25 χρόνια	20,00	2,71			12,22	3,99			8,25	3,73			4,56	2,92		
	25 χρόνια	20,04	3,98			13,87	5,00			5,92	3,53			5,05	3,64		
5. Σχέση εργασίας	Μόνιμος/η	19,96	3,20	0,707	0,496	14,20	4,75	1,21	0,303	6,26	3,50	1,994	0,142	5,89	3,68	0,71	0,495
	Αναπληρωτής/τρια	19,53	3,43			12,61	4,61			7,25	3,39			6,39	3,47		
	Ωρομίσθιος/α	21,17	1,47			13,83	4,83			4,50	3,08			7,67	4,03		
6. Μηνιαίο εισόδημα	Έως 800	20,00	2,57	0,073	0,93	12,06	4,56	1,272	0,285	6,17	3,43	0,237	0,79	6,56	3,67	0,622	0,539
	800 - 1300	19,76	3,02			14,07	4,59			6,73	3,45			6,36	3,49		
	1301 και άνω	20,06	4,41			13,41	5,21			6,28	3,72			5,31	4,01		
7. Οικογενειακή κατάσταση	Άγαμος/η	20,38	2,16	0,465	0,63	13,32	4,39	0,272	0,762	6,45	3,47	0,174	0,841	6,08	3,16	0,001	0,999
	Έγγαμος/η	19,82	3,16			13,96	4,79			6,46	3,59			6,10	3,72		
	Διαζευγμένος/η	19,67	2,08			12,67	6,11			7,67	1,53			6,00	2,65		
8. Αριθμός τέκνων	0	20,40	2,13	2,054	0,094	12,81	4,30	1,506	0,207	6,75	3,66	0,423	0,792	5,95	3,06	0,684	0,605
	1	19,58	2,39			14,00	4,31			5,50	2,94			6,08	3,94		
	2	19,16	4,84			14,79	5,07			6,52	3,08			6,80	4,36		
	3	21,00	1,41			13,29	5,41			7,38	4,69			5,57	1,81		
	άνω των 3	15,00	2,83			8,00	5,66			7,00	1,41			9,50	7,78		

9. Σας επηρεάζει ψυχολογικά το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο των μαθητών	Καθόλου	19,87	2,43	2,212	0,093	13,45	5,27	0,545	0,653	5,68	3,58	1,474	0,227	5,03	2,99
	Λίγο	19,61	3,52			14,09	4,63			6,57	3,34			6,81	3,74
	Μέτρια	21,28	1,49			13,74	3,87			7,75	3,11			6,16	3,11
	Πολύ	18,27	5,22			12,00	4,90			6,64	3,91			7,90	4,95
10. Υπάρχει στο φιλικό ή οικογενειακό περιβάλλον άτομα με	Ναι	19,74	3,46	-0,444	0,658	12,80	5,16	-1,598	0,114	6,29	2,99	-0,555	0,58	6,07	3,64
	Όχι	20,04	3,01			14,35	4,18			6,69	3,87			6,34	3,61
11. Έχετε αίσθηση του χιούμορ	Ναι	19,85	3,23	-0,353	0,725	13,49	4,69	-1,381	0,171	6,48	3,46	-1,299	0,197	6,22	3,63
	Όχι	21,00				20,00				11,00				6,00	
12. Έχετε στον ελεύθερο σας χρόνο κάποιο αγαπημένο χόμπι	Ναι	19,96	3,27	0,799	0,427	13,63	4,68	0,395	0,694	6,50	3,59	-0,257	0,798	6,01	3,62
	Όχι	19,10	2,69			13,00	5,21			6,80	2,35			7,80	3,22

5.4.2 Αποτελέσματα δασκάλων γενικής αγωγής

Προχωρώντας στον έλεγχο για τις διαφορές μέσω όρων για τους δασκάλους γενικής αγωγής για κάθε μια κλίμακα των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας (P,N,E,L) σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του δείγματος παρατηρούμε ότι παρουσιάζονται στατιστικά σημαντικές διαφορές στα παρακάτω (Πίνακας 22).

Αρχικά ως προς το φύλο δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα σε καμία διάσταση της προσωπικότητας.

Ως προς την ηλικία ,παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ($\text{sig}=0.044 < 0.05$) ανάμεσα στην εσωστρέφεια και στην ηλικία. Παρατηρούμε ότι η ηλικιακή κατηγορία 56 και άνω έχει μέσο όρο 10,33 στην εσωστρέφεια με τυπική απόκλιση 5,51, η ηλικιακή κατηγορία 36-45 έχει μέσο όρο 7,71 στην εσωστρέφεια με τυπική απόκλιση 4,10, η ηλικιακή κατηγορία 46-55 έχει μέσο όρο στην εσωστρέφεια

5,81 με τυπική απόκλιση 4,49 και τέλος η ηλικιακή κατηγορία 46-55 έχει μέσο όρο 4,47 στην εσωστρέφεια με τυπική απόκλιση 3,18 και οι διαφορές αυτές είναι στατιστικά σημαντικές.

Αναφορικά με την συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα σε καμία διάσταση (P,N ,E,L).

Ωστόσο, παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά (**sig=0.045**<0.05) ανάμεσα στη διάσταση N και στη σχέση εργασίας. Παρατηρούμε ότι οι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί έχουν πολύ υψηλό μέσο όρο 18,40 Συναισθηματικής Σταθερότητας με τυπική απόκλιση 4,62 ενώ οι μόνιμοι εκπαιδευτικοί έχουν μικρότερο μέσο όρο 13,74 στη διάσταση N με τυπική απόκλιση 5,01 και οι διαφορές αυτές είναι στατιστικά σημαντικές.

Σχετικά με το μηνιαίο εισόδημα, την οικογενειακή κατάσταση, τον αριθμό τέκνων, το κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον, την ύπαρξη ατόμου με αναπηρία δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα μεταξύ των διαστάσεων προσωπικότητας.

Ενώ παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά (**sig=0.012**<0.05) ανάμεσα στην Εσωστρέφεια και στην αίσθηση του χιούμορ. Παρατηρούμε ότι όσοι θεωρούν ότι δεν έχουν χιούμορ έχουν πολύ υψηλό μέσο όρο 12,33 στην Εσωστρέφεια με τυπική απόκλιση 5,03 και όσοι θεωρούν ότι έχουν χιούμορ έχουν μέσο όρο 5,96 στην Εσωστρέφεια με τυπική απόκλιση 4,24 και οι διαφορές αυτές είναι στατιστικά σημαντικές.

Επίσης παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά (**sig=0.012**<0.05) ανάμεσα στην Εσωστρέφεια και στο χόμπι. Παρατηρούμε ότι όσοι δεν έχουν χόμπι έχουν μέσο όρο 11,50 στην Εσωστρέφεια με τυπική απόκλιση 5,45 και όσοι έχουν χόμπι έχουν μέσο όρο 5,92 στην Εσωστρέφεια με τυπική απόκλιση 4,21 και οι διαφορές αυτές είναι στατιστικά σημαντικές.

Πίνακας 22. Χαρακτηριστικά του δείγματος που διαφοροποιούνται ως προς τις διαστάσεις προσωπικότητας των δασκάλων γενικής αγωγής

Δάσκαλοι Γενικής Αγωγής		Ψυχωτισμός				Συναισθηματική σταθερότητα				Εσωστρέφεια				Ψεύδος			
		M.O.	T.A.	f/t	Sig	M.O.	T.A.	f/t	Sig	M.O.	T.A.	f / t	Sig	M.O.	T.A.	f / t	Sig
1. Φύλο	Ανδρας	17,83	5,11	-1,026	0,308	14,61	4,85	1,052	0,296	6,39	4,30	0,45	0,654	6,59	3,64	0,79	0,431
	Γυναίκα	18,91	5,07			13,51	5,23			5,98	4,47			5,96	4,10		
2. Ηλικία	Έως 35	19,20	3,19	1,147	0,334	16,40	4,58	1,371	0,257	4,47	3,18	2,815	0,044	7,07	3,83	1,188	0,319
	36 - 45	18,29	3,99			13,62	5,45			7,71	4,10			5,00	3,16		

	46 - 55	18,59	5,48			13,48	4,90			5,81	4,49			6,33	4,09		
	56 και άνω	13,33	10,79			13,75	6,65			10,33	5,51			7,80	4,09		
4. Συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία	1 - 5 χρόνια	19,75	3,20	0,833	0,53	18,00	5,23	2,28	0,053	4,50	1,91	1,75	0,131	6,75	1,26	0,272	0,928
	6 - 10 χρόνια	19,00	3,26			16,18	4,45			4,18	3,54			7,10	3,73		
	11 - 15 χρόνια	18,39	3,93			13,94	4,78			6,00	3,77			5,72	3,54		
	16 - 20 χρόνια	17,74	6,41			11,72	5,39			7,75	4,72			6,36	4,21		
	21 - 25 χρόνια	20,29	2,17			15,22	5,17			4,75	4,12			5,63	3,18		
	25 χρόνια	17,22	6,78			13,70	4,29			6,63	4,86			6,52	4,79		
5. Σχέση εργασίας	Μόνιμος /η	18,34	5,16	0,772	0,382	13,74	5,01	4,136	0,045	6,23	4,47	0,504	0,48	6,23	3,99	0,043	0,836
	Αναπληρωτής/τρια	20,40	3,13			18,40	4,62			4,80	1,79			6,60	1,14		
	Ωρομίσθιος/α																
6. Μηνιαίο εισόδημα	Έως 800	17,70	3,27	0,437	0,647	15,80	6,71	0,725	0,487	4,50	4,12	0,879	0,419	6,70	2,41	0,19	0,827
	800 - 1300	18,75	5,15			13,81	4,91			6,26	4,28			6,09	3,98		
	1301 και άνω	17,63	5,81			13,61	4,77			6,75	4,97			6,58	4,30		
7. Οικογενειακή κατάσταση	Άγαμος/η	17,63	3,44	0,326	0,723	16,36	5,65	1,839	0,165	5,06	3,23	1,214	0,302	6,93	3,39	0,281	0,756
	Έγγαμος/η	18,58	5,42			13,56	4,95			6,46	4,57			6,11	4,03		
	Διαζευγμένος/η	20,00	2,83			14,00	1,41			3,00	2,83			6,50	,71		
8. Αριθμός τέκνων	0	17,69	3,53	0,396	0,811	16,13	5,51	1,547	0,195	5,19	3,15	1,096	0,364	7,07	3,26	0,589	0,672
	1	19,11	5,03			14,72	3,86			5,61	4,26			6,78	4,36		
	2	18,16	5,81			12,80	5,17			7,04	4,68			5,91	3,90		
	3	18,80	5,00			14,73	5,22			4,86	4,67			6,33	3,89		
	άνω των 3	21,00	1,73			12,75	5,19			7,33	4,04			4,25	4,65		
9. Σας επηρεάζει ψυχολογικά το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο των μαθητών	Καθόλου	17,18	6,48	1,349	0,263	16,70	4,16	1,37	0,257	4,27	3,64	1,118	0,346	7,70	4,00	0,85	0,47
	Λίγο	17,86	5,04			14,14	4,79			6,68	4,08			6,73	4,45		
	Μέτρια	17,89	5,62			13,91	4,90			5,83	3,99			6,20	3,83		
	Πολύ	20,04	3,47			12,93	5,68			6,89	5,22			5,59	3,47		
10. Υπάρχει στο φιλικό ή οικογενειακό περιβάλλον άτομο με αναπηρία	Ναι	17,28	6,68	-1,349	0,181	14,11	5,95	0,159	0,874	5,96	4,42	-0,264	0,792	7,56	4,83	1,688	0,101
	Όχι	18,87	4,36			13,93	4,74			6,23	4,39			5,79	3,43		
11. Έχετε αίσθηση του χιούμορ	Ναι	18,48	5,17	0,271	0,0787	14,13	4,96	1,625	0,107	5,96	4,24	-2,554	0,012	6,20	3,87	-0,64	0,524
	Όχι	17,67	,58			9,33	7,51			12,33	5,03			7,67	5,13		
12. Έχετε στον ελεύθερο σας χρόνο κάποιο αγαπημένο χόμπι	Ναι	18,44	5,17	-0,119	0,906	14,17	4,84	1,825	0,071	5,92	4,21	-2,566	0,012	6,18	3,90	-0,787	0,433
	Όχι	18,75	2,87			9,50	8,81			11,50	5,45			7,75	3,77		

5.5. Χαρακτηριστικά του δείγματος που συνδέονται με την κλίμακα Ψυχικής Ανθεκτικότητας των δασκάλων Ειδικής , των δασκάλων Γενικής

5.5.1 Αποτελέσματα δασκάλων Ειδικής

Προχωρώντας στον έλεγχο για τις διαφορές μέσω των όρων για τους δασκάλους ειδικής αγωγής για την κλίμακα ψυχικής ανθεκτικότητας σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του δείγματος παρατηρούμε ότι παρουσιάστηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα(Πίνακας 23).

Ως προς το φύλο, την ηλικία, την συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία ,την σχέση εργασίας, την οικογενειακή κατάσταση, τον αριθμό τέκνων, το κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον , την ύπαρξη ατόμου με αναπηρία, την αίσθηση χιούμορ και το χόμπι και την σχέση τους με την ψυχική ανθεκτικότητα , δεν βρέθηκε κάποιο στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα.

Παρατηρείται, όμως στατιστικά σημαντική διαφορά ($p=0,031<0.05$) ανάμεσα στην ψυχική ανθεκτικότητα και στο μηνιαίο εισόδημα. Παρατηρούμε ότι για μηνιαίο εισόδημα 1301 και άνω ο μέσος όρος της ψυχικής ανθεκτικότητας είναι 80,06 με τυπική απόκλιση 13,62, για μηνιαίο εισόδημα από 801 έως 1300 ο μέσος όρος της ψυχικής ανθεκτικότητας είναι 74,95 με τυπική απόκλιση 10,37, για μηνιαίο εισόδημα έως 800 ο μέσος όρος της ψυχικής ανθεκτικότητας είναι 68,94 με τυπική απόκλιση 15,51, και οι διαφορές αυτές είναι στατιστικά σημαντικές.

Πίνακας 23. Χαρακτηριστικά του δείγματος που διαφοροποιούνται ως προς την ψυχική ανθεκτικότητα στους δασκάλους ειδικής αγωγής.

Δάσκαλοι Ειδικής Αγωγής		Ψυχική ανθεκτικότητα			
		M.O.	T.A.	f/t	p
1. Φύλο	Άνδρας	75,43	13,30	0,518	0,606
	Γυναίκα	74,06	11,84		
2. Ηλικία	Έως 35	71,16	13,58	2,17	0,097
	36 - 45	79,63	10,41		
	46 - 55	75,44	11,23		
	56 και άνω	78,83	12,67		
4. Συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία	1 - 5 χρόνια	70,07	14,12	1,42	0,225
	6 - 10 χρόνια	77,40	12,82		
	11 - 15 χρόνια	79,13	8,61		
	16 - 20 χρόνια	73,90	9,45		
	21 - 25 χρόνια	73,75	10,21		

	25 χρόνια	77,68	12,21		
5. Σχέση εργασίας	Μόνιμος/η	76,30	11,08	1,055	0,353
	Αναπληρωτής/τρια	73,00	13,63		
	Ωρομίσθιος/α	70,67	16,01		
6. Μηνιαίο εισόδημα	Έως 800	68,94	15,51	3,618	0,031
	800 - 1300	74,95	10,37		
	1301 και άνω	80,06	13,62		
7. Οικογενειακή κατάσταση	Άγαμος/η	71,44	13,68	2,654	0,076
	Έγγαμος/η	77,08	11,17		
	Διαζευγμένος/η	66,50	14,85		
8. Αριθμός τέκνων	0	71,22	12,39	2,11	0,087
	1	77,08	14,79		
	2	75,15	11,21		
	3	83,63	8,09		
	άνω των 3	78,00	4,24		
9. Σας επηρεάζει ψυχολογικά το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο των μαθητών	Καθόλου	75,42	14,22	0,587	0,625
	Λίγο	72,48	11,58		
	Μέτρια	74,95	11,61		
	Πολύ	78,00	11,91		
10. Υπάρχει στο φιλικό ή οικογενειακό περιβάλλον άτομο με αναπηρία	Ναι	75,20	13,24	0,38	0,705
	Όχι	74,20	11,91		
11. Έχετε αίσθηση του χιούμορ	Ναι	74,49	12,45	-1,398	0,165
	Όχι	92,00			
12. Έχετε στον ελεύθερο σας χρόνο κάποιο αγαπημένο χόμπι	Ναι	75,26	12,31	1,384	0,17
	Όχι	68,88	14,00		

5.5.2 Αποτελέσματα δασκάλων γενικής

Προχωρώντας στον έλεγχο για τις διαφορές μέσω των όρων για τους δασκάλους γενικής αγωγής για την κλίμακα ψυχικής ανθεκτικότητας σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του δείγματος παρατηρούμε ότι δεν παρουσιάζονται στατιστικά σημαντικές διαφορές (Πίνακας 24).

Πίνακας 24. Χαρακτηριστικά του δείγματος που διαφοροποιούνται ως προς την ψυχική ανθεκτικότητα στους δασκάλους γενικής αγωγής

Δάσκαλοι Γενικής Αγωγής		Ψυχική ανθεκτικότητα			
		M.O.	T.A.	f/t	P
1. Φύλο	Ανδρας	77,69	12,21	0,47	0,639
	Γυναίκα	76,51	11,70		
2. Ηλικία	Έως 35	78,00	11,26	0,561	0,642
	36 - 45	74,35	12,73		
	46 - 55	78,04	11,96		
	56 και άνω	74,25	10,37		
4. Συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία	1 - 5 χρόνια	73,50	16,42	0,7	0,625
	6 - 10 χρόνια	78,73	9,69		
	11 - 15 χρόνια	77,63	11,59		
	16 - 20 χρόνια	74,65	12,17		
	21 - 25 χρόνια	81,20	9,88		
	25 χρόνια	76,37	13,71		
5. Σχέση εργασίας	Μόνιμος/η	77,30	11,78	0,675	0,413
	Αναπληρωτής/τρια	72,80	14,31		
	Ωρομίσθιος/α				
6. Μηνιαίο εισόδημα	Έως 800	79,00	11,84	1,051	0,354
	800 - 1300	77,76	11,37		
	1301 και άνω	73,50	13,60		
7. Οικογενειακή κατάσταση	Άγαμος/η	80,25	8,95	1,186	0,31
	Έγγαμος/η	76,25	12,50		
	Διαζευγμένος/η	85,00	2,83		
8. Αριθμός τέκνων	0	79,63	8,56	0,672	0,815
	1	74,72	14,70		
	2	76,85	10,73		
	3	78,15	15,75		
	άνω των 3	79,00	7,07		
9. Σας επηρεάζει ψυχολογικά το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο των μαθητών	Καθόλου	82,30	8,38	2,141	0,101
	Λίγο	74,67	13,47		
	Μέτρια	74,45	11,57		
	Πολύ	80,30	11,55		
10. Υπάρχει στο φιλικό ή οικογενειακό περιβάλλον άτομο με αναπηρία	Ναι	77,39	12,09	0,109	0,913
	Όχι	77,07	11,95		
11. Έχετε αίσθηση του χιούμορ	Ναι	77,61	11,75	1,977	0,051
	Όχι	64,00	10,54		
12. Έχετε στον ελεύθερο σας χρόνο κάποιο αγαπημένο χόμπι	Ναι	77,59	11,75	1,63	0,107
	Όχι	67,75	13,20		

5.6 Συνάφεια μεταξύ της Ψυχικής Ανθεκτικότητας και των διαστάσεων της Προσωπικότητας στο συνολικό δείγμα και ανάμεσα στις δυο κατηγορίες εκπαιδευτικών

5.6.1 Συσχέτιση κλιμάκων δασκάλων ειδικής αγωγής

Προκειμένου να βρεθεί η συνάφεια μεταξύ της προσωπικότητας και της ψυχικής ανθεκτικότητας, προχωρήσαμε σε συσχετίσεις κλιμάκων με Spearman Rho. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική αρνητική μικρή συσχέτιση ($\text{sig}=0.000$, Spearman Rho=-0.509) μεταξύ του βαθμού του Ψυχωτισμού και της διάθεσης του εξεταζόμενου να δώσει ψευδείς απαντήσεις (Πίνακας 25). Αυτό σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός του Ψυχωτισμού, τόσο μικρότερη είναι η διάθεση του εξεταζόμενου να δώσει ψευδείς απαντήσεις .

Παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική θετική μηδενική συσχέτιση ($\text{sig}=0.000$, Spearman Rho= 0,378) μεταξύ του βαθμού του Ψυχωτισμού και της Συναισθηματικής Σταθερότητας.(Πίν.22). Αυτό δείχνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός του Ψυχωτισμού, τόσο μεγαλύτερη είναι η Συναισθηματική Σταθερότητα.

Παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική αρνητική μικρή συσχέτιση ($\text{sig}=0.000$, Spearman Rho=-0.369) μεταξύ του βαθμού της Εσωστρέφειας και της Σταθερότητας(Πίνακας 25). Το αποτέλεσμα αυτό δείχνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός της Εσωστρέφειας, τόσο μικρότερη είναι η Συναισθηματική Σταθερότητα.

Παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική αρνητική μικρή συσχέτιση ($\text{sig}=0.000$, Spearman Rho=-0.307) μεταξύ του βαθμού της Εσωστρέφειας και της ψυχικής ανθεκτικότητας (Πίνακας 25). Που σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός της Εσωστρέφειας τόσο μικρότερη είναι η Ψυχική Ανθεκτικότητα.

Πίνακας 25. Συσχετίσεις κλιμάκων τύπων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας δασκάλων ειδικής αγωγής

		P	L	E	N	Ψ. Α	
Spearman's rho	P	Correlation Coefficient	1,000	-,509**	-,139	,378**	,069
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,196	,000	,530
		N	90	87	88	89	84
	L	Correlation Coefficient		1,000	-,011	-,087	-,116
		Sig. (2-tailed)		.	,919	,425	,293
		N		90	87	87	84
	E	Correlation Coefficient			1,000	-,369**	-,307**
		Sig. (2-tailed)			.	,000	,004
		N			90	89	85
	N	Correlation Coefficient				1,000	,160
		Sig. (2-tailed)				.	,137
		N				90	88

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

5.6.2. Συσχέτιση κλιμάκων δασκάλων γενικής αγωγής

Παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική αρνητική μέτρια συσχέτιση ($\text{sig}=0.000$, Spearman Rho=-0.553) μεταξύ του βαθμού του Ψυχωτισμού και της διάστασης του Ψεύδους (Πίνακας 26). Που σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός του Ψυχωτισμού, τόσο μικρότερη είναι η διάθεση του εξεταζόμενου να μην απαντήσει αληθινά.

Παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική αρνητική δυνατή συσχέτιση ($\text{sig}=0.000$, Spearman Rho=-0.601) μεταξύ του βαθμού της Εσωστρέφειας και της Συναισθηματικής Σταθερότητας (Πίνακας 26). Αυτό σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός της Εσωστρέφειας, τόσο μικρότερη είναι η Συναισθηματική Σταθερότητα.

Παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική αρνητική μέτρια συσχέτιση ($\text{sig}=0.000$, Spearman Rho=-0.463) μεταξύ του βαθμού της Εσωστρέφειας και της ψυχικής ανθεκτικότητας (Πίνακας 26). Αυτό σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός της Εσωστρέφειας, τόσο μικρότερη είναι η ψυχική ανθεκτικότητα.

Παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική θετική μέτρια συσχέτιση ($\text{sig}=0.000$, Spearman $Rho=0.509$) μεταξύ του βαθμού της Συναισθηματικής Σταθερότητας και της ψυχικής ανθεκτικότητας (Πίνακας 26). Αυτό δείχνει ότι όσο μεγαλύτερη είναι ο βαθμός της Σταθερότητας, τόσο μεγαλύτερη είναι η ψυχική ανθεκτικότητα.

Πίνακας 26. Συσχετίσεις κλιμάκων τύπων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας δασκάλων γενικής αγωγής

		Correlations					
		P	L	E	N	Ψ. Α	
Spearman's rho	P	Correlation Coefficient	1,000	-,553**	-,095	,130	,166
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,360	,216	,126
		N	95	93	94	92	86
	L	Correlation Coefficient		1,000	,029	-,079	-,165
		Sig. (2-tailed)		.	,782	,454	,124
		N		97	94	93	88
	E	Correlation Coefficient			1,000	-,601**	-,463**
		Sig. (2-tailed)			.	,000	,000
		N			96	93	87
	N	Correlation Coefficient				1,000	,509**
		Sig. (2-tailed)				.	,000
		N				96	86

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

5.6.3 Συσχέτιση κλιμάκων δασκάλων στο συνολικό δείγμα(Ειδικής και Γενικής Αγωγής)

Παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική αρνητική μέτρια συσχέτιση ($\text{sig}=0.00$, Spearman $Rho=-0.513$) μεταξύ του βαθμού του Ψυχωτισμού και της διάθεσης του εξεταζόμενου να δώσει ψευδείς απαντήσεις (Πίνακας 27). Που σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός του Ψυχωτισμού, τόσο μικρότερη είναι η διάθεση του εξεταζόμενου να δώσει ψευδείς απαντήσεις .

Παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική θετική μικρή συσχέτιση($\text{sig}=0.00$, Spearman $Rho=0,229$) μεταξύ του βαθμού του Ψυχωτισμού και του βαθμού της

Συναισθηματικής Σταθερότητας(Πίνακας 27). Που σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός του Ψυχωτισμού, τόσο μεγαλύτερος είναι και ο βαθμός της Σταθερότητας.

Παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική αρνητική μέτρια συσχέτιση ($\text{sig}=0.00$, Spearman $\text{Rho}=-0,513$) μεταξύ του βαθμού της Εσωστρέφειας και του βαθμού της Συναισθηματικής Σταθερότητας(Πίνακας 27). Αυτό σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός της Εσωστρέφειας, τόσο μικρότερος είναι και ο βαθμός της Σταθερότητας.

Παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική αρνητική μέτρια συσχέτιση ($\text{sig}=0.00$, Spearman $\text{Rho}=-0,402$) μεταξύ του βαθμού της Εσωστρέφειας και του βαθμού της Ψυχικής Ανθεκτικότητας (Πίνακας 27). Αυτό σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός της Εσωστρέφειας τόσο μικρότερος είναι και ο βαθμός της Ψυχικής Ανθεκτικότητας.

Παρουσιάζεται μια στατιστικά σημαντική θετική μικρή συσχέτιση ($\text{sig}=0.00$, Spearman $\text{Rho}=0,363$) μεταξύ του βαθμού της Συναισθηματικής Σταθερότητας και της κλίμακας Ψυχικής Ανθεκτικότητας (Πίνακας 27). Αυτό δείχνει ότι όσο μεγαλύτερη είναι η Σταθερή συμπεριφορά, τόσο μεγαλύτερος είναι και ο βαθμός της κλίμακας της Ψυχικής Ανθεκτικότητας.

Πίνακας 27. Συσχετίσεις των κλιμάκων των τύπων προσωπικότητας και της ψυχικής ανθεκτικότητας στο συνολικό δείγμα

		P	L	E	N	Ψ. Α	
Spearman's rho	P	Correlation Coefficient	1,000	-,513**	-,106	,229**	,092
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,153	,002	,230
		N	185	180	182	181	170
	L	Correlation Coefficient		1,000	,039	-,088	-,147
		Sig. (2-tailed)		.	,602	,239	,055
		N		186	181	180	172
	E	Correlation Coefficient			1,000	-,513**	-,402**
		Sig. (2-tailed)			.	,000	,000
		N			188	182	172
	N	Correlation Coefficient				1,000	,363**
		Sig. (2-tailed)				.	,000
		N				189	174

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

5.7 Αποτελέσματα Παλινδρόμησης στο συνολικό δείγμα, στους εκπαιδευτικούς Ειδικής και στους εκπαιδευτικούς Γενικής

5.7.1 Παλινδρόμηση δασκάλων ειδικής αγωγής

Προκειμένου να εξεταστεί ποιοι τύποι προσωπικότητας προβλέπουν την ψυχική ανθεκτικότητα, προχωρήσαμε σε απλή γραμμική παλινδρόμηση. Η ανάλυση της απλής γραμμικής παλινδρόμησης έδειξε ότι η Εσωστρέφεια είναι στατιστικά σημαντικός παράγοντας για την εκτίμηση της κλίμακας Ψυχικής Ανθεκτικότητας ($b=-1,193$, $t=-2,678$, $sig=0,009$) εξηγώντας το 15% των διακυμάνσεων του μοντέλου (Πίνακας 28). Το ότι ο συντελεστής β ($b=-1,193$) της παλινδρόμησης είναι αρνητικός μας υποδεικνύει και την αντίστροφη σχέση που παρατηρείται μεταξύ της Ψυχικής Ανθεκτικότητας και της Εσωστρέφειας. Το ότι ο συντελεστής είναι μεγαλύτερος από τη μονάδα μας υποδεικνύει ότι για μια δεδομένη μεταβολή της εσωστρέφειας, η ψυχική ανθεκτικότητα αναμένουμε να παρουσιάσει μεγαλύτερη μεταβολή. Συμπερασματικά για μια αύξηση της Εσωστρέφειας κατά ένα δεδομένο ποσοστό αναμένουμε μια μείωση στην Ψυχική ανθεκτικότητα κατά ένα μεγαλύτερο ποσοστό. Οι υπόλοιπες κλίμακες δεν είναι στατιστικά σημαντικοί παράγοντες για την εκτίμηση της Ψυχικής Ανθεκτικότητας.

Πίνακας 28. Γραμμική παλινδρόμηση τύπων προσωπικότητας με την ψυχική ανθεκτικότητα δασκάλων ειδικής αγωγής

Coefficients ^a					
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	102,576	14,168		7,240	,000
1 P	-1,063	,583	-,267	-1,824	,072
L	-,860	,496	-,236	-1,734	,087
E	-1,193	,446	-,308	-2,678	,009
N	,463	,330	,168	1,403	,165
a. Dependent Variable: CD_RISK					
Model Summary					
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	
1	,388 ^a	,150	,105	12,20883	

a. Predictors: (Constant), N, L, E, P

5.7.2 Παλινδρόμηση δασκάλων γενικής αγωγής

Η ανάλυση της απλής γραμμικής παλινδρόμησης έδειξε ότι η σταθερή συμπεριφορά είναι στατιστικά σημαντικός παράγοντας για την εκτίμηση της κλίμακας Ψυχικής Ανθεκτικότητας ($b=0,880$, $t=2,910$, $sig=0,005$), εξηγώντας το 25,8% των διακυμάνσεων του μοντέλου (Πίνακας 29). Το ότι ο συντελεστής β ($b=0,880$) της παλινδρόμησης είναι θετικός μας υποδεικνύει και την θετική σχέση που παρατηρείται μεταξύ της Ψυχικής Ανθεκτικότητας και της διάστασης N(συναισθηματική σταθερότητα). Το ότι ο συντελεστής είναι μικρότερος από τη μονάδα μας υποδεικνύει ότι για μια δεδομένη μεταβολή του N, η ψυχική ανθεκτικότητα αναμένουμε να παρουσιάσει μικρότερη μεταβολή. Συμπερασματικά για μια αύξηση της Συναισθηματικής Σταθερότητας κατά ένα δεδομένο ποσοστό αναμένουμε μια αύξηση στην Ψυχική ανθεκτικότητα κατά ένα μικρότερο ποσοστό. Οι υπόλοιπες κλίμακες δεν είναι στατιστικά σημαντικοί παράγοντες για την εκτίμηση της Ψυχικής Ανθεκτικότητας.

Πίνακας 29. Γραμμική παλινδρόμηση τύπων προσωπικότητας με την ψυχική ανθεκτικότητα δασκάλων γενικής αγωγής

Coefficients ^a						
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	
	B	Std. Error	Beta			
	(Constant)	72,287	10,350		6,984	,000
1	P	-,189	,332	-,085	-,570	,570
	L	-,146	,431	-,049	-,339	,736
	E	-,475	,352	-,180	-1,351	,181
	N	,880	,302	,385	2,910	,005
a. Dependent Variable: CD_RISK						
Model Summary						
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate		
1	,508 ^a	,258	,220	10,60053		

a. Predictors: (Constant), N, L, E, P

5.7.3 Παλινδρόμηση δασκάλων στο συνολικό δείγμα

Η ανάλυση της απλής γραμμικής παλινδρόμησης έδειξε ότι η Εσωστρέφεια και η Συναισθηματική Σταθερότητα είναι δύο στατιστικά σημαντικοί παράγοντες για την εκτίμηση της κλίμακας Ψυχικής Ανθεκτικότητας ($b=-0,841$, $t=-3.094$, $sig=0,002$ και $b=0,610$, $t=2,803$, $sig=0,006$), εξηγώντας το 18,6% των διακυμάνσεων του μοντέλου (Πίνακας 30). Το ότι ο συντελεστής β της εσωστρέφειας ($b=-0,841$) της παλινδρόμησης είναι αρνητικός μας υποδεικνύει και την αντίστροφη σχέση που παρατηρείται μεταξύ της Ψυχικής Ανθεκτικότητας και της Εσωστρέφειας. Το ότι ο συντελεστής είναι μικρότερος από τη μονάδα μας υποδεικνύει ότι για μια δεδομένη μεταβολή της εσωστρέφειας, η ψυχική ανθεκτικότητα αναμένουμε να παρουσιάσει μικρότερη μεταβολή. Συμπερασματικά για μια αύξηση της Εσωστρέφειας κατά ένα δεδομένο ποσοστό αναμένουμε μια μείωση στην Ψυχική ανθεκτικότητα κατά ένα μικρότερο ποσοστό. Το ότι ο συντελεστής β της Συναισθηματικής Σταθερότητας ($b=0,610$) της παλινδρόμησης είναι θετικός μας υποδεικνύει και την θετική σχέση που παρατηρείται μεταξύ της Ψυχικής Ανθεκτικότητας και της Συναισθηματικής Σταθερότητας. Το ότι ο συντελεστής είναι μικρότερος από τη μονάδα μας υποδεικνύει ότι για μια δεδομένη μεταβολή του (N)(Σταθερότητα), η ψυχική ανθεκτικότητα αναμένουμε να παρουσιάσει μικρότερη μεταβολή. Συμπερασματικά για μια αύξηση της Συναισθηματικής Σταθερότητας κατά ένα δεδομένο ποσοστό αναμένουμε μια αύξηση στην Ψυχική ανθεκτικότητα κατά ένα μικρότερο ποσοστό. Οι υπόλοιπες κλίμακες δεν είναι στατιστικά σημαντικοί παράγοντες για την εκτίμηση της Ψυχικής Ανθεκτικότητας.

Πίνακας 30. Γραμμική παλινδρόμηση τύπων προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας

Coefficients^a					
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	86,592	7,996		10,830	,000
1 P	-,543	,282	-,196	-1,924	,056
L	-,514	,323	-,155	-1,594	,113
E	-,841	,272	-,268	-3,094	,002
N	,610	,217	,243	2,803	,006
a. Dependent Variable: CD_RISK					
Model Summary					
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	
1	,431 ^a	,186	,165	11,40267	

a. Predictors: (Constant), N, L, E, P

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1 Συζήτηση –Συμπεράσματα

Στην παρούσα έρευνα προσπαθήσαμε να αποτυπώσουμε τις τέσσερις διαστάσεις προσωπικότητας των εκπαιδευτικών Ειδικής και Γενικής αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και κατά πόσο επηρεάζει ή σχετίζεται με την ψυχική ανθεκτικότητα ή υπάρχουν διαφορές μεταξύ των δυο κατηγοριών. Από την ανάλυση του ερωτηματολογίου προέκυψαν κάποια στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα και κάποιες στατιστικά σημαντικές διαφορές , κάποιες αρνητικές συσχετίσεις.

Προφίλ προσωπικότητας

Σχετικά με το προφίλ προσωπικότητας που επέδειξαν οι δάσκαλοι ειδικής και γενικής αγωγής βρέθηκε πως οι δάσκαλοι ειδικής είχαν υψηλότερο βαθμό Εσωστρέφειας από τους γενικής, είχαν χαμηλότερο βαθμό Συναισθηματικής Σταθερότητας και διάθεσης να δώσουν ψευδείς απαντήσεις σε σχέση με τους γενικής. Ο Ψυχωτισμός ως διάσταση προσωπικότητας εμφανίστηκε περισσότερο στους δασκάλους ειδικής αγωγής παρουσιάζοντας στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα. Ως διαστάσεις προσωπικότητας η υψηλότερη βαθμολογία βρέθηκε στον Ψυχωτισμό και έπειτα στην Συναισθηματική Σταθερότητα και την Εξωστρέφεια ενώ οι μικρότερες βαθμολογίες υπήρξαν στην Εσωστρέφεια και στο Ψεύδος. Το αποτέλεσμα της έρευνας μας πως οι δάσκαλοι ειδικής παρουσιάζουν υψηλότερο Ψυχωτισμό, που αποτελεί στατιστικά σημαντικό ,αποδεικνύεται και σε μια άλλη έρευνα (Top, Acet, Kalkavan, & Ozturk, 2016) στην οποία βρέθηκε πως οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής εμφάνισαν υψηλότερο Ψυχωτισμό σε σύγκριση με εκείνους που εργάζονται σε γενικά σχολεία, χωρίς ωστόσο να υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές και γενικότερα πως οι δάσκαλοι στα ειδικά σχολεία ήταν πιο επιθετικοί, αντικοινωνικοί και ψυχροί από εκείνους στα γενικά σχολεία. Στην έρευνα η προσωπικότητα που επικράτησε στις δυο κατηγορίες ήταν κυρίως η Εξωστρέφεια και λιγότερο ο Ψυχωτισμός. Στις άλλες έρευνες που ερευνούν την προσωπικότητα βρέθηκε πως η δεκτικότητα σε εμπειρίες, Ευσηνειδησία και η Εξωστρέφεια αποτελούν τις κύριες διαστάσεις προσωπικότητας εκπαιδευτικών ενώ ο Νευρωτισμός εμφανίζεται σε χαμηλό επίπεδο δηλώνοντας την σταθερότητα και την ηρεμία (Lazaridou& Beka,2015). Ακόμη στην έρευνα των

Decker & Rimm-Kaufman (2007) οι εξεταζόμενοι (φοιτητές παιδαγωγικών σχολών) που έλαβαν μέρος στην έρευνα εμφάνισαν κυρίως υψηλότερη Εξωστρέφεια και δεκτικότητα σε εμπειρίες. Επίσης στην έρευνα του Kokkinos (2007) στην οποία έλαβαν μέρος εκπαιδευτικοί γενικής αγωγής, βρέθηκε πως οι εκπαιδευτικοί εμφάνισαν ως διάσταση προσωπικότητας το Νευρωτισμό ο οποίος βρέθηκε σε όλες τις διαστάσεις επαγγελματικής εξουθένωσης, όπως και στην έρευνα των Cano-Garcia, Padilla-Munoz, & Carrasco-Ortiz (2005) όπου συμμετείχαν δάσκαλοι γενικής και ειδικής αγωγής παρουσίασαν υψηλά επίπεδα σε νευρωτισμό και χαμηλά στην εξωστρέφεια. Γενικότερα παρατηρείται πως οι διαστάσεις προσωπικότητας που εμφανίζονται στις περισσότερες έρευνες δεν είναι ίδιες αλλά αλλάζουν ανάλογα με τις συνθήκες και το περιβάλλον στο οποίο ζουν τα άτομα τα οποία συμμετέχουν στις έρευνες. Γενικότερα όσον αφορά το θεωρητικό πλαίσιο και τα ευρήματα της έρευνας μας διαπιστώνεται πως οι εκπαιδευτικοί που παρουσιάζουν υψηλή Συναισθηματική Σταθερότητα, διακατέχονται από ασφάλεια, αυτοπεποίθηση, σταθερή συμπεριφορά ενώ αυτοί που επέδειξαν υψηλή εξωστρέφεια, χαρακτηρίζονται με διάθεση για συναναστροφή, ανάπτυξη νέων σχέσεων, τάση για γνωριμία καινούριων πραγμάτων στη ζωή, είναι κοινωνικός και παρορμητικός. Αντιθέτως οι εκπαιδευτικοί με υψηλό Ψυχωτισμό, χαρακτηρίζονται ως ψυχροί, επιθετικοί και εχθρικοί, εγωκεντρικοί, υπάρχει η τάση να είναι μοναχικοί. Η διάσταση του Ψυχωτισμού που βρέθηκε υψηλότερη στους δασκάλους ειδικής αγωγής, δικαιολογείται από το γεγονός πως οι δάσκαλοι που το επάγγελμα τους σχετίζεται με μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, είναι πιο στρεσογόνο και ψυχοφθόρο, απαιτεί συνεχώς φροντίδα, ευθύνη, προσοχή, σεβασμό και σωστό χειρισμό καταστάσεων σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς γενικής. Αυτό αποδεικνύεται και στην έρευνα των Fontana και Abouserie(1993:266) όπου διαπιστώνεται πως το εργασιακό άγχος σχετίζεται θετικά με την διάσταση προσωπικότητας του Ψυχωτισμού και όποια χαρακτηριστικά εμφανίζονται στη διάσταση αυτή, υπάρχουν λόγω πολύ υψηλών επιπέδων άγχους. Το άγχος αυτό πιθανό να οφείλεται όχι μόνο στο επάγγελμα αλλά και στην περίοδο οικονομικής κρίσης όπου οδηγεί σε οικογενειακά, οικονομικά, κοινωνικά προβλήματα και επηρεάζει όλο ένα και περισσότερο την ψυχολογία των ανθρώπων. Ο Eysenck (1993) στην έρευνα του συσχέτισε την διάσταση του ψυχωτισμού με την δημιουργικότητα. Άτομα με υψηλά επίπεδα Ψυχωτισμού παρουσίασαν υψηλά επίπεδα IQ εξαιτίας της δημιουργικότητας τους ενώ έρευνα σε καλλιτέχνες έδειξαν

πως από τις διαστάσεις προσωπικότητας που εξετάστηκαν, παρουσίασαν υψηλά επίπεδα σε Ψυχωτισμό.

Χαρακτηριστικά του δείγματος και προσωπικότητα

Σχετικά με το φύλο και τις διαστάσεις της προσωπικότητας δεν βρέθηκε πως υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές. Οι άντρες ειδικής και γενικής αγωγής εμφάνισαν παρόμοιες βαθμολογίες με υψηλές βαθμολογίες στο Ψυχωτισμό, Συναισθηματική Σταθερότητα και στην Εξωστρέφεια ενώ οι γυναίκες ειδικής και γενικής αγωγής εμφάνισαν παρόμοια αποτελέσματα και οι δάσκαλοι της ειδικής εμφάνισαν υψηλότερο Ψυχωτισμό συγκριτικά με τους γενικής. Στην έρευνα των Λαζαρίδου και Μπέκα (2015:27-128) επιβεβαιώνεται πως δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε καμία από τις διαστάσεις τις προσωπικότητας με βάση το φύλο αλλά και σε άλλες έρευνες (Shahamiri & Namdari, 2013:706 ; Ζενάκου, 2011:160) τα αποτελέσματα έδειξαν πως δεν υπήρχαν στατιστικά σημαντικές διαφορές με βάση το φύλο. Αντιθέτως στην έρευνα των (Top et al., 2016) τα αποτελέσματα έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ της διάστασης του Ψεύδους και του Ψυχωτισμού όπου οι άνδρες εμφάνισαν στατιστικά χαμηλότερη διάσταση Ψεύδους από τις γυναίκες ενώ οι γυναίκες εμφάνισαν χαμηλότερο Ψυχωτισμό από τους άνδρες. Οι γυναίκες εμφάνισαν σε σύγκριση με τους άνδρες υψηλότερο Νευρωτισμό.

Σχετικά με την ηλικία και την προσωπικότητα δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα στις διαστάσεις του ψυχωτισμού, της εσωστρέφειας και του νευρωτισμού αλλά στην κλίμακα ψεύδος όσον αφορά τους δασκάλους ειδικής αγωγής. Οι δάσκαλοι ειδικής οι οποίοι ήταν ηλικιακά 36-45 έδειξαν μεγαλύτερη βαθμολογία στη διάσταση του Ψεύδους σε σύγκριση με τους υπόλοιπους. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός πως η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα είχε μεγαλύτερη τάση να μην απαντήσει αληθινά στις ερωτήσεις επιχειρώντας να εμφανίσει ένα πιο επιθυμητό προφίλ προσωπικότητας. Αντιθέτως στους δασκάλους γενικής αγωγής βρέθηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα όπου έδειξε πως όσο μεγαλύτεροι ηλικιακά ήταν οι δάσκαλοι τόσο μεγαλύτερη εσωστρέφεια παρουσίασαν συμπεραίνοντας δηλαδή πως οι μικρότερες ηλικιακές ομάδες είναι πιο εξωστρεφείς. Είναι πιθανό οι πιο νέοι να έχουν την τάση να κάνουν καινούριες φιλίες, να γνωρίζουν νέους ανθρώπους, να είναι κοινωνικοί και να έχουν μεγαλύτερη διάθεση δραστηριοποίησης από κάποιους μεγαλύτερης ηλικίας που έχουν οικογένεια και

λιγότερο προσωπικό χρόνο. Γενικότερα η Εσωστρέφεια ή Εξωστρέφεια με το πέρασμα του χρόνου μπορεί να αλλάξει, δηλαδή κάποιος που είναι εσωστρεφής να γίνει εξωστρεφής όσο μεγαλώνει ή το αντίστροφο. Αυτό το αποτέλεσμα δεν επιβεβαιώνεται στην έρευνα των Λαζαρίδου και Μπέκα (2015) όπου βρέθηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα πως όσο μεγαλύτεροι ηλικιακά είναι οι διευθυντές τόσο πιο υψηλή Εξωστρέφεια και Ευσυνειδησία έχουν, ενώ εκείνοι με υψηλότερο Νευρωτισμό ήταν εκείνοι κάτω των 40. Ακόμη στην έρευνα των Top et al. (2016) με δείγμα εκπαιδευτικών, τα αποτελέσματα έδειξαν πως υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των ηλικιακών ομάδων 25-28 και 38-43 όπου παρουσίασαν μεγαλύτερη εξωστρέφεια από τους 44-49 ενώ οι μεγαλύτερης ηλικίας είχαν την τάση να λένε περισσότερα ψέματα από τους μικρότερης ηλικίας. Ακόμη σε άλλες έρευνες βρέθηκε πως οι μεγαλύτεροι ηλικιακά εμφάνισαν χαμηλότερη εξωστρέφεια από τους νεότερους (Donnelan & Lucas, 2008 ; Lucas & Donnelan, 2009).

Σχετικά με την προϋπηρεσία, τα αποτελέσματα έδειξαν τον Ψυχωτισμό ως κύρια διάσταση και στις δυο κατηγορίες εκπαιδευτικών, ενώ οι ειδικής αγωγής με προϋπηρεσία 25 χρόνια και πάνω, εμφάνισαν υψηλότερη εξωστρέφεια σε σχέση με τους υπόλοιπους ενώ οι της γενικής με χρόνια προϋπηρεσίας 1-5, 6-1 εμφάνισαν υψηλότερη Συναισθηματική Σταθερότητα σε σύγκριση με τους υπόλοιπους δηλώνοντας έτσι την σταθερή συμπεριφορά και την αυτοπεποίθηση που διακατέχει τους νεότερους εκπαιδευτικούς. Σχετικά με τους εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής και την προϋπηρεσία βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά. Δηλαδή πως οι εκπαιδευτικοί με τα περισσότερα χρόνια προϋπηρεσίας (20 και πάνω) είχαν την χαμηλότερη διάθεση για ψευδείς απαντήσεις σε σύγκριση με εκείνους που είχαν λιγότερα χρόνια προϋπηρεσίας. Αυτό δικαιολογείται με το γεγονός πως οι έμπειροι εκπαιδευτικοί διαθέτουν ικανότητα, προσόντα και περισσότερη αυτοπεποίθηση από τους λιγότερο έμπειρους ώστε να έχουν διάθεση να απαντήσουν αληθινά και να παρουσιαστούν όπως πραγματικά είναι.

Επίσης και η σχέση εργασίας σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του δείγματος, έδειξε τους αναπληρωτές γενικής να παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικά χαμηλότερο Νευρωτισμό σε σχέση με τους μόνιμους εκπαιδευτικούς και τον Ψυχωτισμό να υπερτερεί και στις δυο κατηγορίες. Αυτό συμβαίνει διότι οι μόνιμοι εκπαιδευτικοί έχουν περισσότερα χρόνια προϋπηρεσίας, νιώθουν έντονο άγχος λόγω της αξιολόγησης που συμβαίνει στα σχολεία και ίσως δεν έχουν την αυτοπεποίθηση που είχαν ως νεότεροι. Άλλωστε όπως αναφέρεται και στην έρευνα των Majeed, Zia-ur-

Rehman, & Rashid (2011) με δείγμα εκπαιδευτικούς και τους λόγους ύπαρξης επαγγελματικού άγχους βρέθηκε πως η επαγγελματική ανασφάλεια των εκπαιδευτικών και η ελλιπής υποστήριξη από τις κυβερνήσεις (Travers & Cooper, 1993) είναι σημαντικοί παράγοντες για την εμφάνιση και ύπαρξη στρες, άρα και νευρωτισμού.

Επίσης σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση δεν βρέθηκε κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά, ωστόσο βρέθηκε η Εξωστρέφεια στους άγαμους γενικής αγωγής σε σύγκριση με τους ειδικής ενώ οι διαζευγμένοι γενικής εμφάνισαν το υψηλότερο ποσοστό Εξωστρέφειας σε σύγκριση με τους ειδικής. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός πως οι διαζευγμένοι είναι πιο κοινωνικοί σε σύγκριση με τους παντρεμένους. Αντιθέτως στην έρευνα των Top et al.(2016) όπου υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά, βρέθηκε πως οι παντρεμένοι ήταν λιγότερο νευρωτικοί από τους διαζευγμένους και άγαμους και πως είχαν μεγαλύτερη τάση να λένε ψέματα ενώ οι χωρισμένοι έδειξαν πιο υψηλό Ψυχωτισμό συγκριτικά με τους έγγαμους και άγαμους. Γενικότερα τα περισσότερα χαρακτηριστικά του δείγματος δεν εμφάνισαν στατιστικά σημαντικές διαφορές.

Στην έρευνα μας διαπιστώθηκε σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του δείγματος και την προσωπικότητα πως οι δάσκαλοι γενικής με χιούμορ, εμφάνισαν στατιστικά σημαντικά χαμηλότερο βαθμό εσωστρέφειας από εκείνους χωρίς χιούμορ, με εκείνους με χιούμορ να είναι πιο εξωστρεφής. Οι περισσότερες έρευνες έχουν εξαχθεί παρόμοια αποτελέσματα και παρουσιάζουν, ότι τα άτομα με αίσθηση του χιούμορ είναι και πιο εξωστρεφή. Αυτό επιβεβαιώνεται και στην έρευνα των Pourghaz, Jenaabadi και Ghaeninejad (2016) η οποία ερεύνησε τους τύπους προσωπικότητας και την αίσθηση του χιούμορ με την βελτίωση της εικόνας των εκπαιδευτικών και βρέθηκε πως η Εξωστρέφεια σχετίζεται θετικά και σημαντικά με το χιούμορ, δηλαδή όσο πιο εξωστρεφής είναι κάποιος τόσο πιο πολύ αίσθηση του χιούμορ έχει. Ακόμη μεγάλος αριθμός ερευνών υποστηρίζει πως η αίσθηση του χιούμορ, σχετίζεται με τους εξωστρεφείς παρά με τους εσωστρεφείς, καθώς εκείνοι έχουν την τάση να γελούν και να απολαμβάνουν το χιούμορ και τα αστεία. Από την άλλη οι εσωστρεφείς είναι πιο σοβαροί και έχουν διαφορετικό είδος χιούμορ όπως έχει υποστηριχτεί και ίσως αυτό να οφείλεται στο ότι μπορεί να έχουν χιούμορ αλλά να είναι εσωστρεφείς καθώς σύμφωνα με έρευνες οι εσωστρεφείς προτιμούν σοβαρά και έξυπνα αστεία σε σχέση με τους εσωστρεφείς που προτιμούν σεξουαλικού περιεχομένου αστεία και γενικότερα πιο απλά αστεία (Ruch ,1998:55-60).

Τέλος, στην έρευνα μας ένα άλλο στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα το οποίο είχε σχέση με τα χαρακτηριστικά του δείγματος και την προσωπικότητα, ήταν πως βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά στην Εξωστρέφεια των δασκάλων γενικής που έχουν στον ελεύθερο τους χρόνο κάποιο χόμπι, οι οποίοι εμφάνισαν υψηλότερη εξωστρέφεια από εκείνους χωρίς χόμπι. Αυτό το αποτέλεσμα εμφανίζεται σε πολλές έρευνες όπου τα άτομα που ενασχολούνται με δραστηριότητες είναι περισσότερο εξωστρεφή από εκείνα που δεν ασκούνται, γνωρίζουν, συναντούν περισσότερο κόσμο και η συναναστροφή με τους άλλους τους κάνει πιο κοινωνικά ενεργούς (Yeung & Hemsley, 1997 ; Courneya & Hellesten, 1998).

Προφίλ ψυχικής ανθεκτικότητας

Από την ανάλυση του ερωτηματολογίου προέκυψε πως οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής παρουσιάζουν χαμηλότερο βαθμό ψυχικής ανθεκτικότητας από τους δασκάλους γενικής αγωγής οι οποίοι παρουσιάζουν υψηλότερο βαθμό ψυχικής ανθεκτικότητας. Αυτό σημαίνει πως οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής που εργάζονται στα ειδικά σχολεία και έχουν να αντιμετωπίσουν πιο δύσκολες καταστάσεις, καθώς η διδασκαλία τους έχει σχέση με παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, επηρεάζονται περισσότερο ψυχικά με αποτέλεσμα να έχουν λίγο μικρότερη ψυχική ανθεκτικότητα από τους εκπαιδευτικούς γενικής αγωγής. Στο αποτέλεσμα αυτό δεν υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά. Αυτό αποδεικνύεται και από την έρευνα της (Botou, Mylonakou-Keke, Kalouri, & Tsergas, 2017) στην οποία συμμετείχαν εκπαιδευτικοί γενικής αγωγής και διάφορες ειδικότητες εκπαιδευτικών και σύμφωνα με αυτή δεν βρέθηκε κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά στην ειδικότητα των εκπαιδευτικών σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα. Επίσης για αρκετούς ειδικούς παιδαγωγούς έχει αποδειχτεί πως η αύξηση των ευθυνών και το μη υποστηρικτικό περιβάλλον έχει γίνει αιτία πολλοί από αυτούς να νιώθουν έντονο άγχος. Το έντονο άγχος αποδυναμώνει την ψυχική ανθεκτικότητα και αποτελεί αιτία πολλοί απ' αυτούς να παραιτούνται από τις θέσεις τους σύμφωνα με την Kaff (2004). Σε μια άλλη έρευνα (Vernold, 2008) βρέθηκε πως οι ειδικοί παιδαγωγοί ήταν πιο ικανοποιημένοι με την διατήρηση θετικών σχέσεων με τους συναδέλφους τους. Αυτό τους βοηθάει όχι μόνο να διατηρήσουν την ψυχική ανθεκτικότητα αλλά και να αναζητούν τρόπους να χτίσουν τις σχέσεις τους. Σύμφωνα με τους Henderson και Milstein (2003) οι εκπαιδευτικοί που παραμένουν στο επάγγελμα θεωρούνται πιο ανθεκτικοί από τους

υπόλοιπους. Η ικανότητα του να είναι κάποιος ανθεκτικός σε διάφορες δυσκολίες και αρνητικές περιπτώσεις, είτε αυτές συνδέονται με προσωπικούς ή επαγγελματικούς παράγοντες, μπορεί να ενισχύεται από το εργασιακό περιβάλλον ή από το μέγεθος της φιλοδοξίας και πίστης που διαθέτει (Benard, 1991). Η δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος δίνει την δυνατότητα στους ειδικούς παιδαγωγούς να μοιραστεί τρόπους διαχείρισης της τάξης, του χρόνου και πολλών άλλων πρακτικών.

Ψυχική ανθεκτικότητα και χαρακτηριστικά του δείγματος

Όσον αφορά την ψυχική ανθεκτικότητα και το φύλο δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές. Αυτό ίσως συμβαίνει γιατί και τα δυο φύλα πλέον έχουν αναλάβει τις ίδιες ευθύνες, τις ίδιες πρωτοβουλίες και μέσα στην σύγχρονη κοινωνία η γυναίκα έχει αναλάβει πολλούς ρόλους και κάποιες φορές ίσως και περισσότερους σε αντίθεση με το παρελθόν. Ωστόσο και στις δύο κατηγορίες δασκάλων οι άντρες είχαν υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα από τις γυναίκες. Στην έρευνα του Wagnild (2016:52) σε γενικό πληθυσμό βρέθηκε η βαθμολογία της ανθεκτικότητας ανάμεσα στα δυο φύλα δεν ήταν στατιστικά σημαντική. Από την άλλη στην έρευνα των Λαζαρίδου και Μπέκα (2015:19) βρέθηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα σε σχέση με το φύλο, με τους άνδρες να εμφανίζουν υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα σε όλους τους τομείς. Ακόμη στην έρευνα για την ψυχική ανθεκτικότητα έπειτα από μια τραυματική εμπειρία των Bonanno, Galea, Bucciareli και Vlahov (2007:673-688) βρέθηκε πως οι γυναίκες εμφάνισαν μικρότερη βαθμολογία σε σχέση με τους άντρες. Στα αποτελέσματα αυτά παίζει ρόλο και το δείγμα της έρευνας, το περιβάλλον το οποίο ζουν και τις συνθήκες που βιώνουν.

Σχετικά με την ηλικία ούτε αυτή παρουσίασε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα. Και οι δάσκαλοι ειδικής και γενικής αγωγής παρουσίασαν παρόμοια αποτελέσματα. Ωστόσο παρατηρήθηκε πως οι δάσκαλοι ειδικής που ήταν σε μεγαλύτερη ηλικία 36-45 και 56 και πάνω παρουσίασαν την μεγαλύτερη ψυχική ανθεκτικότητα, ενώ οι δάσκαλοι γενικής αγωγής με την υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα ήταν αυτοί 46 έως 55. Γενικότερα παρατηρείται πως οι δάσκαλοι μεγαλύτερης ηλικίας, εμφάνισαν μεγαλύτερη ανθεκτικότητα από εκείνους που ήταν μικρότεροι σε ηλικία. Αυτό διαπιστώνεται και σε άλλες έρευνες όπως του Wagnild (2016) όπου βρέθηκε πως η ανθεκτικότητα αυξάνεται με την ηλικία, δηλαδή όσο μεγαλύτερος ηλικιακά είναι κάποιος τόσο μεγαλύτερη είναι η ψυχική ανθεκτικότητά του. Ακόμη άλλες έρευνες (Gu & Day, 2007) και Rutter (1990:190-200) επιβεβαιώνουν πως οι μεγαλύτεροι και

πιο έμπειροι δάσκαλοι λόγω της εμπειρίας τους και της αυτοαποτελεσματικότητας, της θετικής στάσης για το επάγγελμα τους έχουν αυξημένη την ψυχική ανθεκτικότητα. Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω το να μπορεί διαχειρίζεται καταστάσεις μέσα στην τάξη και βρίσκει λύσεις τον κάνει να έχει περισσότερα θετικά συναισθήματα για το επάγγελμα του ανεξαρτήτως δυσκολιών. Ακόμη οι Gu & Day (2013) αναφέρουν πως οι δάσκαλοι μέσης ηλικίας είναι πιο πιθανό να διατηρήσουν το αίσθημα της ανθεκτικότητας σε σύγκριση με τους πιο έμπειρους δασκάλους επειδή η ανθεκτικότητα μειώνεται εξαιτίας των συνεχόμενων εκπαιδευτικών κυβερνητικών αλλαγών, της γραφειοκρατίας και του φόρτου εργασίας. Ότι ισχύει με την ηλικία ισχύει και με την προϋπηρεσία καθώς οι μεγαλύτεροι είναι κι αυτοί με τα περισσότερα χρόνια εργασίας.

Ακόμη αναφορικά με την σχέση εργασίας οι μόνιμοι εκπαιδευτικοί εμφάνισαν την υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα και στις δυο κατηγορίες χωρίς να υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση. Αυτό δικαιολογείται από την επαγγελματική ανασφάλεια από την οποία διακρίνονται οι αναπληρωτές δάσκαλοι. Έτσι οι θετικές σκέψεις και τα θετικά συναισθήματα απομακρύνουν τους εκπαιδευτικούς από αγχογόνες καταστάσεις και τους κάνουν πιο ανθεκτικούς και υγιείς.

Ακόμη αναφορικά με το μηνιαίο εισόδημα και την ψυχική ανθεκτικότητα βρέθηκε πως οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής με μηνιαίο εισόδημα 1300 και άνω εμφανίζουν πολύ υψηλότερα επίπεδα ψυχικής ανθεκτικότητας σε σύγκριση με εκείνους που αμείβονται λιγότερο. Συγκεκριμένα βρέθηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα του μηνιαίου εισοδήματος με την ψυχική ανθεκτικότητα. Αυτό σημαίνει πως το ύψος του εισοδήματος παίζει σημαντικό ρόλο στη ψυχική ανθεκτικότητα που αναπτύσσει το άτομο. Αυτό επιβεβαιώνεται και στην έρευνα των Day, Stobart, Sammons, Kington, Gu, Smees (2006) όπου επιβεβαιώνει πως χαμηλά εισοδήματα επιφέρουν δυσκολίες στην καθημερινή ζωή και η ανταπόκριση στις υποχρεώσεις γίνεται ανέφικτη, έχοντας ως αποτέλεσμα χαμηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα. Είναι λογικό άλλωστε πως άτομα με μεγαλύτερο εισόδημα να έχουν την άνεση και ευχέρεια να αντιμετωπίσουν πιο εύκολα κάποιο γεγονός και να ζουν την ζωή τους με περισσότερη ευκολία και λιγότερο άγχος καθιστώντας τους με αυτό τον τρόπο και πιο ανθεκτικούς.

Όσον αφορά το κοινωνικό οικονομικό περιβάλλον του μαθητή και τον αριθμό τέκνων, την ύπαρξη ατόμου με αναπηρία βρέθηκε πως δεν υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά. Ωστόσο ούτε η οικογενειακή κατάσταση έδειξε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα αν και οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής οι οποίοι ήταν έγγαμοι

εμφάνισαν υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα ενώ οι της γενικής οι οποίοι ήταν διαζευγμένοι εμφάνισαν υψηλότερη ανθεκτικότητα. Αυτή η διαφορά οφείλεται στο γεγονός πως τα ζευγάρια τα οποία έχουν αρμονικές σχέσεις μεταξύ τους, δεν αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα και εργασιακά, ζουν με λιγότερο άγχος και άρα υψηλότερη ανθεκτικότητα. Από την άλλη η οικονομική κρίση, η κατάθλιψη και η συναισθηματική πίεση, η αρνητική συμπεριφορά οδηγεί τα ζευγάρια στο διαζύγιο με αποτέλεσμα να ζουν πιο ευτυχισμένα και να αναπτύσσουν την ανθεκτικότητα εκτός γάμου (Conger, Rueter, & Elder, 1999: 53-57). Όσον αφορά το χιούμορ και την ψυχική ανθεκτικότητα δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα, βρέθηκε όμως πως οι δάσκαλοι ειδικής με χιούμορ είχαν μικρότερη ανθεκτικότητα από τους γενικής με χιούμορ. Οι της ειδικής χωρίς αίσθηση του χιούμορ έδειξαν την υψηλότερη ανθεκτικότητα γεγονός που οφείλεται στο πολύ μικρό αριθμό απαντήσεων και δεν μπορεί να θεωρηθεί ως βασικό συμπέρασμα. Αποδεδειγμένα το χιούμορ αντικατοπτρίζει την ψυχική ανθεκτικότητα (Rutter, 1985: 598-611). Πολλές έρευνες δείχνουν πως η αίσθηση του χιούμορ μπορεί να βοηθήσει το άτομο από οποιαδήποτε μορφή άγχους, να το κάνει πιο ανθεκτικό και να μάθει να ελέγχει τα αρνητικά συναισθήματα. Άτομα που οι γονείς τους είχαν υψηλή αίσθηση του χιούμορ, βελτιώθηκαν ως ενήλικες και απομακρύνθηκαν από το άγχος της καθημερινότητας (McGhee, 1996). Επίσης σε άλλη έρευνα η αίσθηση του χιούμορ έχει αποδειχτεί πως επιδρά στην καλή ψυχολογική κατάσταση του ατόμου, οδηγεί στην ανθεκτικότητα και στην ψυχική υγεία, γι' αυτό πρέπει να βρίσκονται τρόποι ενίσχυσης του χιούμορ στη καθημερινή ζωή ώστε να υπάρξουν σημαντικά οφέλη (Cann & Collette, 2014: 473-476).

Σχετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα και το χόμπι βρέθηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα στο συνολικό δείγμα των εκπαιδευτικών. Συγκεκριμένα οι εκπαιδευτικοί που στον ελεύθερο τους χρόνο τους είχαν κάποιο χόμπι εμφάνισαν υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα από εκείνους που δεν είχαν. Τα χόμπι και οι δραστηριότητες αποτελούν μια μέθοδο να ανακουφιστεί κάποιος από το άγχος, να κάνει κάτι το οποίο του προκαλεί ευχαρίστηση, του προσφέρει υγεία και ευεξία. Είναι η διασκέδαση κάθε ατόμου και η ψυχοθεραπεία. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία το να αναλαμβάνεις νέους ρόλους και ευθύνες, το να γνωρίζεις νέα άτομα και να αναπτύσσεις υποστηρικτικές σχέσεις, το να μάθεις να παλεύεις για την αδικία και να συναντάς τις βασικές ανάγκες, είναι τα οφέλη που συναντά κανείς από την απασχόληση με διάφορες δραστηριότητες (Grunstein and Nutbeam 2007, Hart and

Heaver 2013 ;Ungar 2009). Όλα αυτά τα θετικά έχουν ως συνέπεια την προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας. Έτσι λοιπόν είναι πολύ σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να απασχολούνται στον ελεύθερο τους χρόνο με διάφορες δραστηριότητες καθώς τους αναζωογονεί και συνεπώς επιφέρει σημαντικά αποτελέσματα στην διαδικασία της διδασκαλίας.

Συσχετίσεις προσωπικότητας

Σχετικά με τις συσχετίσεις προσωπικότητας και τους δασκάλους ειδικής αγωγής βρέθηκε μια στατιστικά αρνητική μικρή συσχέτιση μεταξύ του βαθμού του Ψυχωτισμού και της διάθεσης του εξεταζόμενου να δώσει ψευδείς απαντήσεις που σημαίνει πως οι δάσκαλοι ειδικής όσο μεγαλύτερο βαθμό στη διάσταση του Ψυχωτισμού εμφάνιζαν, τόσο μικρότερη διάθεση δώσουν ψευδείς απαντήσεις είχαν. Ακόμη παρουσιάστηκε μια σημαντική θετική μηδενική συσχέτιση μεταξύ του βαθμού του Ψυχωτισμού και Συναισθηματικής Σταθερότητας που σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός του Ψυχωτισμού τόσο μεγαλύτερη είναι η διάσταση της σταθερότητας. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός πως άτομα τα οποία χαρακτηρίζονται από αντικοινωνική ή επιθετική συμπεριφορά και ψυχωτική συμπεριφορά, συνήθως βιώνουν αφενός και συναισθηματική σταθερότητα και αφετέρου και νευρωτισμό. Τέλος παρουσιάστηκε μια στατιστικά σημαντική αρνητική μικρή συσχέτιση μεταξύ του βαθμού της Εσωστρέφειας και της Συναισθηματικής Σταθερότητας που σημαίνει ότι όσο πιο εσωστρεφείς είναι οι δάσκαλοι ειδικής τόσο πιο νευρωτικοί είναι. Όσον αφορά τους δασκάλους γενικής βρέθηκε μια στατιστικά σημαντική αρνητική μέτρια συσχέτιση μεταξύ του βαθμού του Ψυχωτισμού και της διάθεσης του εξεταζόμενου να δώσει ψευδείς απαντήσεις. Που σημαίνει ότι όσο πιο ψυχωτικοί ήταν οι δάσκαλοι τόσο χαμηλότερη διάθεση να δώσουν ψευδείς απαντήσεις είχαν. Γενικότερα όμως, σύμφωνα με τον Eysenck (1975) η διάσταση του ψεύδους σχετίζεται με την Εξωστρέφεια και τον Ψυχωτισμό και άτομα τα οποία έχουν υψηλή βαθμολογία στη συγκεκριμένη διάσταση έχουν χαμηλότερη βαθμολογία στις διαστάσεις της Εξωστρέφειας και του Νευρωτισμού. Αυτό δικαιολογείται από την τάση των ατόμων να δείχνουν λιγότερο ψυχωτικοί και εξωστρεφείς από ότι είναι στην πραγματικότητα. Επίσης παρουσιάστηκε μια στατιστικά σημαντική αρνητική δυνατή συσχέτιση μεταξύ του βαθμού της Εσωστρέφειας και της Συναισθηματικής Σταθερότητας που δηλώνει πως όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός της Εσωστρέφειας τόσο χαμηλότερος είναι η Σταθερότητα.

Στην έρευνα μας, επίσης, σχετικά με το συνολικό δείγμα εκπαιδευτικών και την προσωπικότητα βρέθηκε μια στατιστικά σημαντική αρνητική μέτρια συσχέτιση μεταξύ του βαθμού του Ψυχωτισμού και της διάστασης του Ψεύδους. Αυτή η αρνητική μέτρια συσχέτιση μεταξύ των δυο διαστάσεων σημαίνει πως όσο πιο υψηλή είναι η διάσταση της προσωπικότητας τόσο πιο μικρή είναι η διάσταση του Ψεύδους. Δηλαδή οι εκπαιδευτικοί που παρουσίασαν υψηλά την διάσταση του Ψυχωτισμού, είχαν μικρότερη τάση να δώσουν ψευδείς απαντήσεις. Ακόμη βρέθηκε πως υπάρχει μια στατιστικά σημαντική θετική μικρή συσχέτιση μεταξύ του βαθμού του Ψυχωτισμού και του βαθμού της Συναισθηματικής Σταθερότητας, δηλαδή πως οι εκπαιδευτικοί με όσο υψηλότερα επίπεδα σε Ψυχωτισμό εμφάνιζαν, τόσο μεγαλύτερη ήταν η Σταθερότητα τους. Ακόμη βρέθηκε μια στατιστικά σημαντική αρνητική μέτρια συσχέτιση μεταξύ του βαθμού Εσωστρέφειας και της Συναισθηματικής Σταθερότητας που σημαίνει πως η εξωστρέφεια και η σταθερότητα συνδέονται μεταξύ τους. Ο Νευρωτισμός είναι μια διάσταση η οποία εμφανίζεται κυρίως στα άτομα με διαταραχές άγχους ενώ άτομα με χαμηλό νευρωτισμό είναι λιγότερο πιθανό να εμφανίσουν ασταθή συμπεριφορά και άγχος κατά τη διάρκεια της ζωής τους (Kendler, Gardner & Prescott, 2003). Από την άλλη η Εξωστρέφεια είναι μια διάσταση στην οποία επικρατεί σύγχυση. Έρευνες δείχνουν αφενός, πως άτομα με χαμηλή εξωστρέφεια είναι εκείνα με αγχώδεις συμπεριφορές ή πιθανότητα εμφάνισης κατάθλιψης λόγω της μοναξιάς που βιώνουν και επομένως νευρωτικά (Krueger, Caspi, Moffitt, Silva & McGee, 1996) και αφετέρου υπάρχουν έρευνες που δεν επιβεβαιώνουν αυτά τα ευρήματα (Gershuny & Sher, 1998). Σε έρευνες που έχουν γίνει ο Eysenck (1982:25) αναφέρει πως όλοι οι άνθρωποι παρουσιάζουν Νευρωτισμό και Εξωστρέφεια. Ακόμη έρευνες που έγιναν σε ασθενείς, παρουσίασαν υψηλό Νευρωτισμό και χαμηλή Εξωστρέφεια ενώ σε άτομα με αντικοινωνική συμπεριφορά παρουσίασαν τόσο υψηλό Νευρωτισμό, όσο και Εξωστρέφεια και Ψυχωτισμό. Στην έρευνα των Top, Acet, Kalkavan, & Ozturk (2016) βρέθηκε πως όσο υψηλότερη εξωστρέφεια είχαν οι εξεταζόμενοι τόσο λιγότερη βαθμολογία στη διάσταση του Ψυχωτισμού εμφάνισαν, ενώ σε άλλες έρευνες βρέθηκε πως ο Ψυχωτισμός έχει μεγαλύτερη συσχέτιση με το Νευρωτισμό και γενικότερα διαταραχές που σχετίζονται με άγχος, διπολική διαταραχή και ψυχικά προβλήματα (Jeronimus, Kotov, Riese & Ormel, 2016; Ormel, Jeronimus, Kotov, Riese, Bos & Hankin, 2013). Επίσης σύμφωνα με τον Eysenck (1982) τα άτομα τα οποία παρουσιάζουν υψηλό Νευρωτισμό και υψηλή εσωστρέφεια, έχουν την ικανότητα να μαθαίνουν να

αποφεύγουν καταστάσεις που τους προκαλούν πανικό, μαθαίνουν συγκεκριμένη συμπεριφορά προκειμένου να διατηρήσουν την ψυχραιμία τους ενώ οι νευρωτικοί – εξωστρεφείς είναι καλοί στο να αγνοούν πράγματα που τους κυριεύουν, ενεργοποιούν μηχανισμούς άμυνας και ξεχνούν οτιδήποτε οδυνηρό. Ακόμη στην έρευνα των Kenneth & Kennedy(2014) στην συσχέτιση μεταξύ της Εξωστρέφειας και του Νευρωτισμού δεν βρέθηκε κάποιο στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα μεταξύ των δυο διαστάσεων της προσωπικότητας, παρά μόνο της διάστασης της Εξωστρέφειας με άλλες διαστάσεις.

Συσχέτιση προσωπικότητας –ψυχικής ανθεκτικότητας

Από τον έλεγχο των συσχετίσεων μεταξύ των διαστάσεων της προσωπικότητας και της ψυχικής ανθεκτικότητας βρέθηκαν κάποιες συσχετίσεις. Συγκεκριμένα, στους δασκάλους ειδικής, βρέθηκε μια στατιστικά σημαντική αρνητική μικρή συσχέτιση μεταξύ του βαθμού της Εσωστρέφειας και της Ψυχικής Ανθεκτικότητας που δείχνει πως οι δάσκαλοι ειδικής που έχουν μεγαλύτερο το βαθμό της Εσωστρέφειας, εμφανίζουν χαμηλότερη Ψυχική Ανθεκτικότητα. Επίσης και οι δάσκαλοι γενικής παρουσίασαν μια στατιστικά σημαντική αρνητική μέτρια συσχέτιση μεταξύ του βαθμού της Εσωστρέφειας και της ψυχικής ανθεκτικότητας. Ενώ παρουσίασαν και μια στατιστικά σημαντική θετική μέτρια συσχέτιση μεταξύ του βαθμού της Σταθερότητας και της Ψυχικής Ανθεκτικότητας δηλώνοντας πως όσο μεγαλύτερη είναι η διάσταση της Σταθερότητας τόσο μεγαλύτερη είναι η Ψυχική Ανθεκτικότητα.

Πιο συγκεκριμένα αναφορικά με το συνολικό δείγμα, βρέθηκε μια στατιστικά σημαντική θετική μικρή συσχέτιση μεταξύ του βαθμού της Συναισθηματικής Σταθερότητας και της κλίμακας της Ψυχικής Ανθεκτικότητας, στατιστικά σημαντική αρνητική μέτρια συσχέτιση μεταξύ του βαθμού της Εσωστρέφειας και του βαθμού της Ψυχικής Ανθεκτικότητας και πως η Εσωστρέφεια και η Συναισθηματική σταθερότητα είναι δυο στατιστικά σημαντικοί παράγοντες για την εκτίμηση της γραμμικής παλινδρόμησης της κλίμακας Ψυχικής Ανθεκτικότητας. Μεταξύ των εκπαιδευτικών βρέθηκε πως όσο πιο σταθεροί ήταν οι εκπαιδευτικοί τόσο υψηλότερη ήταν η Ψυχική Ανθεκτικότητα τους. Αυτό σημαίνει πως οι εκπαιδευτικοί παρά τις δυσκολίες που βιώνουν καθημερινά και την καθημερινή αστάθεια, καταφέρνουν να διατηρήσουν την σταθερότητα και την ψυχική ανθεκτικότητα. Στην έρευνα των Campbell, Cohan & Stein (2006) υποστηρίζεται πως η ψυχική ανθεκτικότητα

λειτουργεί υποστηρικτικά και δρα θετικά απέναντι στο άγχος ώστε τα άτομα τα οποία είναι αγχωτικά να έχουν πολύ υψηλή Ψυχική Ανθεκτικότητα. Ωστόσο στη βιβλιογραφία αυτό το εύρημα δεν επιβεβαιώνεται καθώς οι περισσότερες έρευνες όπως στην έρευνα των Kling, Ryff, Love & Essex (2003) όπου ερευνήσε χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και πως επιδρούν, βρέθηκε πως ο Νευρωτισμός σχετίζεται αρνητικά με την ψυχική ανθεκτικότητα και πως άτομα τα οποία παρουσιάζονται ως νευρωτικά είναι πιο επιρρεπής σε δύσκολες συναισθηματικές καταστάσεις εξαιτίας της χαμηλής ανθεκτικότητας.. Το αποτέλεσμα της έρευνας αυτής επιβεβαιώνεται και στην έρευνα των Mansouri, Mousavi-Nasab & Shamsodini Lori (2015:107-108) στην οποία τα αποτελέσματα έδειξαν πως ο Νευρωτισμός έχει αρνητική συσχέτιση με την ψυχική ανθεκτικότητα. Ακόμη έδειξε πως η Εξωστρέφεια έχει θετική συσχέτιση με την ανθεκτικότητα δηλαδή πως οι εξωστρεφείς είναι περισσότερο ανθεκτικοί από τους εσωστρεφείς. Η ανθεκτικότητα λοιπόν παρατηρείται πως παίζει σημαντικό ρόλο στη σχέση της με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας. Ακόμη άλλες έρευνες έδειξαν ότι υπάρχει θετική σχέση ανάμεσα στην ανθεκτικότητα και την εξωστρέφεια και παρατηρείται πως κοινωνικά άτομα εμφανίζουν υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα, αρνητική σχέση ανάμεσα στο Νευρωτισμό και την ψυχική ανθεκτικότητα (Annalakshmi, 2007) και θετική σχέση μεταξύ της ψυχικής ανθεκτικότητας και της συναισθηματικής σταθερότητας (Lounsbury, 2004). Επίσης στην έρευνα των Λαζαρίδου και Μπέκα (2015:19-20) στις συσχετίσεις μεταξύ προσωπικότητας και ψυχικής ανθεκτικότητας, διαπιστώθηκε πως όσο πιο εξωστρεφείς ήταν οι διευθυντές τόσο μεγαλύτερη αισιοδοξία και όραμα για το μέλλον και την ζωή είχαν ενώ διαπιστώθηκε ενώ διαπιστώθηκε και μια αρνητική συσχέτιση πως όσο πιο προσηνείς ήταν, τόσο λιγότερο βασίζονται στις αξίες και στη δύναμη τους για να πετύχουν το στόχο τους. Επίσης οι εξωστρεφείς στις έρευνες δείχνουν μια πιο θετική εικόνα γεμάτη ενθουσιασμό ενώ οι άνθρωποι με πιο αρνητική διάθεση ,αντιμετωπίζουν τις δύσκολες καταστάσεις πιο δυσάρεστα, γι' αυτό άτομα με πολύ υψηλή ανθεκτικότητα, προσαρμόζονται, βελτιώνονται και έχουν την δύναμη να συνεχίσουν παρά τις δυσκολίες (Diehl Hay, 2010). Ακόμη στην έρευνα του Annalakshmi (2007) βρέθηκε μια αρνητική συσχέτιση μεταξύ του Ψυχωτισμού και της Ψυχικής Ανθεκτικότητας, αποτέλεσμα που δεν βρέθηκε στην δική μας έρευνα. Τα άτομα τα οποία χαρακτηρίζονται ως ψυχωτικά είναι συναισθηματικά ασταθή και ανίκανα να δράσουν σε στρεσογόνες και δυσάρεστες καταστάσεις και έτσι οφείλεται και η χαμηλή Ψυχική ανθεκτικότητα. Γενικότερα στις περισσότερες έρευνες που

έχουν γίνει και αφορούν διαστάσεις προσωπικότητας και την ψυχική ανθεκτικότητα, ο Νευρωτισμός και η Εξωστρέφεια έχουν δείξει την αρνητική και θετική σχέση αντίστοιχα.

Συμπερασματικά διακρίνεται πως οι δάσκαλοι ειδικής και γενικής αγωγής σχετικά με την προσωπικότητα παρουσιάζουν τις ίδιες διαστάσεις, εκτός από την διάσταση του Ψυχοτισμού στην οποία βρέθηκε στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα με τους δασκάλους ειδικής να την παρουσιάζουν σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό. Ακόμη πρέπει να αναφερθεί, πως οι εκπαιδευτικοί των δυο κατηγοριών που είχαν αίσθηση του χιούμορ παρουσίασαν στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα, με εκείνους που έχουν να παρουσιάζουν υψηλότερη Εξωστρέφεια σε σχέση με εκείνους που δεν έχουν. Επιπροσθέτως, άλλο ένα στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα ήταν πως οι εκπαιδευτικοί που στον ελεύθερο τους χρόνο είχαν κάποια δραστηριότητα, εμφάνισαν χαμηλότερη διάθεση να δώσουν ψευδείς απαντήσεις σε σχέση με εκείνους που δεν είχαν κάποια δραστηριότητα. Ακόμη, στην έρευνα μας βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές όπως πως οι δάσκαλοι γενικής που ήταν μεγαλύτερης ηλικίας εμφάνισαν υψηλότερο βαθμό Εσωστρέφειας σε σχέση με τους νεότερους δασκάλους, ενώ εκείνοι που είχαν ενασχόληση με δραστηριότητες και είχαν αίσθηση του χιούμορ παρουσίασαν υψηλότερο βαθμό Εξωστρέφειας. Επίσης οι δάσκαλοι ειδικής και γενικής αγωγής εμφάνισαν υψηλό βαθμό Συναισθηματικής Σταθερότητας διακρίνοντας έτσι μια σταθερή συμπεριφορά, ενώ στη διάσταση του Ψεύδους και της Εσωστρέφειας παρουσίασαν τις χαμηλότερες βαθμολογίες συνολικά. Επίσης οι εκπαιδευτικοί των δυο κατηγοριών που στον ελεύθερο τους χρόνο είχαν χόμπι, εκτός από εξωστρεφείς, παρουσίασαν στατιστικά σημαντικό υψηλότερο βαθμό από εκείνους που δεν είχαν χόμπι. Η έρευνα μας, ακόμη, παρουσίασε και τη σχέση της προσωπικότητας με την ψυχική ανθεκτικότητα, όπου βρέθηκε μια στατιστικά σημαντική θετική μικρή συσχέτιση μεταξύ του βαθμού της Συναισθηματικής Σταθερότητας και της κλίμακας ψυχικής ανθεκτικότητας (στο συνολικό δείγμα) που σημαίνει πως όσο μεγαλύτερο βαθμό παρουσιάζει η διάσταση της Σταθερότητας τόσο αυξάνεται η ψυχική ανθεκτικότητα, ενώ οι δάσκαλοι ειδικής παρουσίασαν μια στατιστικά σημαντική θετική μέτρια συσχέτιση μεταξύ του βαθμού της Σταθερότητας και της Ψυχικής Ανθεκτικότητας. Η Εσωστρέφεια και η Συναισθηματική Σταθερότητα είναι δύο στατιστικά σημαντικοί παράγοντες για την εκτίμηση της γραμμικής παλινδρόμησης της κλίμακας ψυχικής ανθεκτικότητας. Επίσης υπήρξαν και σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των τεσσάρων διαστάσεων της προσωπικότητας

και πιο συγκεκριμένα μεταξύ της διάστασης του Ψυχωτισμού και του Ψεύδους, μεταξύ του Ψυχωτισμού και της Εσωστρέφειας, μεταξύ της Εσωστρέφειας και της Σταθερότητας , μεταξύ του Ψυχωτισμού και Σταθερότητας.

6.2 Περιορισμοί της έρευνας

Τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας περιορίζονται από την ύπαρξη κάποιων μεθοδολογικών αδυναμιών. Ένας περιορισμός της έρευνας είναι ότι στην έρευνα συμμετείχαν μόνο εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Σε μια μελλοντική έρευνα προτείνεται να συμμετέχουν και εκπαιδευτικοί Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης από περισσότερους Νομούς και έτσι να γίνει μια σύγκριση μεταξύ των δυο βαθμίδων, έτσι λοιπόν να υπάρχει ευρύτερο και αντιπροσωπευτικό δείγμα ώστε να δούμε αν θα υπάρξουν διαφορετικά αποτελέσματα.

Επίσης η έρευνα περιορίστηκε στην μελέτη της προσωπικότητας και της ψυχικής ανθεκτικότητας. Σε μια μελλοντική έρευνα προτείνεται να εξεταστεί και ένας άλλος παράγοντας όπως για παράδειγμα το άγχος ερευνώντας κατά πόσο επηρεάζει την προσωπικότητα και την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών.

Επίσης η έρευνα αφορά και απευθύνεται μόνο σε εκπαιδευτικούς. Σε μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να εξεταστεί και ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα μαθητών και γονέων, εξετάζοντας και την δική τους προσωπικότητα και την ψυχική ανθεκτικότητά τους.

Ακόμη, και τα δυο ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν ήταν αυταναφορικά, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο κοινωνικά αρεστών απαντήσεων και ψευδών απαντήσεων, με συνέπεια να μην μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα. Μελλοντικά θα μπορούσαν να υπάρξουν εκπαιδευτικά προγράμματα ή εκπαιδευτικές παρεμβάσεις στο χώρο του σχολείου που να αφορούν την ανάπτυξη της ψυχικής ανθεκτικότητας των εκπαιδευτικών αλλά και των μαθητών σε ένα ενιαίο πλαίσιο που θα συνδράμει στην προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας ολόκληρου του σχολικού οργανισμού.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Δημητριάδου, Ε. Σταλίκας, Α. & Κουδιγκέλη, Φ. (2011). Βίωση θετικών συναισθημάτων, παιχνίδι και Ψυχική ανθεκτικότητα. Στο Ματσόπουλος, Α. (επιμ.), *Από την ευαλωτότητα στην ψυχική ανθεκτικότητα: Εφαρμογές στο σχολικό πλαίσιο και στην οικογένεια* (σσ.84-88). Τομ.Α. Αθήνα: Παπαζήση.
- Ζενάκου, Ε.(2011). *Τρόποι μάθησης και προσωπικότητα: διερεύνηση της μεταξύ τους σχέσης*(σσ. 160-170). Διδακτορική διατριβή. Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.
- Henderson, N , & Milstein M. M., (2008). *Σχολεία που προάγουν την ψυχική ανθεκτικότητα. Πώς μπορεί να γίνει πραγματικότητα για τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς* (σσ. 25-29,36-37,67-80). Επιστημονική επιμέλεια: Χ. Χατζηχρήστου. Μετάφραση : Β. Βασσαρά. Αθήνα : Τυπωθήτω.
- Καραμαύρου, Σ. (2014). *Σχέση ηθικής ανάπτυξης με χαρακτηριστικά προσωπικότητας μαθητών/μαθητριών στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής: Συγκριτική μελέτη σε αστικά, ημιαστικά και περιφερειακά σχολεία Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευση* (σ. 18).(Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή).ΑΠΘ.
- Κοσσυβάκη, Φ.(1997). *Κριτική επικοινωνιακή διδασκαλία*. Αθήνα: Gutenberg
- Κουλάκογλου, Κ.(1997). *Διαγνωστική εκτίμηση της προσωπικότητας :Κλασικές μέθοδοι-Νέα ρεύματα* (σσ. 20- 25). Αθήνα : Παπαζήση.
- Κουτουβίδης, Ν., Μηνογιάννη, Α., & Βάρσου, Σμ. (2004). *Η συμβολή της θεωρίας της προσωπικότητας στην κατανόηση της εγκληματικής συμπεριφοράς*. Retrieved from: <http://www.encephalos.gr/full/41-2-04g.htm>
- Κωνσταντίνου, Χ. (2000). *Η αξιολόγηση της Επίδοσης του Μαθητή ως Παιδαγωγική Λογική και Σχολική Πρακτική*(σσ. 46-47).Αθήνα: Gutenberg.
- Κωνσταντίνου, Χ. (2015). *Το καλό σχολείο, ο ικανός εκπαιδευτικός και η κατάλληλη αγωγή ως παιδαγωγική θεωρία και πράξη: Μια προσέγγιση βασισμένη σε θεωρητικά και ερευνητικά δεδομένα* (σσ. 60-66,125-132). Αθήνα: Gutenberg.
- Λέβτιν, Κ. (1988). *Η διαμόρφωση της προσωπικότητας, ψυχολογία της δραστηριότητας* (σσ.123-126). Αθήνα : Σύγχρονη Εποχή-Ελληνικά Γράμματα.
- Ματσόπουλος, Α. (2011). *Από την ευαλωτότητα στην ψυχική ανθεκτικότητα: Εφαρμογές στο σχολικό πλαίσιο και στην οικογένεια* (σσ.56-57). Τόμος Α. Αθήνα: Παπαζήση.

- Παπαπέτρου, Σ. (1998) *Οι ψυχολογικές επιπτώσεις του πολέμου στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των εφήβων της Κύπρου του 74 και η μέχρι σήμερα πορεία της ψυχοσυναισθηματικής τους ανάπτυξης* (σσ.171-190). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ).
- Παππάς, Α.Ε.(1995). *Σύγχρονη θεωρία και πράξη της παιδείας*. Αθήνα: Δελφοί.
- Πούλη, Β. & Τριανταφύλλου, Ε. (2015). *Αυτόματη αναγνώριση προσωπικότητας και πολιτικών πεποιθήσεων χρηστών του Facebook* (σ. 12). Εθνικό και Καποδιστριακό & Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Πυργιωτάκης, Ε. Ι.(2009). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη* (σσ.228-230). Εκδ. 13^η .Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Σερδάρης, Π. (2002). *Η ψυχολογία της προσωπικότητας* (σσ. 34,266-270,317). Θεσσαλονίκη : University Studio Press.
- Συγκολλίτου, Ε. & Γωνίδα, Ε. (2005). *Αντιλήψεις για χαρακτηριστικά του ψυχολογικού κλίματος της τάξης. Η σχέση τους με την επίδοση και την από-αποτελεσματικότητα* , σελ. 177-200. Επιστημονική Επετηρίδα της ΨΕΒΕ, Τόμος 3 .Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Χαλικόπουλος, Γ. Α. (2017). *Άγχος και ψυχική ανθεκτικότητα στους εκπαιδευτικούς* (Μεταπτυχιακή Εργασία) (σσ.25-30). Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Ιατρική Σχολή, Αθήνα.

Ξενογλώσση βιβλιογραφία

- Allport, G.W. (1937). *Personality: A psychological interpretation*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Annalakshmi, N. (2007). Resilience in relation to Extraversion-Introversion, Psychoticism, and Neuroticism. *Indian Journal of Psychometry & Education*, 38, 51-55.
- Benard, B. (1991). *Fostering resiliency in kids: protective factors in the family , school, and community*. San Francisco: WestED Regional Educational Laboratory.
- Bonanno, G. A., Galea , S., Bucciarelli, A. & Vlahov, D. (2007). What predicts psychological resilience after disaster? The role of demographics, resources and life stress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75(5), 671-682.
- Botou, A., Mylonakou-Keke, I., Kalouri, O., & Tsergas, N. (2017). Primary School Teachers' Resilience during the Economic Crisis in Greece. *Psychology*, 08(01), 131–159. <http://doi.org/10.4236/psych.2017.81009>
- Brunetti, G. (2006). Resilience under fire: Perspectives on the work of experienced, inner city high school teachers in the United States. *Teaching and Teacher Education*, 22, 812–825.
- Campbell, S. L., Cohan, S. L. & Stein, B. M. (2006). Relationship of resilience to personality, coping, and psychiatric symptoms in young adults. *Behavior Research and Therapy*, 2006, 44(4), 585-599.
- Cann, A., & Collette, C. (2014). Sense of humor, stable affect, and psychological well-being. *Europe's Journal of Psychology*, 10(3), 464–479. <http://doi.org/10.5964/ejop.v10i3.746>.
- Cano-Garcia, F. J., Padilla-Muñoz, E. M., & Carrasco-Ortiz, M. A. (2005). Personality and contextual variables in teacher burnout. *Personality and Individual Differences*, 38(4), 929–940.
- Cattell, R. (1950). *Personality: A system Theoretical and Factual Study*. New York :McGraw & Hill.

- Cervone, D. & Pervin, L. A. (2008). *Personality Theory and Research*. John Wiley & Sons, Inc. Μπρούζος, Α. (επιμ.).(2013). *Θεωρίες προσωπικότητας : Έρευνα και εφαρμογές* (σσ .43-44, 137, 229-236,329-343). Αθήνα : Gutenberg.
- Castro, A. J., Kelly, J., & Shih, M. (2010). Resilience strategies for new teachers in highneeds areas. *Teaching and Teacher Education*, 26, 622–629.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (1997) .*Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*(σσ. 136-137, μτφρσ. Σταύρος Κυρανάκης , Χρυσούλα Μητσοπούλου , Παναγιώτα Μπιθαρά, Ματίνα Μαυράκη, Μάνια Φιλοπούλου) . Αθήνα : Μεταίχμιο.
- Conger, R. D., Rueter, M. A., & Elder, G. H. (1999). Couple resilience to economic pressure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(1), 54–71.
- Costa, P.T. Jr., & McCrae, R. R. (1992). *NEO-PI-R:Professional Manual*. Odessa, FL : Psychological Assessment Resources.
- Courneya, K.S., Hellsten, L.M. (1998). Personality correlates of exercise behavior, motives, barriers and preferences: An application of the five-factor model. *Personality and Individual Differences*, 24, 625-633.
- Day, C. W., Stobart, G., Sammons, P., Kington, A., Gu, Q., Smees, R. et al. (2006). *Variations in Teachers Work, Lives and Effectiveness . Final Report for the VITAE Project*, DfES.
- Day, C., & Gu, Q. (2010). *The new lives of teachers*. Abingdon: Routledge.
- Decker, L. E., & Rimm-Kaufman, S. E. (2007). Personality Characteristics and Teacher Beliefs among Pre-Service Teachers. *Teacher Education Quarterly*, 35(2), 45–64. Retrieved from http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=EJ817310&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=EJ817310.
- Denny, S., Clark , T. C., Fleming T. & Wall , M.(2004). Emotional resilience : Risk and protective factors for depression among alternative education students in New Zealand. *American Journal of Orthopsychiatry*, 74, 137-149.
- Diehl, M. & Hay E. (2010). Risk and resilience factors in coping with daily stress in adulthood: the role of age, self-concept incoherence, and personal control. *Dev Psychol*, 46(5): 1132-46.

- Doll, B., Zucker, S. & Brehm, K. (2009). *Σχολικές τάξεις που προάγουν την ψυχική ανθεκτικότητα : Πώς να δημιουργήσουμε ένα ευνοϊκό περιβάλλον για μάθηση*. Επιστημονική επιμέλεια: Χ. Χατζηχρήστου. Μετάφραση : Ε. Θεοχαράκη. Αθήνα : Τυπωθήτω.
- Donnellan, M.B., Lucas, R.E. (2008). Age differences in the Big Five across the life span: Evidence from two national samples. *Psychology and Aging*, 23, 558-566.
- Eysenck, H. J. (1975) *Manual of the Eysenck Personality Questionnaire*. Educational and Industrial Testing Service. San Diego, California.
- Eysenck, H. J. (1982). *Personality genetics and behavior*. New York: Praeger.
- Eysenck, H. J. (1993). Creativity and personality: Suggestions for a theory. *Psychological Inquiry*, 4, 147-178.
- Feldman, R. S. (2011). Development Across the life span. Στο Η. Γ Μπεζεβέγκης (επιμ.) ,*Εξελικτική Ψυχολογία, Δια βίου ανάπτυξη*(σσ.45-46). Αθήνα: Gutenberg .
- Fontana, D., & Abouserie, R. (1993). Stress Levels, Gender and Personality-Factors in Teachers. *British Journal of Educational Psychology*, 63, 261–270.
- Fredrickson, B. L. (1998). What good are positive emotions? Review of general Psychology:Special Issue: *New direction in research on emotion*, 2,300-319.
- Fredrickson, B. L. & Branigan, C. (2001). Positive Emotion. In T. J. Mayne & G. A. Bonnano (Eds.), *Emotion: Current issues and future developments* (pp. 123-155). New York: Guilford Press.
- Freitas, A.L.& Downey, G.(1998). Resilience: A dynamic protective. *International Journal of behavioral Development* ,22,263-285.
- Freud, S. (2008). The Ego and the Super-Ego. *Self and Subjectivity*. <http://doi.org/10.1002/9780470774847.ch15>.
- Funder, D. C.. (2004). *The Personality puzzle*, 3rd Edition. (p.5). New York: W. W. Norton.
- Gershuny, B., Sher, K.(1998). The relation between personality and anxiety: Findings from a 3-year prospective study. *Journal of Abnormal Psychology*, 107,252–262.
- Goldstein, S.& Brooks, R.(2006). Why study resilience? In Goldstein S.& Brooks, R.(Eds.) *Handbook of resilience of children*.(pp.3 -15). New York : Springer.
- Grunstein, R. & Nutbeam, D. (2007) .The impact of participation in the Rock Eisteddfod Challenge on adolescent resiliency and health behaviours. *Health Education*, 107(3), 261-275.

- Gu, Q. (2014). The role of relational resilience in teachers' career-long commitment and effectiveness. *Teachers and Teaching*, 20(5), 502–529. <http://doi.org/10.1080/13540602.2014.937961>.
- Gu, Q., & Day, C. (2007). Teacher' s Resiliense :A necessary Condition for Effectiveness. *Teaching and Teacher Educations*, 23, 1302-1316. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2006.06.006>.
- Gu, Q. & Day, C. (2013). Challenges to Teacher Resiliene: Conditions Count. *British Educational Research Journal*,39, 22-44.
- Hart A, Blincow D, Thomas, H. (2007) *Resilient therapy: working with children and families*. Hove: Routledge.
- Henderson, N. & Milstein, M. (1996). *Resiliency in Schools*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press Inc.
- Henderson, N., & Milstein, M. M. (2008). *Σχολεία που προάγουν την ψυχική ανθεκτικότητα. Πώς μπορεί να γίνει πραγματικότητα για τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς* (σσ. 25-29,36-37,67-80). Επιστημονική επιμέλεια: Χ. Χατζηχρήστου. Μετάφραση : Β. Βασσαρά. Αθήνα : Τυπωθήτω.
- Higgins, G. O. (1994). *Resilient adults-Overcoming a cruel past*. San Francisco :Jossey-Bass.
- Hilgard, E. (1977) *Divided consciousness:Multiple controls in human though and action*.New York, NY:Wiley.
- Hubert, R. (1972). *Γενική Παιδαγωγική*,(μτφρ. Κ. Κίτσος) , Εκδ. 4^η ,σσ. 774. Αθήνα: Κένταυρος.
- Jeronimus, B.F., Ormel, J., Aleman, A., Penninx, B.W.J.H., Riese, H. (2013). "Negative and positive life events are associated with small but lasting change in neuroticism". *Psychological Medicine*, 43 (11): 2403–2415.
- Jeronimus, B.F., Kotov, R., Riese, H., Ormel, J. (2016). "Neuroticism's prospective association with mental disorders halves after adjustment for baseline symptoms and psychiatric history, but the adjusted association hardly decays with time: a meta-analysis on 59 longitudinal/prospective studies with 443 313 participants". *Psychological Medicine*,46 (14), 2883–2906.
- John, O.P.& Srivastava, S. (1999). The Big Five: History , measurement, and development. In L.A. Pervin & O.P. John (Eds0, *Handbook of personality: Theory and research* (pp.102-138). New York :Guilford.

- Kaff, M.S. (2004). Multitasking is multitaxing: Why special educators are leaving the field. *Preventing School Failure*, 48(2), 10-17.
- Kendler, K., Gardner, C., Prescott, C. (2003) Personality and the experience of environmental adversity. *Psychological Medicine*, 33:1193–1202.
- Kenneth, K., & Kennedy, R. (2014). *Correlates of Personality and Self - Esteem among Youth*, 19(2), 22–26.
- Kling, K. C., Ryff, C. D., Love, G., & Essex, M. (2003). Exploring the influence of personality on depressive symptoms and self-esteem across a significant life transition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 922–932.
- Kokkinos, M. C. (2007). Job stressors, personality and burnout in primary school teachers. *British Journal of Educational Psychology*, 77, 229-243.
- Krovetz, M. (1999). *Fostering resiliency : Expecting all students to use their minds and hearts well*. Orwin Press: Thousand Oaks, CA.
- Krueger, R., Caspi, A., Moffitt, T., Silva, P., McGee, R. (1996) Personality traits are differentially linked to mental disorders: A multitrait-multidiagnosis study of an adolescent birth cohort. *Journal of Abnormal Psychology*, 105, 299–312.
- Lazaridou, A., & Beka, A. (2015). Personality and resilience characteristics of Greek primary school principals. *Educational Management Administration & Leadership*, 43(5), 1–20. <http://doi.org/10.1177/1741143214535746>.
- Lapsley, D. K., & Stey, P. C. (2011). *Id, Ego, and Superego*. Daniel K. Lapsley and Paul C. Stey, 1–9.
- Larsen, R. J., & Buss, D. M. (2005). Personality psychology: *Domains of knowledge about human nature*, 2nd Edition (p.4). New York: McGraw Hill.
- Leontiev, A.N. (1983b). *Izbranie psichologicheskie proizdedenia*. Moscow: Pedagogika, (Vol.2), 196-219.
- Lounsbury, J.W. (2004). An Investigation of Personality Traits in Relation to Intention to Withdraw From College. *Journal of College Student Development*, 45, 517-534.
- Lucas, R.E., Donnellan, M.B. (2009). Age differences in personality: Evidence from a nationally representative Australian sample. *Developmental Psychology*, 45, 1353-1363.
- Luthar, S. S. & Cicchetti, D. (2000). The construct of resilience: Implications for interventions and social policies. *Development and Psychopathology*, 12, 857-885.

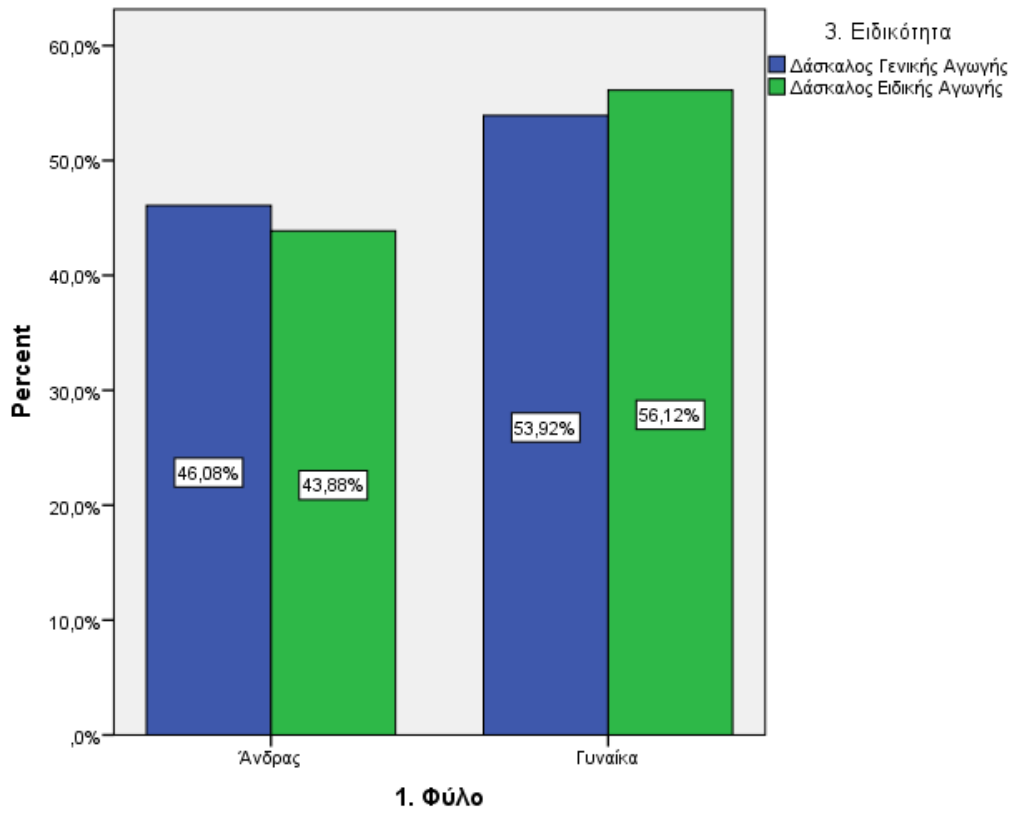
- Luthar, S. S. (2006). Resilience in development: A synthesis of research across five decades. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds) *Development and psychopathology: Risk, disorder and adaptation* (2nd ed., pp 739-795) New York: Wiley.
- Luthar, S.S., Doernberg, C. H. & Zigler, E. (1993). Resilience is not a unidimensional construct : Insights from a prospective study of inner-city adolescents. *Development and psychopathology*, 5, 703-717.
- Majeed, S. S., Zia-ur-Rehman, M. & Rashid, M. (2011). Leading Stress Factor among School Teachers (An empirical Study of Pakistani school teachers). *World Review of Business Research*, 1 (3), 179-191.
- Mansfield, C.F., Beltman, S., Price, A. & McConney, A. (2012). Don't sweat the small stuff: Understanding teacher resilience at the chalkface. *Teaching and Teacher Education*, 28(3), 357-367.
- Mansouri, Z., Mousavi-Nasab, H., & Shamsodini Lori, L. (2015). A study of the mediating role of resilience in personality characteristics and attitudes toward delinquency. *Journal of Fundamentals of Mental Health*, 17(2), 103–110.
Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=117066638&lang=es&site=ehost-live>.
- Masten, A. S. (2011). Resilience in children threatened by extreme adversity: Frameworks for research, practice, and translational synergy. *Development and Psychopathology*, 23, 493–506.
- Masten, A. S. (2000). Children who overcome adversity to successful adaptation despite risk and adversity. In M. Wang & E. Gordon (Eds.), *Risk and resilience in inner city America : Challenges and prospects* (pp.3-25). Hillsdale, NJ : Erlbaum.
- Masten, A. S. (1994). Resilience in individual development : Successful adaptation despite risk and adversity. In M.C. Wang & E.W. Gordon, (Eds). *Educational Resilience in inner-city America*, 3-25, Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- McAdams, D. P. (2006). *The Person: A new introduction to personality psychology* (p.2). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- McAdams, D. P. and Pals, J. L. 2006. A new Big Five: fundamental principles for an integrative science of personality. *American Psychologist*, 61: 204–217.
- Meilli, R. (1975). The structure of personality. In J. Nuttin, & R. Faisse. *Experimental psychology, its scope and method*, Vol. 5. New York : Basic Books.

- McGhee P.E. (1996). *Health, Healing and the Amuse System: Humor as Survival Training*, Kendall-Hunt.
- OECD. (2005). *Teachers matter: Attracting, developing and retaining effective teachers*. Paris: Author.
- OECD. (2012a). *Preparing teachers and developing school leaders for the 21st century*. Paris: Author.
- Padrón, Y. N., Waxman, H. C., & Huang, S. L. (1999). Classroom behavior and learning environment differences between resilient and non resilient elementary school students. *Journal of Education for Student Placed At Risk*, 4 (1), 63-81.
- Patterson, L. J. & Kelleher, P. (2005). Resilient school leaders: *Strategies for turning adversity into achievement*. Retrieved January 10, 2012, from [http://www.google.gr/books?hl=el&lr=&id=HxZvNgiUrVEC&oi=fnd&pg=PR5&dq=Paterson,+J.,+%26+Kelleher,+P.+\(2005\).+Resilient+school+leaders:+Strategies+for+turning+adversity+into+achievement.&ots=Dg15tbmzbt&sig=oRn_8pV6-PX47g1NB0MfyzviTsc&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](http://www.google.gr/books?hl=el&lr=&id=HxZvNgiUrVEC&oi=fnd&pg=PR5&dq=Paterson,+J.,+%26+Kelleher,+P.+(2005).+Resilient+school+leaders:+Strategies+for+turning+adversity+into+achievement.&ots=Dg15tbmzbt&sig=oRn_8pV6-PX47g1NB0MfyzviTsc&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false).
- Pervin, L. A., Cervone, D., & John, O. P. (2005). *Personality: Theory and Research*, 9th Edition (p.14). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Pervin & John (2001). *Θεωρίες Προσωπικότητας, Έρευνα και Εφαρμογές*. Αθήνα: Δαρδανός.
- Pervin. L.A. (2001). Epilogue: Constancy and change in personality theory and research. In L.A , Pervin& O.P John (eds), *Handbook of personality: theory and research*(pp.689-704).New York: Guilford.
- Pourghaz ,A., Jenaabadi, H. & Ghaeninejad, Z.(2016). Personality types and sense of humor and their association with teachers' performance improvement. *New Educational Review* , 46(4) ,247-259.
- Reef, M., J.(1987). Cumulative change at entry to adolescence .In Gunnar & W. A. Collins (Eds.) *Development during the transition to adolescence : Minnesota symposia on child psychology* (Vol.21 ,pp. 123-150). Hillsdale , NJ: Lawrence Erlbaum.
- Rogers, C. R. (1951). *Client-centered therapy: Its current practice, implications and theory*. Boston: Houghton Mifflin.
- Ruch, W.(1998). The sense of humor: *Explorations of a personality characteristic*(pp.55-60). Mouton de Gruyter Berlin' New York.

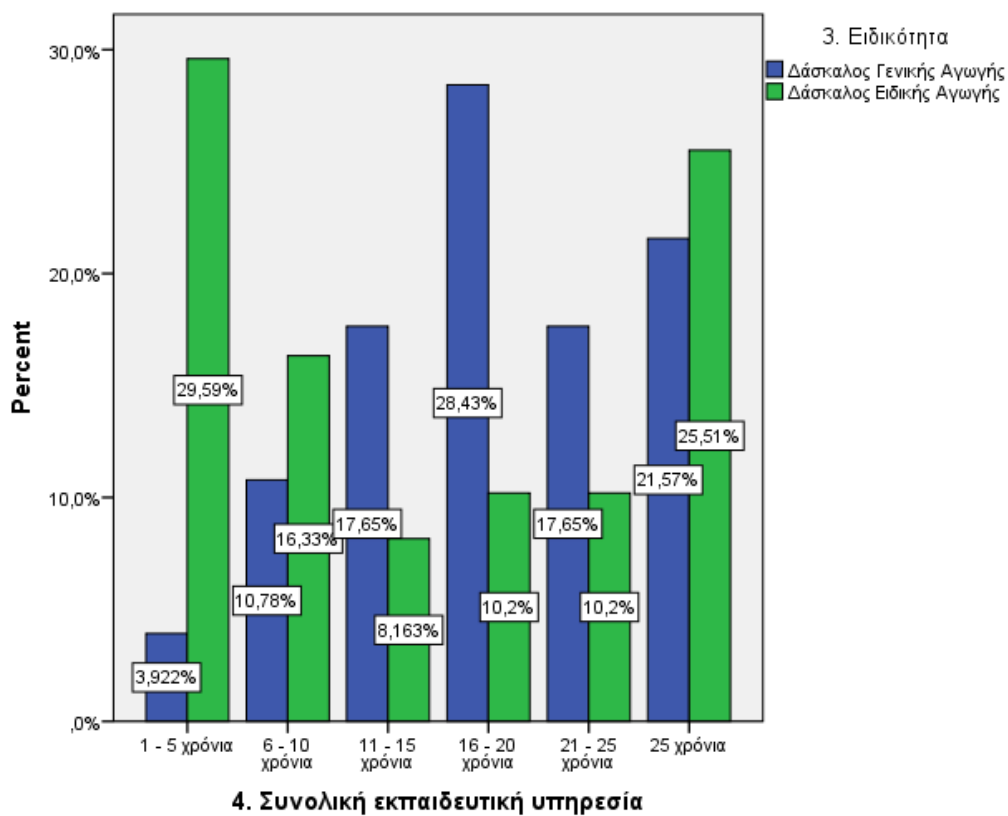
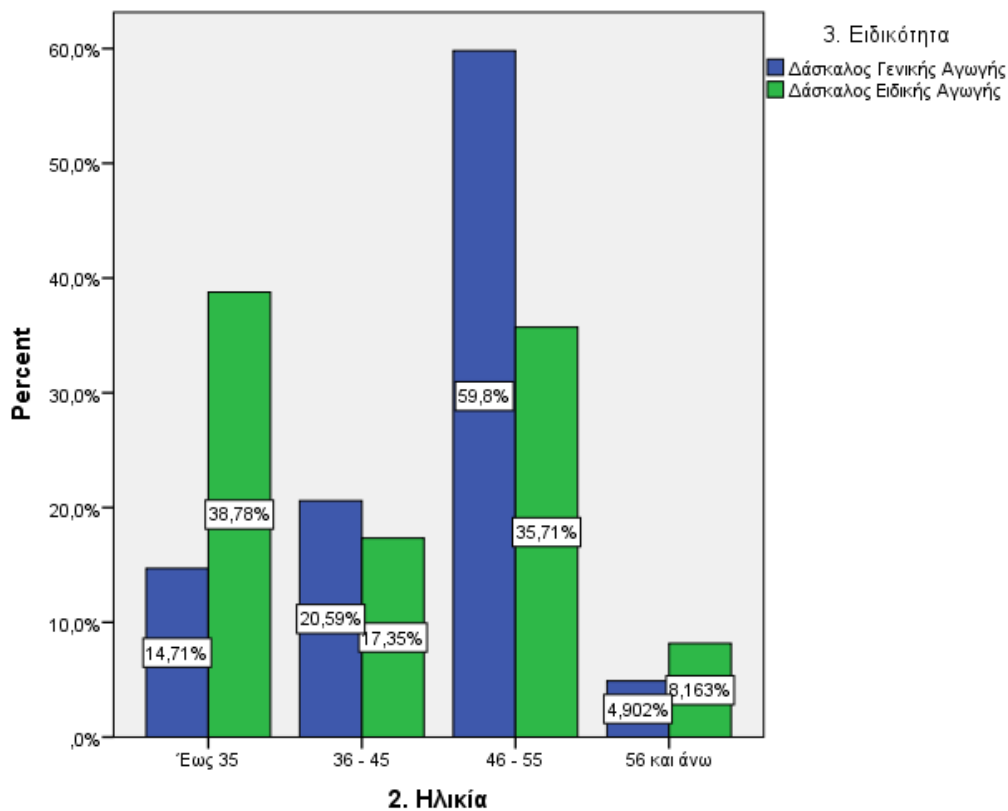
- Rutter, M. (1990). Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms. In J. Rolf, A. S. Masten, D. Cicchetti, K. H. Nuechterlein, & S. Weintraub (Eds.), *Risk and Protective Factors in the Development of Psychopathology* (pp. 181 -214). New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511752872.013>.
- Rutter, M.(1985). Resilience in the Face of Adversity-Protective factors and Resistance to Psychiatric Disorder. *British Journal Of Psychiatry*,147, 598-611. <https://doi.org/10.1192/bjp.147.6.598>.
- Shahamiri, T., & Namdari, R. (2013). The Study of the Relation between Teacher Personality Type and Job Satisfaction (A Case study of School Teachers in Bushehr Province). *J. Basic. Appl. Sci. Res*, 3(1), 704–708.
- Stalikas, A. & Fitopoulos, L. (1998). The Translation and Standardization of the MBTI into the Greek language. *Journal of Psychological Type*, 46, 13-21.
- Travers, J.C. & Cooper, C.J. (1993). Mental health, job satisfaction and occupational stress among U.K. teachers. *Work & Stress*,7(3), 203-219.
- Top, E., Acet, M., Kalkavan, A., & Ozturk, D. (2016). Investigation Personality Traits of Teachers who Work in Mainstream Schools and in Schools for Children with Learning Difficulties / Disabilities According to some Variables. *International J. Soc. Sci. & Education* , 6(2), 117–124.
- Ungar, M. (2009). A sample research proposal for a mixed-methods investigation of resilience: the pathways to resilience project. In: M Ungar, L Liebenberg,(eds). *Researching resilience*. Toronto: University of Toronto Press. 271-296.
- Vernold, E. L. (2008). Special education teacher resiliency: What keeps teachers in the field? *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences*, 69(5-A), 1632. Retrieved from <https://login.ezproxy.net.ucf.edu/login?auth=shibb{&}url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true{&}db=psyh{&}AN=2008-99210-232{&}site=eds-live{&}scope=site>.
- Wagnild, G. M., & Young, H. M. (1993). *Development and Psychometric Evaluation of the Resilience Scale*. *Journal of Nursing Measurement*, 1, 165-178.
- Wagnild, G. M. (2016). *The Resilience Scale User ' s Guide*. Worden, MT: Resilience Center.

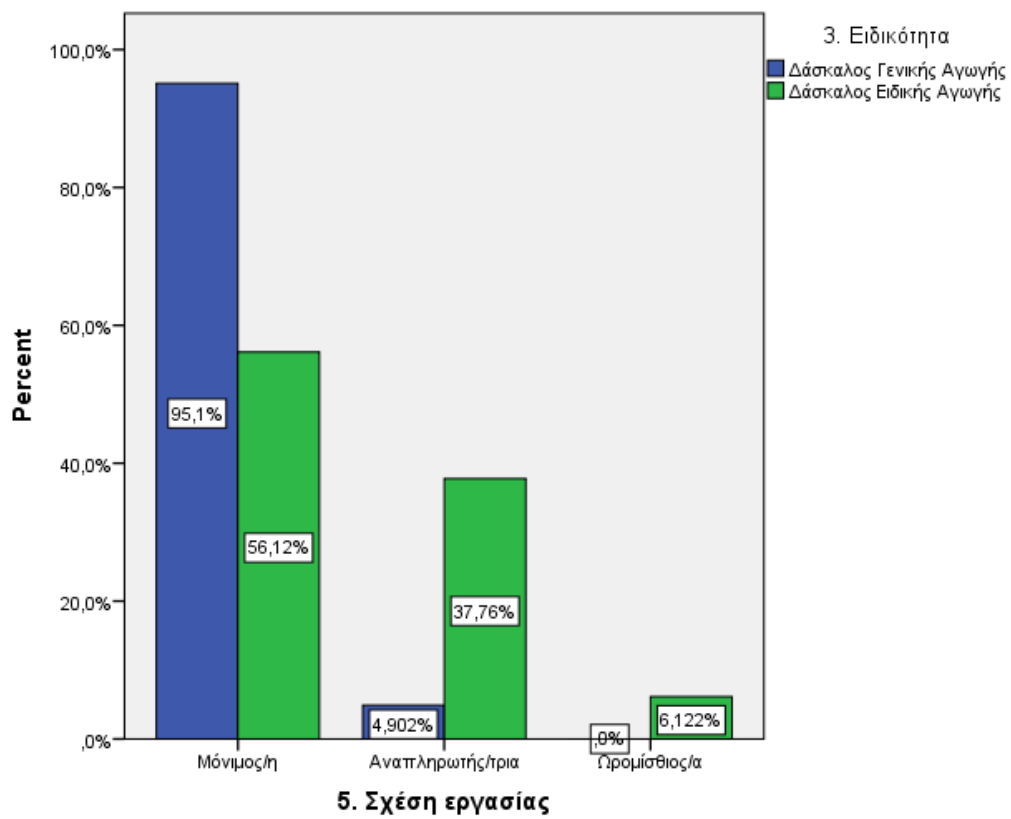
- Watson, D. & Clark, L.A. (1997). Extraversion and its positive emotional core. In R. Hogan, J. Johnson, & S. Briggs (Eds.) *Handbook of personality psychology* (pp. 681-710). San Diego, CA : Academic Press.
- Wolin, S. J. & Wolin, S. (1993). The resilience self: *How survivors of troubled families rise above adversity* (p.5). New York: Villard.
- Yeung, R.R., Hemsley, D.R. (1997). Personality, exercise, and psychological well-being: Static relationships in the community. *Personality and Individual Differences*, 22, 47-53.

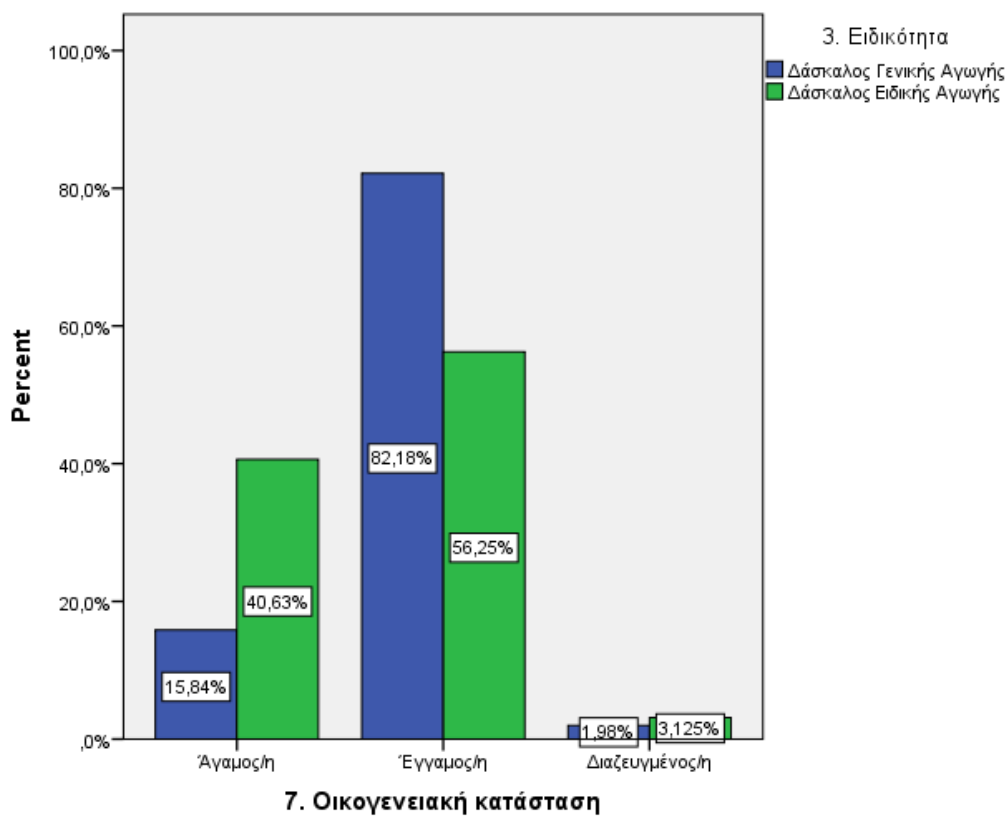
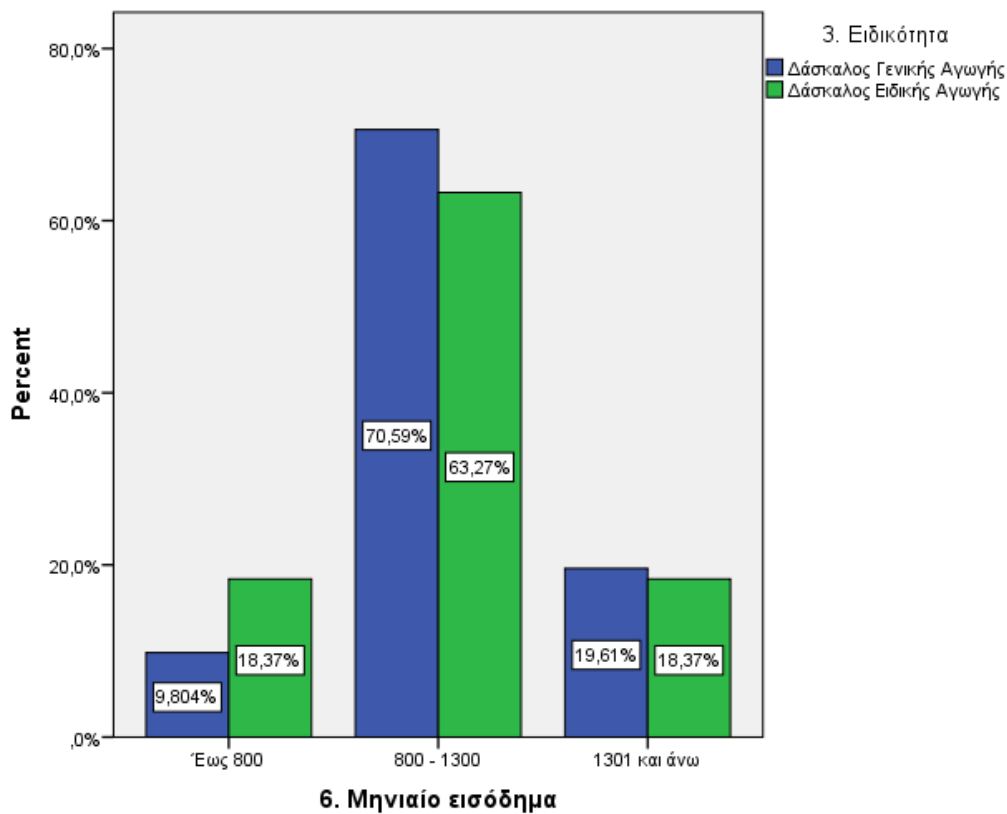
Παράρτημα 1 Διαγράμματα

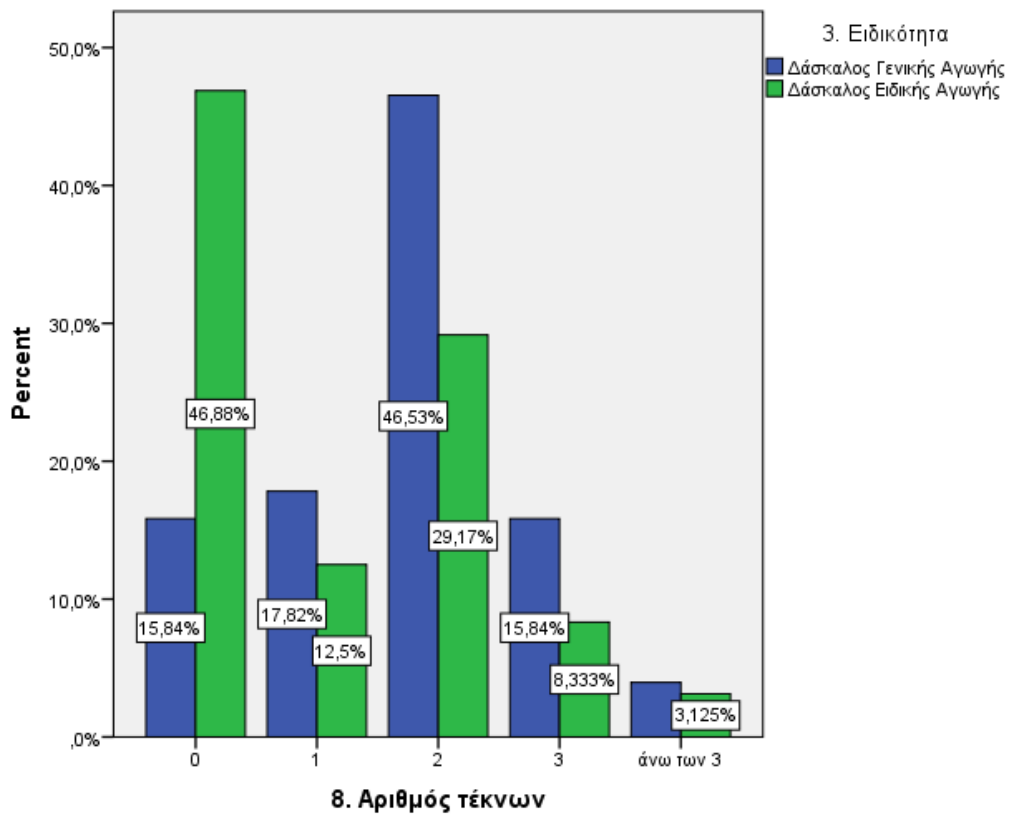

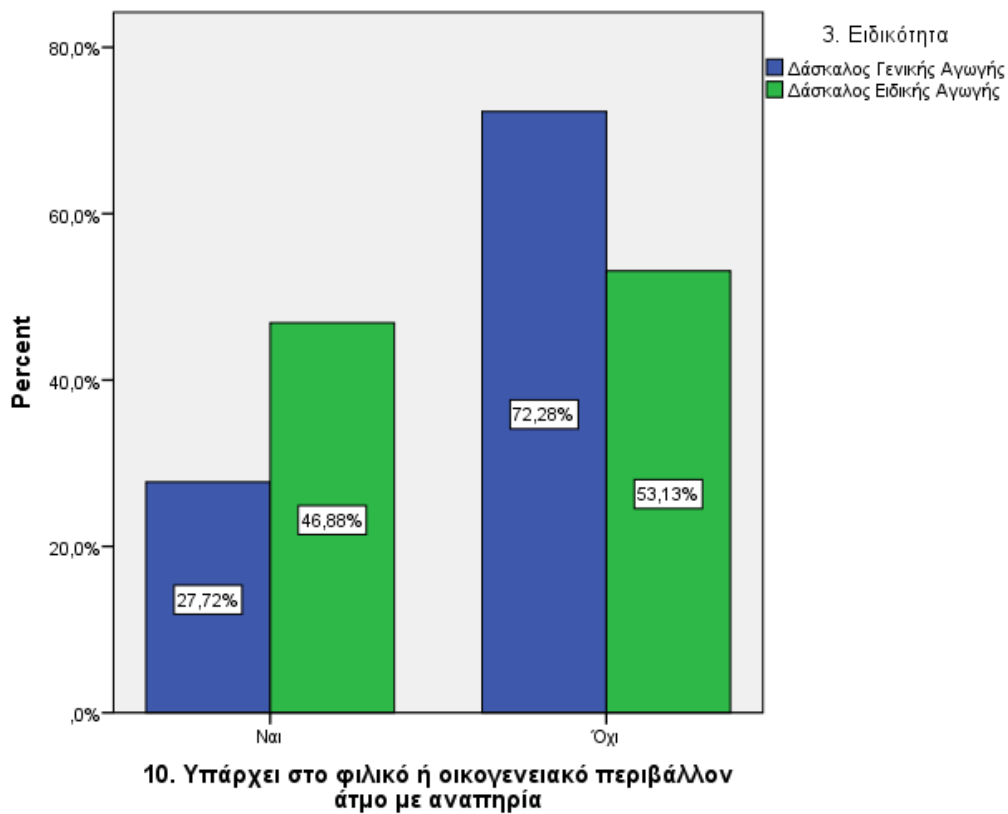
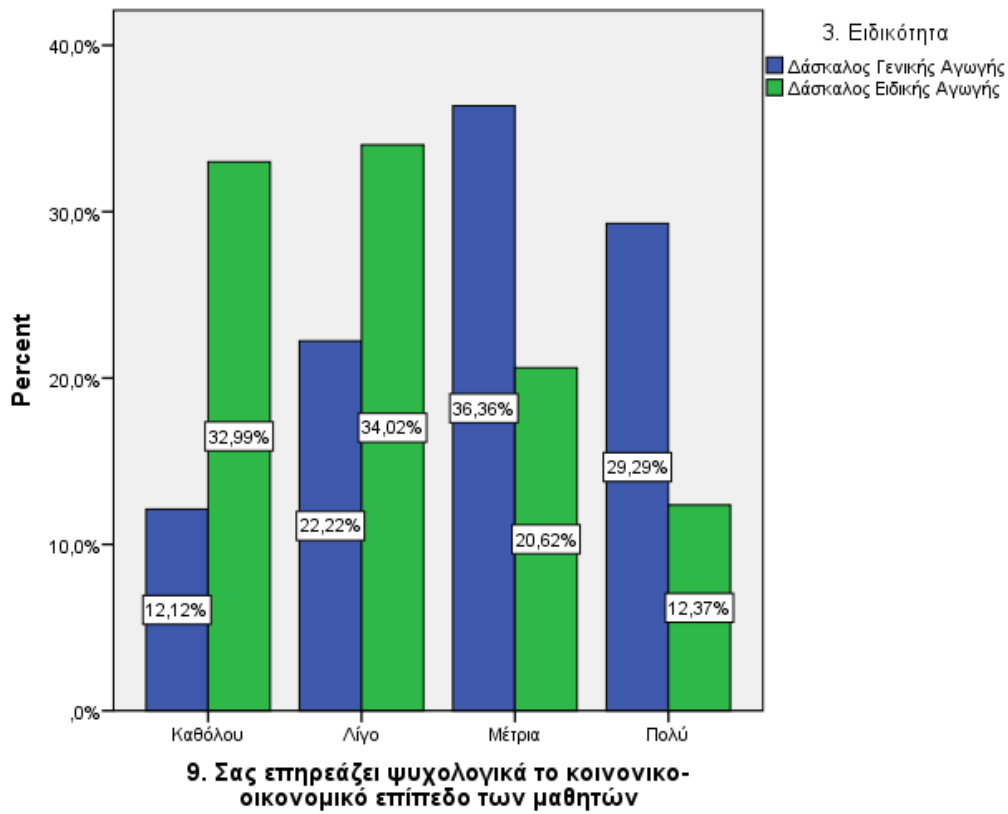

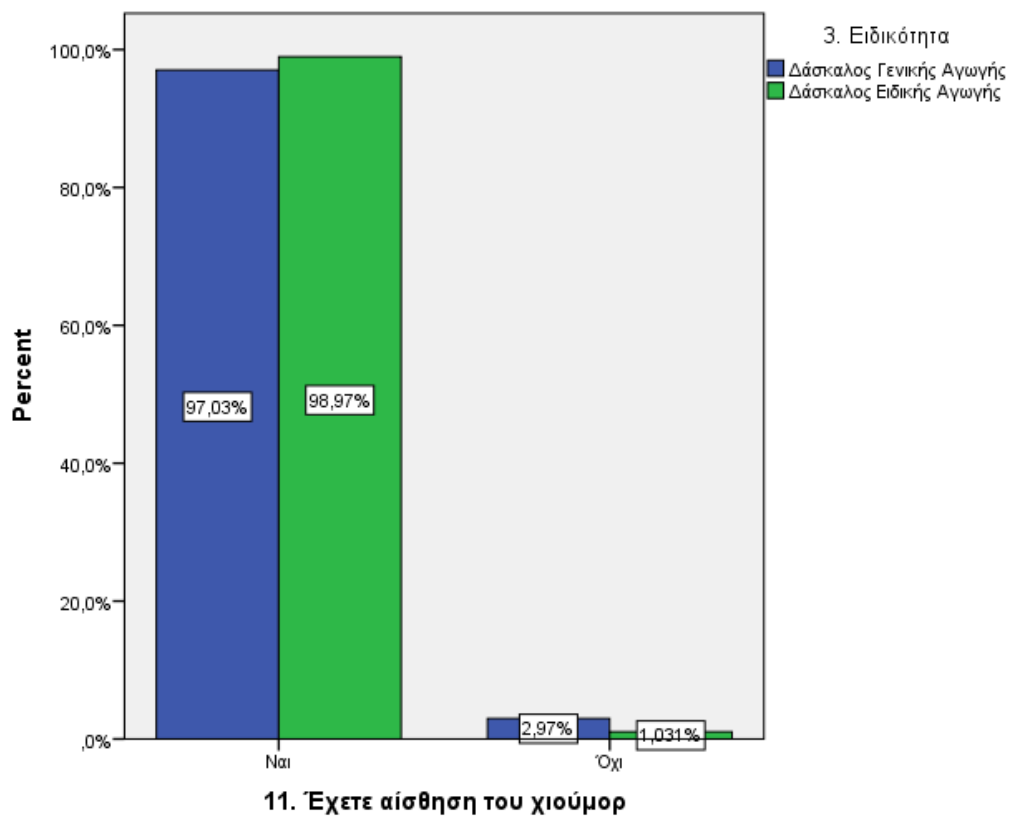

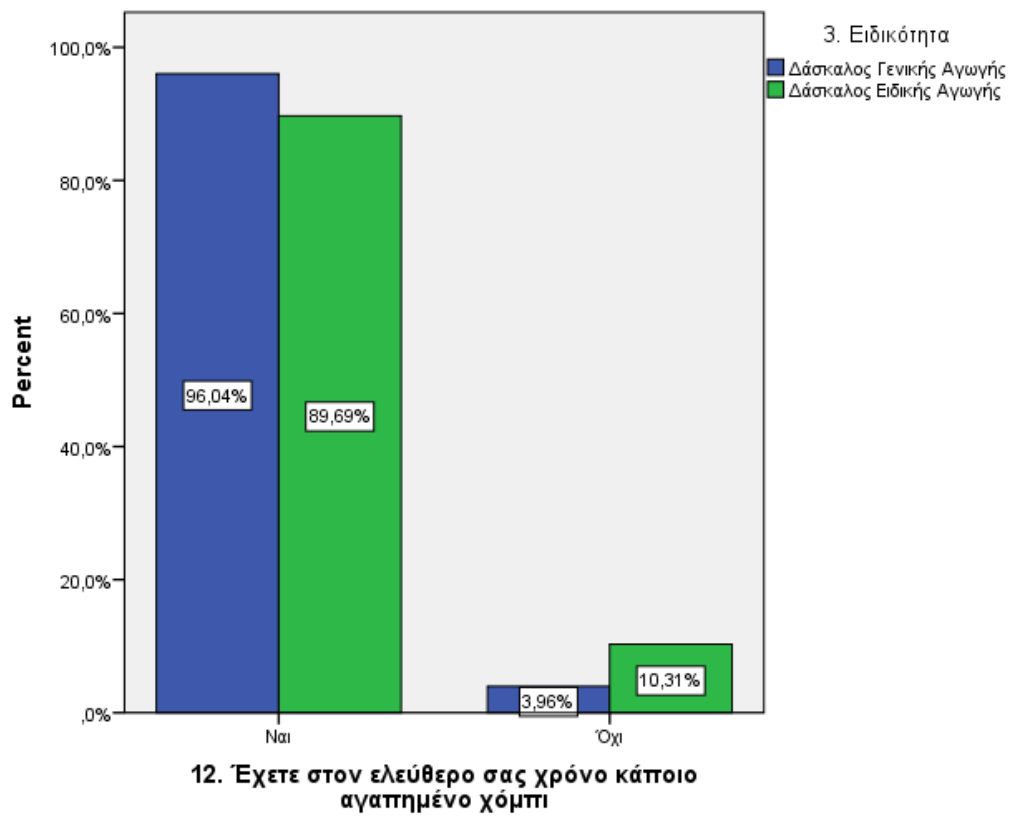

Παράρτημα 2 Ερωτηματολόγιο

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Σχολή Επιστημών Αγωγής
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

Ερωτηματολόγιο για Εκπαιδευτικούς

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Το ερωτηματολόγιο αυτό είναι μέρος της έρευνας που εκπονώ στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι απαραίτητη για τη διεξαγωγή και την επιτυχία της μελέτης που διεξάγουμε, γι' αυτό θα σας παρακαλούσα να διαθέσετε τη λίγη ώρα που απαιτείται για να το συμπληρώσετε στο ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και εμπιστευτικό, η ανάλυσή του αποσκοπεί μόνο στη προαγωγή της έρευνάς μας. Δεν υπάρχουν σωστές και λανθασμένες ή παραπλανητικές απαντήσεις. Για τους παραπάνω λόγους, παρακαλούμε να απαντήσετε με ειλικρίνεια και συντομία σε όλες τις ερωτήσεις την απάντηση που σας εκφράζει. Μπορείτε να επικοινωνήσετε για πληροφορίες και αποτελέσματα στο email: dlamprou@ymail.com.

Ευχαριστούμε για τη συνεργασία.

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Παρακαλούμε να απαντήσετε σε κάποιες δημογραφικές ερωτήσεις, οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς.

1. ΦΥΛΟ:

Άνδρας Γυναίκα

2. ΗΛΙΚΙΑ:

έως 35 36-45 46-55 6 και πάνω

3. ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ

Δάσκαλος/α Γενικής Αγωγής Δάσκαλος/α Ειδικής Αγωγής

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ:

1-5 χρόνια 6-10 χρόνια 11-15 χρόνια 16-20 χρόνια 21-25 χρόνια 25 χρόνια

5. ΣΧΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

Μόνιμος/ η Αναπληρωτής/ τρια Προμίσθιος/ α

6. ΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

Έως 800 801- 1300 301 και άνω

7. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Άγαμος/-η Έγγαμος/-η Διαζευγμένος /-η

8. ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΕΚΝΩΝ

0 1 2 3 γω των 3

9. ΣΑΣ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ;

Καθόλου Λίγο Μέτρια Πολύ

10. ΥΠΑΡΧΕΙ ΣΤΟ ΦΙΛΙΚΟ Ή ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΣΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΑΤΟΜΟ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ;

Ναι Όχι

11. ΕΧΕΤΕ ΑΙΣΘΗΣΗ ΤΟΥ ΧΙΟΥΜΟΡ ;

Ναι Όχι

12. ΕΧΕΤΕ ΣΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΣΑΣ ΧΡΟΝΟ ΚΑΠΟΙΟ ΑΓΑΠΗΜΕΝΟ ΧΟΜΠΙ;

Ναι Όχι

Το ερωτηματολόγιο αυτό αποτελείται από μια σειρά προτάσεων στις οποίες ζητούμε να απαντήσετε

διαγράφοντας το “ΝΑΙ” ή “ΟΧΙ” .

13. Εκτός από το επάγγελμά μου έχω και άλλα ενδιαφέροντα (χόμπι).....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
14. Η διάθεση μου αλλάζει συνέχεια.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
15. Θεωρώ τον εαυτό μου πολύ ομιλητικό άτομο.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
16. Όταν χρωστώ κάτι με στεναχωρεί πάρα πολύ.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
17. Συχνά, χωρίς ιδιαίτερο λόγο, νιώθω να μην έχω κέφι.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
18. Μερικές φορές θέλω να αποκτήσω περισσότερα από όσα μου αναλογούν.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
19. Στεναχωριέμαι πολύ όταν βλέπω ανθρώπους ή ζώα να υποφέρουν.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
20. Στεναχωριέμαι για κάτι που δεν έπρεπε να πω ή να κάνω.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
21. Τηρώ πάντα τις υποσχέσεις μου, όσο δύσκολο και αν είναι αυτό.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
22. Θα με ευχαριστούσε η πτώση με αλεξίπτωτο.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
23. Αφήνομαι εύκολα και διασκεδάζω αν βρεθώ σε πάρτι.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
24. Είμαι ενέξαρτο άτομο (θυμώνω πολύ εύκολα).....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
25. Συχνά φορτώνω στους άλλους τα λάθη και τις ευθύνες μου.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
26. Μου αρέσει να γνωρίζω νέα πρόσωπα να κάνω καινούργιους φίλους.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
27. Πληγώνομαι πολύ εύκολα.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
28. Οι συνήθειες μου είναι μόνο καλές και αποδεκτές από τους άλλους.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
29. Σε κοινωνικές εκδηλώσεις έχω την τάση να μένω στο περιθώριο.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
30. Θα έπαιρνα φάρμακο που μπορεί να έχει παράξενη ενέργεια.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
31. Συχνά αισθάνομαι ότι δεν αντέχω άλλο.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
32. Κατά το παρελθόν έχω πάρει κάτι που ανήκε σε άλλον.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
33. Μου αρέσει να βγαίνω έξω συχνά και να ψυχαγωγούμαι.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
34. Πληγώνω συχνά τους ανθρώπους που αγαπώ.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
35. Συχνά αισθάνομαι ενοχή.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
36. Συχνά μιλώ για θέματα για τα οποία όμως δεν έχω ιδέα.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
37. Νομίζω ότι έχω εχθρούς που θέλουν το κακό μου.....	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐

38. Θεωρώ τον εαυτό μου νευρικό άτομο.....	NAI	☐	OXI	☐
39. Πιστεύω πως έχω πολλούς φίλους.....	NAI	☐	OXI	☐
40.Μου αρέσουν τα αστεία, έστω και αν πληγώνουν άλλους.....	NAI	☐	OXI	☐
41. Στεναχωριέμαι εύκολα.....	NAI	☐	OXI	☐
42.Όταν ήμουν παιδί, έκανα αμέσως αυτό που μου έλεγαν.....	NAI	☐	OXI	☐
43.Πιστεύω ότι είμαι αμέριμος άνθρωπος.....	NAI	☐	OXI	☐
44.Δίνω μεγάλη σημασία στους καλούς τρόπους και την καθαριότητα.....	NAI	☐	OXI	☐
45.Ανησυχώ με τη σκέψη ότι θα μου συμβεί κάτι σοβαρό.....	NAI	☐	OXI	☐
46.Στο παρελθόν κατέστρεψα ή και έχασα κάτι που ανήκε σε άλλον.....	NAI	☐	OXI	☐
47.Συχνά παίρνω πρωτοβουλία στη δημιουργία νέων, φιλικών σχέσεων.....	NAI	☐	OXI	☐
48.Συμμερίζομαι τον πόνο των άλλων, όταν μου διηγούνται τα βάσανα τους.....	NAI	☐	OXI	☐
49.Θα έλεγα ότι με διακρίνει η υπερένταση.....	NAI	☐	OXI	☐
50.Όταν είμαι με άλλους, συχνά είμαι σιωπηλός.....	NAI	☐	OXI	☐
51.Πιστεύω ότι ο θεσμός του γάμου πρέπει πλέον να εγκαταλειφθεί.....	NAI	☐	OXI	☐
52.Μερικές φορές υπερηφανεύομαι για τον εαυτό μου.....	NAI	☐	OXI	☐
53.Δημιουργώ εύκολα κέφι στους άλλους σε μια ανιαρή συγκέντρωση.....	NAI	☐	OXI	☐
54.Με ενοχλεί να βλέπω ανθρώπους να οδηγούν πολύ προσεκτικά.....	NAI	☐	OXI	☐
55.Ανησυχώ πολύ για την υγεία μου.....	NAI	☐	OXI	☐
56.Στο παρελθόν είχα πει κάτι άσχημο για άλλον ή άλλους.....	NAI	☐	OXI	☐
57.Μου αρέσει να λέω αστεία (ανέκδοτα) στους φίλους μου.....	NAI	☐	OXI	☐
58.Πολλές φορές βρίσκω όλα τα πράγματα ίδια, ανούσια, χωρίς ενδιαφέρον.....	NAI	☐	OXI	☐
59.Μου αρέσει να ανακατεύομαι και να χάνομαι μέσα σε πλήθος ανθρώπων.....	NAI	☐	OXI	☐
60.Με στεναχωρεί όταν γνωρίζω ότι υπάρχουν λάθη στη δουλειά μου.....	NAI	☐	OXI	☐
61.Συχνά υποφέρω από αϋπνίες.....	NAI	☐	OXI	☐
62.Πάντα πλένομαι πριν το φαγητό.....	NAI	☐	OXI	☐
63.Πάντα, όταν με ρωτούν κάτι, έχω έτοιμη την απάντηση.....	NAI	☐	OXI	☐
64.Συχνά αισθάνομαι ατονία και κούραση χωρίς όμως να υπάρχει λόγος.....	NAI	☐	OXI	☐
65.Έχει τύχει να "κλέψω" σε παιγνίδι.....	NAI	☐	OXI	☐
66.Μου αρέσει να ενεργώ αστραπιαία.....	NAI	☐	OXI	☐
67.Θεωρώ ότι η μητέρα μου είναι (ήταν) καλή γυναίκα.....	NAI	☐	OXI	☐
68.Θεωρώ ότι η ζωή συχνά δεν έχει κανένα ενδιαφέρον.....	NAI	☐	OXI	☐
69.Έχει τύχει να εκμεταλλευτώ κάποιον ή κάποιους.....	NAI	☐	OXI	☐
70.Πολλές φορές αναλαμβάνω περισσότερα από όσα μπορώ να κάνω.....	NAI	☐	OXI	☐
71.Κάποιοι άνθρωποι προσπαθούν να με αποφύγουν.....	NAI	☐	OXI	☐
72.Ανησυχώ πολύ για την εμφάνιση μου.....	NAI	☐	OXI	☐
73.Συχνά εύχομαι να ήμουν νεκρός.....	NAI	☐	OXI	☐
74.Θα απέφευγα να πληρώσω φόρους αν γνώριζα ότι δεν θα με εύρισκαν.....	NAI	☐	OXI	☐
75.Μπορώ να ζωντανέψω μια συγκέντρωση.....	NAI	☐	OXI	☐
76.Φροντίζω να μην είμαι αγενής.....	NAI	☐	OXI	☐
77.Μετά από δυσάρεστη εμπειρία στεναχωριέμαι για πολύ χρόνο.....	NAI	☐	OXI	☐
78.Συχνά επιμένω να γίνεται το δικό μου.....	NAI	☐	OXI	☐
79.Υποφέρω από τα νεύρα μου.....	NAI	☐	OXI	☐
80.Συχνά διαλύονται φιλικές μου σχέσεις χωρίς δική μου ευθύνη.....	NAI	☐	OXI	☐
81.Συχνά νιώθω μοναξιά.....	NAI	☐	OXI	☐
82.Πάντα εφαρμόζω αυτά που διδάσκω και υποδεικνύω στους άλλους.....	NAI	☐	OXI	☐
83.Μερικές φορές διασκεδάζω πειράζοντας τα ζώα.....	NAI	☐	OXI	☐
84.Πληγώνομαι όταν οι άλλοι επισημαίνουν λάθη στη δουλειά μου.....	NAI	☐	OXI	☐

85. Έχει τύχει να αργήσω στη δουλειά ή σε ραντεβού..... NAI OXI
86. Απολαμβάνω την παραμονή μου σε κίνηση και ενθουσιασμό..... NAI OXI
87. Θα μου άρεσε να προκαλώ φόβο στους άλλους..... NAI OXI
88. Άλλες φορές είμαι όλο ενεργητικότητα και άλλες νωθρός..... NAI OXI
89. Συχνά αναβάλλω για αύριο αυτό που πρέπει να κάνω σήμερα..... NAI OXI
90. Οι γνωστοί μου με θεωρούν πολύ ζωντανό άτομο..... NAI OXI
91. Πολύ συχνά οι άνθρωποι μου λένε ψέματα..... NAI OXI
92. Για ορισμένα πράγματα νιώθω μεγάλη ευαισθησία..... NAI OXI
93. Όταν έχω κάνει λάθος είμαι πρόθυμος να το ομολογήσω..... NAI OXI
94. Αισθάνομαι μεγάλη λύπη για ένα ζώο που πιάστηκε σε παγίδα..... NAI OXI

Παρακαλούμε επιλέξτε τη δήλωση που περιγράφει καλύτερα τη δική σας πραγματικότητα κατά τη διάρκεια των τελευταίων 30 ημερών.

Είναι σημαντικό να απαντήσετε με τη μεγαλύτερη δυνατή ειλικρίνεια και να θυμάστε ότι δεν υπάρχουν "σωστές" ή "λάθος" απαντήσεις. Κυκλώστε σύμφωνα με την ακόλουθη κλίμακα:

Καθόλου αληθές 0   Σπάνια αληθές 1   Κάποιες φορές αληθές 2   Συχνά αληθές 3   Σχεδόν πάντα αληθές 4

95. Μπορώ να προσαρμόζομαι στην αλλαγή .	0	1	2	3	4
96. Έχω στενές και ασφαλείς σχέσεις .	0	1	2	3	4
97. Μερικές φορές η μοίρα και ο Θεός μπορούν να βοηθήσουν .	0	1	2	3	4
98. Μπορώ να τα βγάλω πέρα με ό,τι μου προκύπτει.	0	1	2	3	4
99. Προηγούμενες επιτυχίες μου δίνουν αυτοπεποίθηση για καινούριες προκλήσεις .	0	1	2	3	4
100. Βλέπω την εύθυμη πλευρά των πραγμάτων.	0	1	2	3	4
101. Το να αντεπεξέρχομαι στο στρες μου δίνει δύναμη.	0	1	2	3	4
102. Έχω την τάση να ανακάμτω μετά από κάποια δοκιμασία ή ασθένεια.	0	1	2	3	4
103. Τα πράγματα συμβαίνουν για κάποιο λόγο.	0	1	2	3	4
104. Κάνω την καλύτερη δυνατή προσπάθεια, ό,τι και να γίνει .	0	1	2	3	4
105. Μπορώ να επιτυγχάνω τους στόχους μου.	0	1	2	3	4
106. Όταν τα πράγματα φαίνονται χωρίς ελπίδα, εγώ δεν παραιτούμαι.	0	1	2	3	4
107. Ξέρω πού να στραφώ για βοήθεια.	0	1	2	3	4
108. Όταν βρίσκομαι κάτω από πίεση, συγκεντρώνομαι και σκέφτομαι καθαρά.	0	1	2	3	4
109. Προτιμώ να παίρνω το προβάδισμα στην επίλυση προβλημάτων .	0	1	2	3	4
110. Δεν αποθαρρύνομαι εύκολα από την αποτυχία.	0	1	2	3	4
111. Με θεωρώ δυνατό άτομο.	0	1	2	3	4
112. Μπορώ να παίρνω μη δημοφιλείς ή δύσκολες αποφάσεις.	0	1	2	3	4
113. Μπορώ να χειρίζομαι δυσάρεστα συναισθήματα.	0	1	2	3	4
114. Έχω ανάγκη να ακολουθώ τη διαίσθησή μου.	0	1	2	3	4
115. Έχω ισχυρή αίσθηση σκοπού.	0	1	2	3	4
116. Νιώθω ότι έχω τον έλεγχο της ζωής.	0	1	2	3	4
117. Μου αρέσουν οι προκλήσεις.	0	1	2	3	4
118. Εργάζομαι για να επιτυγχάνω τους στόχους μου.	0	1	2	3	4
119. Καμαρώνω για τις επιτεύξεις μου.	0	1	2	3	4